

Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj

Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014.

Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj

Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014.

Ninoslav Šćukanec, Matija Sinković, Ria Bilić, Karin Doolan, Mirna Cvitan

Naslov:

Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014.

Izdavač:

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, Donje Svetice 38, 10 000 Zagreb

Autori:

Ninoslav Šćukanec, Matija Sinković, Ria Bilić, Karin Doolan, Mirna Cvitan

Urednici:

Ninoslav Šćukanec i Matija Sinković, Institut za razvoj obrazovanja

Urednički odbor:

Thomas Farnell, South East European Centre for Entrepreneurial Learning

Tomislav Vodička, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji

Recenzija:

Teo Matković, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet

Lektura: Sandra Ćudina

Grafičko oblikovanje: Matej Jambrović

Zagreb, 2016.

Molimo da pri citiranju ovog izvješća koristite slijedeći stil:

Šćukanec, N., Sinković, M., Bilić, R., Doolan, K. i Cvitan, M. (2015). Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 978-953-6569-98-4

Ovo istraživanje financira se uz potporu Europske komisije. Publikacija odražava isključivo stajališta autora publikacije i Komisija se ne može smatrati odgovornom za uporabu informacija koje se u njoj nalaze.

Sadržaj

1. SAŽETAK	6
O istraživanju EUROSTUDENT.....	6
Glavni nalazi istraživanja.....	7
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika.....	15
2. Uvod	20
Uloga socijalne dimenzije visokog obrazovanja.....	20
Socijalna dimenzija visokog obrazovanja u Europi.....	21
Razvoj istraživanja EUROSTUDENT u Europi i Hrvatskoj.....	25
Socijalna dimenzija visokog obrazovanja u Hrvatskoj.....	27
3. Metodologija	31
Metodologija provođenja istraživanja.....	31
Metodološke prednosti i ograničenja.....	32
Osnovni podaci o realiziranom uzorku.....	33
Kako čitati tablice.....	34
4. Osnovne institucijske karakteristike studentskog tijela	37
5. Nalazi istraživanja	43
5.1. Socio-demografske karakteristike studentskog tijela	43
5.1.1. Struktura prema spolu.....	44
5.1.2. Dob upisa studenata.....	47
5.1.3. Studenti s djecom.....	49
5.1.4. Studenti s teškoćama.....	51
5.1.5. Obrazovanje roditelja.....	54
5.1.6. Društveni položaj roditelja.....	61
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika.....	63
5.2. Smještaj	66
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika.....	72
5.3. Plaćeni poslovi tijekom studija	74
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika.....	78
5.4. Financijski aspekti studiranja	80
5.4.1. Studijski i životni troškovi studenata.....	80

5.4.2. Prihodi studenata	96
5.4.3. Stipendije kao izvori prihoda	103
5.4.4. Financijske teškoće studenata	109
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika	113
5.5. Prethodno obrazovanje i nastavak studija	116
5.5.1. Prethodno obrazovanje studenata	116
5.5.2. Prekidi u školovanju	121
5.5.3. Nastavak studija.....	125
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika	130
5.6. Opterećenje studijem, plaćenim poslovima te raspolaganje vremenom	133
5.6.1. Intenzitet studijskih obveza	134
5.6.2. Intenzitet rada za vrijeme studija	137
5.6.3. Raspolaganje vremenom	141
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika	145
5.7. Samoprocjena pojedinih aspekata studija i izgleda na tržištu rada	147
5.7.1. Zadovoljstvo studijem	147
5.7.2. Procjena izgleda na tržištu rada	152
5.7.3. Planovi nakon završetka studija	156
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika	158
5.8. Međunarodna mobilnost.....	160
Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika	166
Dodaci	169
A. Važne napomene za interpretaciju rezultata istraživanja.....	169
B. Upitnik EUROSTUDENT	173
C. Popis partnera u provođenju istraživanja EUROSTUDENT V u Hrvatskoj.....	203
D. Popis kratica	206
E. Popis literature	207

1. SAŽETAK

O ISTRAŽIVANJU EUROSTUDENT

U sklopu Bolonjskog procesa socijalna dimenzija spominje se u ministarskim priopćenjima od 2001. godine. Cjelovita i sveobuhvatna definicija socijalne dimenzije usuglašena je u Londonu 2007. godine. Prema njoj, cilj socijalne dimenzije je da „studentska populacija koja upisuje, pohađa i završava visoko obrazovanje na svim razinama odražava različitost naših društava” uz naglasak da „studenti trebaju biti u mogućnosti završiti studijske programe bez prepreka koje proizlaze iz njihova socijalnog i ekonomskog statusa“ (London Communiqué, 2007.).

Kako bi se politike za unapređivanje socijalne dimenzije visokog obrazovanja temeljile na podacima, pokrenuto je međunarodno istraživanje EUROSTUDENT koje se provodi u 30 od 47 zemalja Europskog prostora visokog obrazovanja (EHEA). Cilj istraživanja je prikupiti podatke o demografskom profilu studentskog tijela, socio-ekonomskom statusu studenata, troškovima koje studenti imaju za vrijeme studija, izvorima financiranja, zadovoljstvu studenata različitim aspektima studija, radu za vrijeme studija te o njihovim iskustvima i planovima za međunarodnu mobilnost. Podaci se prikupljaju na nacionalnoj razini i izrađuju se nacionalna izvješća, ali se i analiziraju na razini svih zemalja koje sudjeluju u istraživanju. Rezultati komparativnih analiza za sve zemlje koje sudjeluju u istraživanju objavljuju se u međunarodnom izvješću nakon svakog ciklusa provedbe istraživanja EUROSTUDENT.

Hrvatska se prvi put uključila 2010. godine u istraživanje EUROSTUDENT u njegovu četvrtom ciklusu te je zatim sudjelovala i u petom ciklusu istraživanja (EUROSTUDENT V) koje je provedeno 2014. godine u Hrvatskoj, a čiji je rezultat ovo nacionalno izvješće. Istraživanje u Hrvatskoj provedeno je u razdoblju od 3. lipnja do 13. srpnja 2014. godine upitnikom koji je bio

dostupan na internetskoj stranici www.eurostudent.hr, a kojemu su mogli pristupiti svi redoviti i izvanredni studenti koji trenutno studiraju na preddiplomskoj i diplomskoj razini na visokim učilištima u Republici Hrvatskoj. Realizirani uzorak istraživanja obuhvaća 2.551 studenta. Manja odstupanja prikupljenih podataka od populacijskih parametara usklađena su utežavanjem podataka prema spolu, dobi, obrazovanju oca i majke, sveučilištu, razini studija, statusu na studiju te obliku vlasništva visokog učilišta. Podatke potrebne za populacijske parametre i utežavanje pružio je Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (DZS).

GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

Institucijske karakteristike studentskog tijela

Hrvatski sustav visokog obrazovanja ustrojen je kao binarni sustav koji uključuje sveučilišne i stručne studije te bilježi povećanje broja studenata u odnosu na prethodno istraživanje EUROSTUDENT iz 2010. godine. U akademskoj godini 2012./2013. bilo je upisano ukupno 159.589 studenata nasuprot 134.188 studenata u akademskoj godini 2008./2009. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS) za 2012./2013. godinu, većina studenata u Hrvatskoj studirala je na javnim visokim učilištima (93%). S obzirom na distribuciju studenata prema vrsti visokog učilišta, njih 79% studiralo je na sveučilištima, 15% na veleučilištima i 6% na visokim školama. Većina studenata bila je upisana na neki sveučilišni studij (68%), dok je 32% studenata bilo upisano na stručne studije. Polovica (51%) je imala status redovitih studenata koji ne plaćaju školarinu, 22% bili su redoviti studenti uz plaćanje školarine, a 27% ih je bilo u statusu izvanrednih studenata koji plaćaju školarine.

U odnosu na akademsku godinu 2008./2009., podaci DZS-a iz 2012./2013. godine pokazuju da je došlo do snažnog smanjenja udjela redovitih studenata koji plaćaju školarinu (s 35% na 22%), da je blago narastao udio izvanrednih studenata (s 25% na 27%) te da je došlo do većeg povećanja redovitih studenata koji studiraju bez plaćanja školarine (s 41% na 51%).

Socio-demografske karakteristike studentskog tijela

Prema podacima DZS-a za 2012./2013. godinu, u Hrvatskoj žene čine većinu studentskog tijela (56%), dok muškarci čine 44% studentskog tijela. Žene su zastupljenije na javnim sveučilišnim studijima te u području društveno-humanističkih znanosti, medicini i zdravstvu, dok su muškarci zastupljeniji u području prirodnih i tehničkih znanosti. Muškarci su zastupljeniji na privatnim stručnim studijima te na visokim školama i veleučilištima (posebice privatnim).

Većina studenata u Hrvatskoj upisuje prvi put studij s 18 godina (njih 51%) odnosno 19 godina (njih 36%), dok tek 8% studenata starijih od 21 godine života upisuje prvi put studij. Stariji studenti češće upisuju stručne studije na javnim i privatnim visokim školama i veleučilištima te većinom studiraju u statusu izvanrednih studenata. Ukupno 3% studenata ima djecu. Studenti roditelji češće upisuju stručne (javne i privatne) studije te visoke škole i veleučilišta, a većinom studiraju u statusu izvanrednih studenata. Većina studenata roditelja (njih 65%) zaposlena je na puno radno vrijeme ili dio radnog vremena.

Iako većina studenata navodi kako nema teškoća koje utječu na tijek njihova studija, 14% studenata navodi kako imaju teškoće poput kroničnih bolesti, oštećenja vida i sluha, poremećaje učenja, psihičkih poremećaja, teškoća prilikom kretanja te ostale zdravstvene probleme. Više od četvrtine studenata s teškoćama (njih 27%) smatra da je potpora koja im se pruža izrazito nekvalitetna.

Izgledi za pristup visokom obrazovanju povoljniji su za osobe koje dolaze iz obrazovanih obitelji. Ukupno 46% studenata dolazi iz obitelji gdje je barem jedan roditelj visokoobrazovan, 56% iz obitelji gdje barem jedan roditelj ima završenu srednju školu, a tek 3% iz obitelji gdje je najveći završeni stupanj obrazovanja roditelja osnovna škola. Ovi postoci ne odgovaraju distribuciji u populaciji: kada pogledamo populaciju muškaraca i žena u dobi između 40 i 60 godina, dobnu skupinu kojoj pripada većina roditelja anketiranih studenata, među roditeljima studentske populacije ima značajno manje očeva i majki s nižim obrazovanjem nego što je to slučaj u referentnoj populaciji. Studenti slabije obrazovanih roditelja (čiji roditelji imaju završenu

osnovnu ili srednju školu kao najviši obrazovni stupanj) većinom studiraju na javnim stručnim studijima, javnim visokim školama i veleučilištima, dok djeca visokoobrazovanih roditelja većinom studiraju na javnim sveučilišnim studijima.

Smještaj

U Hrvatskoj polovina (50%) svih studenata živi s roditeljima pa se Hrvatska ubraja u skupinu EUROSTUDENT zemalja s najvećim udjelom studenata koji žive s roditeljima, a u kojoj se nalazi Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija, Italija, Armenija, Gruzija i Rusija. U studentskim domovima smješteno je 8% studenata koji su se odazvali ovom istraživanju. Time se Hrvatska svrstava u skupinu EUROSTUDENT zemalja s najmanjim udjelom studenata (manjim od 10%) smještenim u studentskim domovima: zajedno s Austrijom, Švicarskom, Italijom, Srbijom, Bosnom i Hercegovinom i Armenijom. U Hrvatskoj su u studentskim domovima češće smješteni redoviti studenti koji ne plaćaju školarinu (13%) i studenti koji studiraju na sveučilišnim studijima (njih 10%), dok je znatno manji udio studenata javnih stručnih studija (njih 4%) i izvanrednih studenata (samo 1%).

Plaćeni poslovi tijekom studija

Prema iskazima studenata, u Hrvatskoj je 44% studenata obavljalo neki plaćeni stalni ili povremeni posao tijekom semestra. Plaćene poslove tijekom studija najčešće obavljaju studenti stručnih studija te izvanredni studenti. U Hrvatskoj postoji značajan udio izvanrednih studenata u ukupnoj studentskoj populaciji (27%), od kojih veliki udio (njih 60%) radi tijekom studija. Među studentima koji su najzastupljeniji u obavljanju stalnih poslova nalaze se i studenti nižega socio-ekonomskog statusa, studenti koji su upisali studij nakon 21. godine i studenti roditelji.

Financijski aspekti studiranja

Troškovi studenata

Prema iskazima studenata, prosječni ukupni semestralni trošak za studente u Hrvatskoj iznosio je 15.417 kn. Taj iznos uključuje životne i studijske troškove. Životni troškovi podrazumijevaju trošak smještaja, hrane, prijevoza, zdravstvenih usluga, komunikacija, djece, otplata (rata kredita i sl.) i društvenih aktivnosti. Studijski troškovi uključuju trošak školarina, upisnina, materijala za studij te ostalih davanja vezanih uz studij. Studijski troškovi u prosjeku iznose 2.693 kn po semestru, dok prosječni semestralni životni troškovi iznose gotovo pet puta više tj. 12.724 kn. Važno je napomenuti kako su ovo prosječne vrijednosti te postoji veliki raspon iznosa troškova u studentskoj populaciji, od samo nekoliko tisuća kuna do više od 36.000 kn po semestru.

Skupine studenata koje imaju najviše troškove su studenti privatnih stručnih studija, izvanredni studenti, studenti koji su studij upisali nakon 21. godine života, studenti roditelji te zaposleni studenti. Studenti stručnih studija (javnih i privatnih) imaju veće semestralne troškove od studenata sveučilišnih studija. Prosječni ukupni semestralni trošak studenata koji studiraju na privatnim stručnim studijima iznosi 29.239 kn, prosječni trošak onih koji studiraju na javnim stručnim studijima iznosi 16.281 kn, dok prosječni trošak studenata koji studiraju na sveučilišnim studijima iznosi 14.012 kn.

Studiranje u statusu izvanrednog studenta pokazalo se financijski zahtjevnijim od studiranja u statusu redovitog studenta. Prosječni ukupni semestralni trošak izvanrednih studenata iznosi 23.341 kn nasuprot 15.926 kn u redovitim studenata s plaćanjem, odnosno 11.001 kn u redovitim studenata bez plaćanja. Studenti koji su studij upisali prvi put nakon 21. godine života u prosjeku semestralno troše gotovo dvostruko više (27.179 kn) od onih koji su studij upisali s manje od 21 godine (14.241 kn).

Prosječni ukupni semestralni troškovi studenata koji imaju stalan posao iznose 22.733 kn u odnosu na 12.333 kn za one koje ne rade. Razlika u troškovima još je uočljivija u studenata

roditelja (33.204 kn) koji imaju dvostruko veće prosječne semestralne troškove nasuprot studenata koji nisu roditelji (14.586 kn).

Prihodi studenata

Ukupni mjesečni prihod hrvatskih studenata u prosjeku iznosi 2.181 kn. Tri su najvažnije vrste mjesečnih prihoda: obitelj, posao i stipendije. Obitelj je najrasprostranjeniji izvor prihoda za većinu studenata i ovaj izvor prihoda navodi 88% anketiranih studenata. Posao kao jedan od izvora prihoda navodi nešto više od četvrtine studenata (27%). Stipendije kao izvor prihoda navelo je nešto manje od četvrtine studenata (23%).

Studenti sveučilišnih studija imaju više prihode od obitelji i stipendija, dok se u manjoj mjeri oslanjaju na posao. Studenti stručnih studija ponajviše se oslanjaju na prihod od posla. Posao je posebno važan i visok izvor prihoda za izvanredne studente, dok je njihov prihod od stipendija i obitelji nizak. Struktura prihoda povezana je i s razinom obrazovanja roditelja studenata. Iznadprosječne prihode od obitelji imaju studenti čiji barem jedan roditelj ima visokoškolsko obrazovanje. S druge strane, studenti čiji roditelji imaju osnovnoškolsko obrazovanje rjeđe se mogu oslanjati na prihod od obitelji i uštedevine pa češće obavljaju stalne poslove uz pomoć kojih pokrivaju najveći dio svojih troškova studija.

Prosječni iznos stipendije za one studente koji je dobivaju iznosi 949 kn mjesečno. Jedinice lokalne samouprave dodjeljuju stipendije u najnižim iznosima (u prosjeku 765 kn mjesečno). Nešto više iznose stipendija dodjeljuju hrvatska ministarstva (u prosjeku 908 kn mjesečno), dok visoka učilišta dodjeljuju najviše iznose stipendija (u prosjeku 1.375 kn mjesečno). Studenti sveučilišnih studija znatno češće primaju stipendiju u odnosu na studente stručnih studija. Stipendije su izrazito neravnomjerno raspoređene i s obzirom na status studenata: visoki udio redovitih studenata koji ne plaćaju školarinu prima stipendiju (34%), dok izvanredni studenti koji plaćaju puni iznos školarine gotovo ne primaju nikakav oblik stipendije. Gledano prema vrsti smještaja, izrazito visoki udio studenata koji žive u studentskim domovima prima stipendiju (53%).

Više od trećine studenata (37%) svoje financijske teškoće ocjenjuju vrlo ozbiljnima ili ozbiljnima, posebno studenti koji rade, stariji studenti, studenti roditelji i studenti javnih veleučilišta i visokih škola. Izvanredni studenti značajno iznad prosjeka ocjenjuju svoje financijske teškoće vrlo ozbiljnima ili ozbiljnima, dok redoviti studenti bez plaćanja češće smatraju da nemaju financijskih teškoća ili da su one male.

Prethodno obrazovanje i nastavak studija

Prema nalazima istraživanja, 50,7% studenata završilo je gimnaziju prije upisa na visoko učilište, a 43,1% četverogodišnju strukovnu srednju školu. Izvan Hrvatske srednjoškolsko obrazovanje završilo je 3,1% studenata, a ostale vrste srednjih škola su minimalno zastupljene. Studenti sa završenom gimnazijom čine većinu studenata na sveučilišnim studijima (65%), dok oni sa završenom strukovnom školom čine većinu na javnim (78%) i privatnim (72%) stručnim studijima. Gimnazijalci su također zastupljeniji među redovitim studentima, a među izvanrednim studentima oni sa završenom strukovnom srednjom školom.

U Hrvatskoj 15% svih studenata privremeno prekida studij na najmanje godinu dana. Studenti sveučilišnih studija rjeđe prekidaju studij (9%) prije završetka preddiplomskog studija od studenata stručnih javnih (14%) i stručnih privatnih studija (30%). U većoj mjeri studij prekidaju i studenti koji društveni status svoje obitelji procjenjuju kao nizak (15%), zatim studenti roditelji (22%) te studenti s fizičkim teškoćama, mentalnim teškoćama ili poremećajima učenja (16%). Studenti sa stalnim zaposlenjem učestalije prekidaju studij, kako prije prve diplome (25%) tako i između dvije razine studija (11%), u odnosu na povremeno zaposlene studente koji rjeđe od prosjeka prekidaju studij (8% prije prve diplome, odnosno 2% između dvije razine studija).

Prema nalazima istraživanja, većina preddiplomaca namjerava nastaviti studij na diplomskoj razini (54%). Međutim, u manjoj mjeri to namjeravaju učiniti studenti stručnih studija (37%) i izvanredni studenti (38%). Čak 60% studenata visokoobrazovanih roditelja namjerava nastaviti studij na diplomskoj razini, nasuprot 51% onih čiji roditelji imaju završenu srednju školu te samo 27% onih čiji su roditelji završili najviše osnovnu školu.

Opterećenje studijem, plaćenim poslovima te raspolaganje vremenom

Najveći udio studenata (60%) provodi više od 30 sati tjedno u studijskim obavezama (u učenju i studiranju). Redoviti studenti koji studiraju bez plaćanja češće imaju veći intenzitet studijskih obveza od onih koji plaćaju neki oblik školarine (redoviti koji plaćaju školarinu ili izvanredni studenti). Pritom čak 44% izvanrednih studenata (koji bi trebali studirati na studijima s djelomičnim opterećenjem) provodi više od 30 sati tjedno u studijskim obavezama.

U punome radnom vremenu (više od 35 sati tjedno) češće rade studenti diplomskih studija (njih 20%), stručnih privatnih studija (njih 37%) te izvanredni studenti (37%). Istodobno, 57% izvanrednih studenata ne radi ili radi manje od 15 sati tjedno. Više vremena od prosjeka na rad troše i studenti čiji roditelji nemaju visoko obrazovanje, koji društveni status svoje obitelji procjenjuju kao nizak te studenti sa završenom strukovnom srednjom školom.

Studenti u prosjeku najviše vremena troše na učenje (17 sati tjedno) i pohađanje nastave (17 sati tjedno), dok 10 sati tjedno provode na poslu, jedan sat tjedno na praksi, te tri sata tjedno putujući na studij. Studenti preddiplomskih studija provode više vremena na nastavi (18 sati tjedno) od studenata diplomskih studija (14 sati tjedno) i studenata integriranih studija (15 sati tjedno). Studenti izvanrednih studija u nastavi provode gotovo dvostruko manje vremena nego redoviti studenti koji studiraju bez plaćanja školarine (11 sati nasuprot 19 sati tjedno). Što se tiče vremena provedenog u učenju, nema značajne razlike među izvanrednim i redovitim studentima. Istraživanje je također pokazalo da stalno zaposleni provode značajno manje vremena u nastavi i učenju. Istodobno, povremeno zaposleni studenti ne provode manje vremena od prosjeka u studijskim obavezama.

Samoprocjena pojedinih aspekta studija i izgleda na tržištu rada

Na skali od jedan („uopće nisam zadovoljan“) do pet („jako sam zadovoljan“) prosječna ocjena zadovoljstva hrvatskih studenata kvalitetom nastave, organizacijom studija i rasporedom,

odnosom administrativnog osoblja prema studentima te opremljenošću prostora kreće se oko središnje ocjene tri (3). Hrvatska je među EUROSTUDENT zemljama čiji su studenti najrjeđe jako zadovoljni ili zadovoljni navedenim aspektima studija te pripadaju skupini zemalja s najnižim razinama zadovoljstva studijem. Veće nezadovoljstvo iskazuju studenti koji društveni status svoje obitelji procjenjuju kao nizak, izvanredni studenti, studenti s teškoćama te studentice. Iako su studenti stručnih javnih studija u prosjeku manje zadovoljni studijem nego studenti na sveučilišnim studijima, oni koji studiraju na privatnim stručnim studijima značajno su zadovoljniji svim aspektima studija.

Studenti bolje procjenjuju svoje izgleda na međunarodnom tržištu rada (prosječna ocjena 3,7) nego na domaćem tržištu rada (prosječna ocjena 3,1). Što se tiče izgleda na domaćem tržištu rada, najpesimističniji su studenti diplomskih studija, izvanredni studenti te studenti stručnih javnih studija (ocjena 2,9). S druge strane, studenti stručnih privatnih studija znatno bolje od prosjeka procjenjuju svoje izgleda, kako na domaćem (3,9) tako i na međunarodnom tržištu rada (4,1).

Međunarodna mobilnost

Udio studenata koji planiraju provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu povećao se s 21% na 36% u odnosu na rezultate hrvatskog istraživanja EUROSTUDENT iz 2010. godine (Farnell i dr., 2011.). Taj je postotak značajno viši u studenata sveučilišnih studija (40%) nego u onih na javnim stručnim studijima (24%). Slično, redoviti studenti koji plaćaju školarine (njih 42%) i redoviti koji ne plaćaju školarine (njih 39%) češće planiraju studirati u inozemstvu u odnosu na izvanredne studente (njih 25%).

Studenti s najmanje jednim visokoobrazovanim roditeljem značajno češće namjeravaju provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu (41%) nego studenti čiji roditelji imaju najviše završenu srednju školu (32%) ili osnovnu školu (15%). Kao najveću prepreku za provođenje određenog razdoblja studija u inozemstvu studenti navode financijske troškove, a zatim slijede problemi vezani uz priznavanje studijskih obveza izvršenih na studiju u inozemstvu, ograničen pristup

programima međunarodne studentske mobilnosti te nedostatak informacija dobivenih od visokih učilišta.

PREPORUKE ZA UNAPREĐIVANJE OBRAZOVNIH POLITIKA

Svaka cjelina u poglavlju „Nalazi istraživanja“ završava preporukama za unapređivanje obrazovnih politika. Preporuke se temelje na rezultatima istraživanja i uočenim izazovima te slijede smjernice koje su navedene u ključnim europskim dokumentima važnim za razvoj socijalne dimenzije visokog obrazovanja. Njihov cilj je pomoći u unapređivanju socijalne dimenzije visokog obrazovanja u Hrvatskoj na način da se istaknu dobri primjeri iz prakse koje je potrebno jačati te da se unaprijede različite institucionalne politike na razini visokih učilišta ili nacionalne politike za koje su odgovorne različite javne institucije koje se bave obrazovanjem. Ovdje donosimo sažetak svih preporuka navedenih u ovome istraživanju.

Socio-demografske karakteristike studentskog tijela pokazuju da bi za unapređivanje položaja pojedinih skupina studenata bilo potrebno:

- osigurati ravnopravnu rodnu zastupljenost u svim područjima studija aktivnim adresiranjem rodni stereotipa na svim razinama obrazovanja
- promicati alternativne putove ulaska u visoko obrazovanje usmjerene na starije studente; unaprijediti uvjete za upis za starije studente (npr. kvote za starije studente) i omogućiti upis na studije za osobe koje nemaju završenu državnu maturu
- olakšati pristup visokom obrazovanju i tijekom studiranja studentima roditeljima uz mjere koje će omogućiti usklađivanje studentskih, roditeljskih te poslovnih obveza
- otkloniti prepreke za upis studenata s fizičkim teškoćama te osigurati da visoka učilišta pružaju potrebnu potporu studentima s fizičkim i psihičkim teškoćama za vrijeme studija,

a to uključuje osiguravanje fizičkih preuvjeta za pristup nastavi, kvalitetno informiranje, pristup specijaliziranoj opremi potrebnoj za učenje, psiho-socijalnu potporu u vidu savjetovališta te asistente u nastavi

- kontinuirano raditi na unapređivanju mjera za poticanje i omogućavanje pristupa visokom obrazovanju pojedincima iz obitelji manje obrazovanih roditelja; kontinuirano raditi s djecom iz obitelji manje obrazovanih roditelja na nižim razinama obrazovanja uz profesionalnu orijentaciju ili druge inicijative koje potiču na nastavak obrazovanja na višim razinama.

Nalazi vezani uz **smještaj** pokazuju da bi se uvjeti studiranja za pojedine skupine studenata mogli unaprijediti razmatranjem sljedećih preporuka:

- povećati dostupnost smještaja u studentskim domovima pod povoljnim financijskim uvjetima s ciljem postupnog približavanja skupini EUROSTUDENT zemalja u kojima je više od četvrtine studenata smješteno u studentskim domovima (Slovenija s 27%, Nizozemska s 29%, Finska s 32% te Slovačka s 36%)
- kriterij potrebe uzimati kao glavni kriteriji za dobivanje smještaja u studentskom domu
- različitim mjerama olakšati i proširiti mogućnost dobivanja smještaja u studentskim domovima za studente stručnih studija i izvanredne studente.

Kako bi se olakšalo obavljanje **plaćenih poslova tijekom studija** onim skupinama studenata kojima je to nužno, trebalo bi razmotriti sljedeće preporuke:

- uvesti institucionalne prakse koje omogućuju i olakšavaju ispunjavanje studijskih i radnih obveza, posebno za studente iz ranjivih skupina koji su prisiljeni raditi tijekom studija zbog financijskih razloga (studenti nižega socio-ekonomskog statusa, stariji studenti, studenti roditelji), a mogući primjeri uključuju:
  - fleksibilnost s obzirom na prisutnost nastavi
  - fleksibilnost u polaganju ispita i ocjenjivanja
  - kvalitetno i pravodobno informiranje studenata
  - primjerene studentske službe

- postojanje odgovarajućih oblika financijske pomoći studentima
- preispitati model izvanrednog studija jer studenti u statusu izvanrednog studenta često imaju slično radno opterećenje i obveze kao redoviti studenti; potrebno je uvesti novi model studiranja s djelomičnim opterećenjem za studente koji studiraju uz rad.

Financijski aspekti studiranja obuhvaćaju prihode i troškove studenata te financijske teškoće na koje nailaze. Kako bi se odgovorilo na izazove vezane uz financijske aspekte studiranja, trebalo bi:

- usmjeriti financijsku pomoć studentima iz javnih izvora na poboljšanje položaja ranjivih skupina studenata te pomoć dodjeljivati primarno po kriteriju potrebe; tijela državne uprave i samouprave trebala bi dodjeljivati stipendije prema kriteriju potrebe dok visoka učilišta mogu dodjeljivati stipendije po kriteriju izvrsnosti
- financijsku pomoć studentima iz javnih izvora temeljiti primarno na izravnim oblicima pomoći u obliku stipendija
- razmotriti je li omjer javnih ulaganja u neizravne oblike pomoći studentima iz subvencija (koje su univerzalno dostupne svima) i u izravne oblike pomoći stipendijama (koje bi trebale biti namijenjene najpotrebitijima) u skladu s načelom pravednosti i efikasnosti
- razmotriti mogućnost povećanja ukupno dostupnih javnih stipendija kao mehanizma izravne pomoći studentima s ciljem da se poveća udio studenata koji primaju stipendije, kao i da se poveća iznos mjesečne stipendije.

Kako bi **prethodno obrazovanje** omogućilo uspješan upis i **nastavak studija** svim skupinama studenata, trebalo bi razmotriti sljedeće preporuke:

- adresirati nejednakosti u pristupu visokom obrazovanju već na nižim stupnjevima obrazovanja profesionalnom orijentacijom ili drugim inicijativama za informiranje učenika osnovnih i srednjih škola o važnosti i mogućnostima studiranja; potrebno je razraditi mogućnosti stipendiranja učenika završnih razreda srednjih škola iz ranjivih skupina za nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini

- razviti programe stipendiranja koji bi posebno bili usmjereni na studente iz obitelji nižega socio-ekonomskog statusa, studente roditelje, stalno zaposlene studente, studente koji plaćaju školarinu, posebice izvanredne studente
- potrebno je što prije razviti potrebnu nacionalnu regulativu za priznavanje i vrednovanje prethodnog učenja koja bi trebala omogućiti alternativne pristupe visokom obrazovanju, posebno za skupine koje imaju otežan pristup visokom obrazovanju (stariji od 21 godine, osobe bez završene državne mature, učenici trogodišnjih strukovnih škola i dr.).

Opterećenje studijem, plaćenim poslovima te raspolaganje vremenom istraživani su da bismo saznali kako studijske i izvanstudijske obveze utječu na uspješno izvršavanje studijskih obveza. Kako bi se što uspješnije uskladile obveze koje studenti imaju, trebalo bi:

- unaprijediti studijske programe namijenjene studentima koji studiraju uz rad u smjeru smanjenja tjednoga studijskog opterećenja te fleksibilnijeg načina studiranja; razvojem prilagođenijih studijskih programa s djelomičnim opterećenjem otvorila bi se mogućnost studiranja za one koji se trenutno ne odlučuju na studij zbog nemogućnosti usklađivanja studija s radnim ili drugim obvezama
- razviti modele financijske pomoći studentima koji rade za vrijeme studija jer je ovo istraživanje pokazalo da tijekom studija rade uglavnom studenti nižega socio-ekonomskog statusa; naglasak bi trebao biti na pomoći u obliku stipendija koje se dodjeljuju prema socio-ekonomskim kriterijima jer bi se takvom mjerom smanjila potreba za plaćenim radom tih studenata, što bi im omogućilo da više vremena posvete studijskim obvezama. Ova mjera dovela bi te studente u ravnopravniji položaj sa studentima srednjega ili višega socio-ekonomskog statusa.

Samoprocjena pojedinih aspekata studija i izgleda na tržištu rada pruža nam uvid u to kako studenti vide kvalitetu svog studija te prilike za zaposlenje. Nalazi samoprocjene upućuju da bi trebalo razmotriti sljedeću preporuku:

- uvesti sustavno longitudinalno praćenje karijernih odabira i zapošljavanja studenata nakon izlaska iz sustava visokog obrazovanja na razini pojedinoga visokog učilišta ili na nacionalnoj razini; podaci prikupljeni na taj način pridonijeli bi boljem razumijevanju zahtjeva tržišta rada i relevantnosti postojećih studijskih programa na tržištu rada.

Kako bi se povećala **međunarodna mobilnost** hrvatskih studenata i uklonile prepreke, trebalo bi razmotriti sljedeće preporuke:

- povećati javnu financijsku potporu koja će studentima omogućiti da provedu određeno razdoblje studija u inozemstvu te kvalitetnije informirati studente o mogućnostima financiranja studija u inozemstvu
- unaprijediti institucionalnu potporu na visokim učilištima koja će studentima omogućiti da provedu određeno razdoblje studija u inozemstvu, revidirati kriterije za pristup programima međunarodne studentske mobilnosti te utvrditi otežavaju li oni pristup studentima nižega socio-ekonomskog statusa
- voditi se procjenama studijskog opterećenja iskazanim u ECTS bodovima prilikom priznavanja studijskih obveza izvršenih u inozemstvu te priznavati ECTS bodove dodijeljene od inozemnih visokih učilišta.

2. UVOD

ULOGA SOCIJALNE DIMENZIJE VISOKOG OBRAZOVANJA

Zemlje članice Europskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) prepoznale su važnost socijalne dimenzije visokog obrazovanja zbog njezina utjecaja na društvenu pravdu, razvoj društva i razvoj gospodarstva (Šćukanec, 2015., str. 9). Ulazak u visoko obrazovanje i njegovo uspješno završavanje moraju ovisiti ponajprije o sposobnostima svakog pojedinca, a ne o njihovim osobnim karakteristikama i životnim okolnostima koje su izvan njihove neposredne kontrole. Potrebno je stoga različitim mjerama omogućiti da svi imaju iste prilike za sudjelovanje u visokom obrazovanju neovisno o socio-ekonomskom statusu, podrijetlu, rodu, rasi, dobi, pripadnosti određenoj etničkoj skupini, zdravstvenom stanju i dr. (EHEA, 2015., str. 2). Otežani pristup i nezavršavanje visokog obrazovanja povezani su s rizikom otežanoga socijalnog uključivanja.

Veći udio visokoobrazovanih u ukupnoj populaciji i uspješna integracija ranjivih skupina u visoko obrazovanje imaju pozitivan učinak na razvoj društva koji se očituje u većem stupnju socijalne kohezije i uzajamnog povjerenja, socijalne mobilnosti, aktivnijem sudjelovanju u političkom životu, višim prinosima od poreza te boljem zdravstvenom stanju građana (OECD, 2010.; OECD, 2011.). Širenje sudjelovanja u visokom obrazovanju za ranjive skupine studenata afirmira načelo pravednosti u obrazovanju te povećava korištenje ljudskih potencijala, što može pozitivno utjecati na razvoj konkurentnosti i gospodarstva temeljenog na znanju. Maksimalno

korištenje ljudskih potencijala ima posebnu važnost za zemlje koje su suočene s negativnim demografskim trendom.

U sklopu Bolonjskog procesa, jednom od najvažnijih pokretača promjena u visokom obrazovanju u Europi, socijalna dimenzija spominje se u ministarskim priopćenjima od 2001. godine. Cjelovita i sveobuhvatna definicija socijalne dimenzije koju su prihvatile sve države članice EHEA usuglašena je u Londonu 2007. godine. Prema njoj, cilj socijalne dimenzije je da „studentska populacija koja upisuje, pohađa i završava visoko obrazovanje na svim razinama odražava različitost naših društava” uz naglasak da „studenti trebaju biti u mogućnosti završiti studijske programe bez prepreka koje proizlaze iz njihova socijalnog i ekonomskog statusa“ (London Communiqué, 2007.).

SOCIJALNA DIMENZIJA VISOKOG OBRAZOVANJA U EUROPI

Socijalna dimenzija visokog obrazovanja uvrštena je u Bolonjski proces kasnije u odnosu na ostale politike visokog obrazovanja koje čine osnovu Bolonjskog procesa. U Ministarskom priopćenju iz Praga 2001. godine ovo pitanje prvi put dobiva značaj zahvaljujući inicijativi studenata koji su naglašavali važnost studentskog uključivanja kao preduvjeta za veću društvenu koheziju (Prague Communiqué, 2001.). Sljedeća priopćenja iz Berlina 2003. godine (Berlin Communiqué, 2003.) te iz Bergena 2005. godine (Bergen Communiqué, 2005.) naglasila su kako povećavanje europske konkurentnosti mora biti u ravnoteži s unapređivanjem socijalnih karakteristika Europskog prostora visokog obrazovanja (EHEA). Socijalna dimenzija sve više se počela povezivati s pravednim pristupom visokom obrazovanju koje ne ovisi o socio-

ekonomskim karakteristikama studenata, njihovu rodu, rasi, njihovoj pripadnosti određenoj etničkoj skupini i sl. Unapređivanje socijalne dimenzije visokog obrazovanja postalo je tako jedan od osnovnih ciljeva Bolonjskog procesa.

Prva cjelovita definicija socijalne dimenzije nalazi se u Ministarskom priopćenju iz Londona 2007. godine prema kojoj socijalni profil studentskog tijela koje ulazi u visoko obrazovanje, u njemu sudjeluje i uspješno ga završava treba odgovarati heterogenom socijalnom profilu šireg stanovništva (London Communiqué, 2007.). Ministri su tada naglasili kako je potrebno izvještavati o napretku u tom području te da sastav studentske populacije treba odražavati raznolikost ukupne populacije. Potrebno je različitim mjerama osigurati da upis, uspješno studiranje i završetak studija ovise o sposobnostima studenata, a ne o njihovim osobnim karakteristikama i životnim okolnostima koje su izvan njihova neposrednog utjecaja.

Ministri su u priopćenju iz Leuvena 2009. godine istaknuli značaj određivanja mjerljivih ciljeva za „širenje sudjelovanja u visokom obrazovanju, posebno za ranjive skupine“ do 2020. godine (Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué, 2009.). Države članice Bolonjskog procesa obvezale su se izvještavati svake dvije godine o napretku u realizaciji akcijskih planova za širenje sudjelovanja u sklopu nacionalnih izvještaja o provođenju Bolonjskog procesa. Širenjem sudjelovanja u visokom obrazovanju nastoji se maksimalno koristiti talent i kapacitet svih građana EHEA, što ima posebnu važnost za zemlje s negativnim demografskim trendom.

U sljedećem priopćenju iz Bukurešta 2012. godine ministri su naglasili da je širenje pristupa visokom obrazovanju preduvjet društvenog napretka i ekonomskog razvoja. Ponovili su važnost izjednačavanja položaja ranjivih studenata s položajem i prilikama koje imaju ostali studenti i to „smanjivanjem nejednakosti i pružanjem odgovarajućih usluga studentima, savjetovanjem i usmjeravanjem, uvođenjem fleksibilnih putova učenja, alternativnim pristupom visokom obrazovanju, uključujući priznavanje prethodnih oblika učenja“ (Bucharest Communiqué,

2012.). Zauzeli su se i za razmjenu dobrih primjera iz prakse u unapređivanju socijalne dimenzije visokog obrazovanja te mjerenju napretka u tom području.

Jedan od četiriju osnovnih ciljeva u Ministarskom priopćenju iz Yerevana 2015. godine naglašava važnost veće inkluzivnosti sustava visokog obrazovanja. U njemu su se ministri obvezali na daljnje „unapređivanje socijalne dimenzije visokog obrazovanja, rodne ravnoteže, širenje prilika za pristup studiju i njegov završetak za ranjive studente, što uključuje i mogućnost njihova sudjelovanja u međunarodnoj mobilnosti“ (Yerevan Communiqué, 2015.). Kao i ranija priopćenja, ovo priopćenje naglašava važnost širenja sudjelovanja u visokom obrazovanju i „nagrađivanja onih visokih učilišta koja pružaju relevantne oblike učenja u odgovarajućem kontekstu za različite vrste korisnika, uključivši i programe cjeloživotnog učenja“. Na ovoj ministarskoj konferenciji prvi put je donesena Strategija za razvoj socijalne dimenzije i cjeloživotnog učenja Europskog prostora visokog obrazovanja do 2020. godine te su ministri naglasili svoju predanost implementaciji njezinih ciljeva.

Strategija za razvoj socijalne dimenzije i cjeloživotnog učenja pod nazivom „Širenje sudjelovanja za pravednost i rast“ ističe kako „još uvijek postoji previše sposobnih studenata koji su isključeni iz visokog obrazovanja zbog svojega socio-ekonomskog statusa, niže razine obrazovanja svojih roditelja, nedovoljnog sustava potpore i usmjeravanja i dr.“ (EHEA, 2015.). Strategija stoga poziva zemlje članice Bolonjskog procesa da razviju učinkovite nacionalne politike kojima će osigurati veći pristup, sudjelovanje i završetak studija za ranjive skupine studenata. Osnovni strateški ciljevi spomenute strategije odnose se na:

- identificiranje ranjivih studenata i institucijskih prepreka na razini visokih učilišta koje onemogućuju njihovo uključivanje
- razvoj nacionalnih strategija s ciljevima i mjerljivim aktivnostima za uklanjanje spomenutih prepreka
- razmjenu primjera dobre prakse vezano uz unapređivanje socijalna dimenzije

- razvoj sustava za sustavno prikupljanje podataka o socijalnoj dimenziji, kontinuirano i učinkovito praćenje te evaluaciju postizanja očekivanih rezultata.

Visoka učilišta trebala bi diverzificirati načine na koje se izvode studijski programi i to primjenom poučavanja i učenja koje je usmjereno na studenta, uvođenjem studijskih programa s djelomičnim opterećenjem,¹ uvođenjem učenja na daljinu i modularnih studijskih programa te dostupnošću otvorenih resursa za učenje (EHEA, 2015.). Manji broj zemalja članica Bolonjskog procesa integrirale su sve svoje mjere kojima jačaju socijalnu dimenziju u cjelovitu strategiju. Zato su uz Strategiju izrađene i Smjernice koje bi trebale pomoći zemljama članicama EHEA u izradi nacionalnih planova i nacionalnih strategija za unapređivanje socijalne dimenzije.

Prema zaključcima ministara iz Bukurešta 2012. godine, Radna skupina za socijalnu dimenziju i cjeloživotno učenje Bolonjskog procesa² aktivno je radila u razdoblju od 2012. do 2015. godine na sustavnom prikupljanju i razmjeni dobrih primjera iz prakse u unapređivanju socijalne dimenzije visokog obrazovanja (BFUG, 2015.). Pokrenut je projekt *PL4SD: Peer Learning for the Social Dimension* kojemu je cilj bio povećati transparentnost te sustavan i cjelovit pristup aktivnostima kojima zemlje članice Bolonjskog procesa unapređuju socijalnu dimenziju. Uz jedinstvenu bazu podataka koja je okupila velik broj mjera kojima se unapređuje socijalna dimenzija u zemljama EHEA i koja je dostupna na internetskim stranicama projekta www.pl4sd.eu, nastoji se potaknuti zemlje članice i njihove institucije da međusobno uče jedne od drugih o svojim praksama i politikama. Dodatno, projekt PL4SD započeo je vanjsko neovisno

---

¹ Programi s djelomičnim opterećenjem moraju uz studiranje omogućiti obavljanje stalnog ili povremenog posla i drugih obveza koje imaju ranjive skupine studenata.

² Radna skupina za socijalnu dimenziju i cjeloživotno učenje jedna je od radnih skupina Grupe za praćenje Bolonjskog procesa (Bologna Follow-up Group - BFUG). U ovom odlomku referira se na sadržaj izvješća koji je ova radna skupina pripremila za Ministarsku konferenciju u Yerevanu 2015. godine.

vrednovanje (*country review*) inicijativa i mjera kojima zemlje članice EHEA unapređuju socijalnu dimenziju. Cilj je pomoći zemljama u izradi učinkovite strategije za unapređivanje socijalne dimenzije visokog obrazovanja koja bi okupila različite inicijative i mjere u cjelovitu strategiju. Izvještaji o vanjskom vrednovanju koji izrađuju timovi neovisnih međunarodnih stručnjaka omogućuju kvalitetnu pripremu zemalja za izradu takve strategije. U 2015. godini objavljeni su izvještaji o provedenom vanjskom vrednovanju u Hrvatskoj, Litvi i Armeniji.³

RAZVOJ ISTRAŽIVANJA EUROSTUDENT U EUROPI I HRVATSKOJ

EUROSTUDENT je istraživanje o kvaliteti studentskog života koje se provodi u 30 od 47 zemalja Europskog prostora visokog obrazovanja (EHEA)⁴ s ciljem prikupljanja usporedivih podataka o socijalnoj dimenziji visokog obrazovanja u Europi. Utjecaj istraživanja EUROSTUDENT na razvoj socijalne dimenzije u visokom obrazovanju je značajan jer omogućuje sustavno i dugoročno prikupljanje podataka, komparativne analize i praćenje napretka u ključnim područjima razvoja socijalne dimenzije. Svrha istraživanja je saznati socio-demografsku sliku studentske populacije te životne uvjete studenata u pogledu troškova studija, smještaja, potrebne financijske potpore i mogućih prepreka za uspješno završavanje studija. Rad na EUROSTUDENTU temeljen je na uvjerenju da međunarodne usporedbe olakšavaju

---

³ Izvješća su dostupna na: <http://www.pl4sd.eu/index.php/country-reviews/reports-by-country>.

⁴ Zemlje članice EHEA: Armenija, Austrija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Gruzija, Hrvatska, Irska, Italija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Nizozemska, Njemačka, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunjska, Rusija, Srbija, Slovačka, Slovenija, Švedska, Švicarska i Ukrajina.

uvid u snage i slabosti nacionalnih visokoobrazovnih sustava te služe državama kao podloga za oblikovanje novih ili mijenjanje postojećih javnih politika u obrazovnom sektoru.

Istraživanje EUROSTUDENT nastalo je iz njemačkoga nacionalnog istraživanja o studentima, studentskom standardu i iskustvu studiranja te je prvi put internacionalizirano 2000. godine. Do sada je provedeno ukupno pet ciklusa istraživanja. Prvo istraživanje za koje je izvješće EUROSTUDENT objavljeno 2000. godine obuhvaćalo je tek osam zemalja te se taj broj iz ciklusa u ciklus povećavao. Primjerice, u drugom ciklusu istraživanja (EUROSTUDENT II) od 2003. do 2005. godine sudjelovalo je 11 zemalja, u trećem ciklusu (EUROSTUDENT III) koje je trajalo od 2005. do 2008. godine 23 zemlje, dok je u četvrtom ciklusu (EUROSTUDENT IV) provedenom od 2008. do 2011. godine sudjelovalo 27 zemalja. Posljednji ciklus istraživanja (EUROSTUDENT V) proveden je u 30 zemalja u razdoblju od 2012. do 2015. godine te je trenutno najopsežniji prilog uspostavi paneuropske mreže za praćenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja te potpora kreiranju nacionalnih i europskih obrazovnih politika temeljenim na podacima. Istraživanje koordinira njemački Centar za istraživanje visokog obrazovanja i znanosti (*Deutsches Zentrum für Hochschul- und Wissenschaftsforschung – DZHW*) u suradnji sa širokom mrežom nacionalnih partnerskih organizacija koje provode istraživanja u zemljama članicama EHEA. Sve informacije o istraživanju EUROSTUDENT moguće je saznati na internetskim stranicama www.eurostudent.eu.

Republika Hrvatska uključila se prvi put u istraživanje EUROSTUDENT u njegovu četvrtom ciklusu (EUROSTUDENT IV) u sklopu TEMPUS projekta „ACCESS: Prema pravednom i transparentnom pristupu visokom obrazovanju u Hrvatskoj“. Upitnik istraživanja ispunilo je u potpunosti 4.664 studenta, što je bilo do tada najveće istraživanje provedeno na studentskoj populaciji u Republici Hrvatskoj. U provedbi su sudjelovali: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS), Institut za razvoj obrazovanja (IRO), Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ), Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišni računski centar - SRCE,

agencija IPSOS PULS i ResearchNed (Nizozemska). Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku objavljen je 2011. godine⁵ (Farnell i dr., 2011.) i on prvi put donosi podatke o socio-ekonomskim karakteristikama studentskog života u Hrvatskoj. Budući da se istraživanje EUROSTUDENT provodilo u još 26 europskih zemalja, hrvatski podaci tada su se prvi put uspoređivali u europskom izvješću (Orr i dr., 2011.) s preostalim zemljama koje su sudjelovale u istraživanju. Hrvatska se uključila i u peti ciklus istraživanja (EUROSTUDENT V) koje je provedeno 2014. godine u Hrvatskoj, a čiji je rezultat ovo nacionalno izvješće. Time je omogućena usporedba podataka o socio-ekonomskim karakteristikama studenata ne samo na međunarodnoj razini, već i na nacionalnoj razini u odnosu na ranije istraživanje EUROSTUDENT iz 2010. godine te ocjena napretka u određenim područjima.

SOCIJALNA DIMENZIJA VISOKOG OBRAZOVANJA U HRVATSKOJ

Sustavno prikupljanje podataka i praćenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja u Hrvatskoj započelo je uključivanjem Hrvatske u spomenuto istraživanje EUROSTUDENT 2010. godine, kada je ovo istraživanje prvi put provedeno u Hrvatskoj. Istraživanje je bilo prva aktivnost u sklopu TEMPUS projekta „ACCESS: Prema pravednom i transparentnom pristupu visokom obrazovanju u Hrvatskoj“ i poslužilo je kao temelj za izradu preporuka za reformu financiranja javnih visokih učilišta i sustava financijskih potpora za studente (studentski standard). Ovaj projekt analizirao je prvi put utjecaj politika financiranja u Hrvatskoj i Europi na

---

⁵ Istraživanje je provedeno u 2010. godini, a izvješće je objavljeno u 2011. godini.

socijalnu dimenziju visokog obrazovanja. Konzorcij projekta okupio je, uz ostale, sva hrvatska visoka učilišta, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (MZOS), a projektom je upravljao Institut za razvoj obrazovanja (IRO) u razdoblju od 2010. do 2013. godine. Sve informacije o projektu, zajedno s izvješćima provedenih istraživanja i preporukama, dostupne su na internetskim stranicama projekta www.iro.hr.

MZOS je učinio važan iskorak u povezivanju financiranja i socijalne dimenzije visokog obrazovanja pokretanjem pilot-scheme programskih ugovora koji su potpisani sa svim javnim visokim učilištima na tri godine, počevši od akademske godine 2012./2013. Programski ugovori uveli su dodatno financiranje ovisno o postignućima koja su bila vezana uz ostvarivanje određenih ciljeva koji su navedeni u ugovorima. MZOS je među ciljeve koje su visoka učilišta mogla odabrati uvrstio niz ciljeva koji su se odnosili na unapređivanje socijalne dimenzije visokog obrazovanja, među kojima su olakšavanje pristupa studiju i potpora pri studiju za studente slabijega socio-ekonomskog statusa i studente s invaliditetom te olakšavanje pristupa i osiguravanje kvalitete studija za studente starije od 25 godina. Uz to, programskim ugovorima MZOS je omogućio svim redovitim studentima koji prvi put upisuju prvu godinu na preddiplomskom, diplomskom i integriranom studiju studiranje bez plaćanja školarine za prvu godinu studija. Ovom mjerom nastojao se proširiti pristup visokom obrazovanju.

Hrvatski sabor usvojio je krajem 2014. godine Strategiju obrazovanja, znanosti i tehnologije Republike Hrvatske koja je među glavne razvojne ciljeve u visokom obrazovanju uvrstila reformu studentskog standarda s ciljem ostvarenja veće pravednosti u visokom obrazovanju (Strategija, 2014.). Strategija ističe kako visoko obrazovanje mora biti dostupno svima u skladu s njihovim sposobnostima. Predviđena je izrada Akcijskog plana za unapređenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja i osnivanje Nacionalne skupine za unapređenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja. Time Hrvatska namjerava razviti cjelovitu politiku uključivanja podzastupljenih skupina studenata u visoko obrazovanje. Kao prvi korak u tom smjeru MZOS

je iskazao interes za sudjelovanjem u vanjskom neovisnom vrednovanju (*country review*) socijalne dimenzije visokog obrazovanja u Hrvatskoj koje je provedeno u sklopu spomenutoga međunarodnog projekta PL4SD. Izvješće je objavljeno početkom 2015. godine (Orr i Szabo, 2015.)⁶ i trebalo bi predstavljati podlogu za izradu cjelovitog programa unapređivanja socijalne dimenzije studiranja koji će okupiti sve aktivnosti i inicijative kojima Hrvatska unapređuje socijalnu dimenziju.

U sklopu IPA projekta „E-Quality: Povezivanje kvalitete i socijalne uključenosti u visokom obrazovanju u Hrvatskoj“, koji je u razdoblju od 2013. do 2015. vodio Institut za razvoj obrazovanja, razvijeni su resursi koji omogućuju sustavno i dugoročno unapređivanje socijalne dimenzije i kvalitete u visokom obrazovanju u Hrvatskoj. „Edicija E-Quality“ sastoji se od šest publikacija koje povezuju socijalnu dimenziju i kvalitetu visokog obrazovanja (Šćukanec i dr., 2015.). Edicija se sastoji od izvješća o provedenom istraživanju kojim su utvrđene ranjive skupine studenata na hrvatskim visokim učilištima te institucijske prepreke i poticaji njihovu uspjehu u studiju. U sklopu Edicije nalazi se i vanjsko vrednovanje stanja pravednosti i socijalne uključenosti na visokim učilištima koje donosi prednosti i nedostatke za pojedina visoka učilišta te više od 100 preporuka kojima visoka učilišta mogu unaprijediti položaj ranjivih studenata. Razvijen je i alat pod nazivom Smjernice uz pomoću kojeg institucije, ali i pojedinci, mogu strukturirano prikupljati podatke, provoditi različite postupke vrednovanja te uspoređivati rezultate unapređivanja socijalne dimenzije i kvalitete. Na kraju, Edicija sadrži i prijedlog uvođenja inovativnog mehanizma u obliku oznake kvalitete za pravednost kojom je moguće nagraditi i motivirati institucije koje su ostvarile vrijedne rezultate u unapređivanju socijalne

---

⁶ Izvješće je dostupno na internetskoj stranici projekta PL4SD na: <http://www.pl4sd.eu/index.php/country-reviews/reports-by-country>.

dimenzije. Sve publikacije okupljene u „Ediciji E-Quality“ dostupne su na internetskim stranicama projekta www.ipa-equality.eu/publikacije/.

U razdoblju od 2010. do 2013. godine Sveučilište u Zagrebu provodilo je projekt „EduQuality: Obrazovanje za jednake mogućnosti na hrvatskim sveučilištima“ u sklopu programa TEMPUS čiji je cilj bio izjednačavanje mogućnosti za studente s invaliditetom u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj. U sklopu projekta izrađeni su standardi i smjernice za razvoj pristupačnosti visokog obrazovanja studentima s invaliditetom, koji u sebi sadrže prijedloge različitih oblika potpore studentima s invaliditetom. Sve informacije o projektu, zajedno sa serijom edukativnih priručnika pod nazivom „Studenti s invaliditetom“, dostupni su na internetskim stranicama projekta www.eduquality-hr.com/.

3. METODOLOGIJA

METODOLOGIJA PROVOĐENJA ISTRAŽIVANJA

EUROSTUDENT je međunarodno istraživanje o kvaliteti studentskog života u zemljama Europskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) s ciljem prikupljanja usporedivih podataka o socijalnoj dimenziji visokog obrazovanja. Ovi podaci uključuju, uz ostalo, socio-ekonomski status studenata, njihove troškove studiranja, izvore prihoda, vrstu smještaja, rad za vrijeme studija, samoprocjenu pojedinih aspekata studija i izgleda na tržištu rada. U petom krugu međunarodnog istraživanja EUROSTUDENT V, provedenom u razdoblju od 2012. do 2015. godine, sudjelovalo je 30 zemalja članica EHEA, među kojima je i Hrvatska u kojoj je ovo istraživanje provedeno u 2014. godini.

Istraživanje u Hrvatskoj provedeno je u razdoblju od 3. lipnja do 13. srpnja 2014. godine. EUROSTUDENT upitnik bio je postavljen na internetskoj stranici www.eurostudent.hr te su mu mogli pristupiti svi redoviti i izvanredni studenti koji trenutno studiraju u Republici Hrvatskoj na preddiplomskoj i diplomskoj razini na javnim i privatnim studijima. Korisnički podaci (JMBAG i JMBG/AAI) služili su za pristup upitniku i potvrđivanje statusa studenta te su ujedno omogućili jedinstveni pristup, tj. onemogućili su da ista osoba dva puta ispuni upitnik.

METODOLOŠKE PREDNOSTI I OGRANIČENJA

Provođenje istraživanja internetskim sučeljem ima određene metodološke prednosti i nedostatke. Prednosti takvog istraživanja su brzina i učinkovitost procesa prikupljanja podataka i smanjivanje mogućnosti utjecaja na ispitanika koji bi mogla imati osoba koja administrira upitnik.

Što se tiče ograničenja istraživanja uz pomoć internetskog sučelja, osnovni preduvjet za ispunjavanje upitnika je pristup Internetu i njegovo korištenje. Iako se studentska populacija u velikoj mjeri redovito koristi Internetom, jedan dio studenata bio je u nepovoljnijoj situaciji zbog rjeđeg korištenja Interneta i studentskih servisa uz pomoć kojih su studenti bili pozvani na istraživanje. Također, korištenju internetskog sučelja načelno se može prigovoriti samoselektivnost uzorka.

S obzirom na to da niti jedan parametar studentske populacije nije bio unaprijed kontroliran, nego su istraživanju mogli pristupiti svi redoviti i izvanredni studenti koji trenutno studiraju u Republici Hrvatskoj na preddiplomskoj i diplomskoj razini, jedno od metodoloških pitanja ovog istraživanja bilo je u kojoj će mjeri prikupljeni rezultati odgovarati parametrima populacije tj. hoće li pojedine skupine studenata u manjoj ili većoj mjeri biti nadzastupljene ili podzastupljene. Zbog toga su na sredini provedbe istraživanja provjereni podaci o parametrima studentske populacije kako bi se utvrdila veća odstupanja prikupljenih podataka od populacijskih parametara – cilj je bio potaknuti one skupine studenata na ispunjavanje upitnika istraživanja koje su se u manjoj mjeri odazvale istraživanju. Ovo se prije svega odnosilo na studente privatnih visokih učilišta.

Manja odstupanja prikupljenih podataka od populacijskih parametara usklađena su utežavanjem podataka prema spolu, dobi, obrazovanju oca i majke, visokom učilištu, razini

studija, statusu na studiju te vlasništvu visokog učilišta. Podatke potrebne za populacijske parametre i utežavanje pružio je Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

OSNOVNI PODACI O REALIZIRANOM UZORKU

Istraživanju je pristupilo ukupno 3.435 studenata. Nakon detaljne kontrole ispunjenih upitnika, iz daljnje analize isključene su dvije skupine ispitanika. Prvu skupinu čine ispitanici koji nisu davali konzistentne odgovore na pitanja u upitniku. Drugu, veću skupinu čine ispitanici koji nisu odgovorili na pitanja o demografskim karakteristikama te zbog toga nisu mogli biti uključeni u utežavanje podataka i ključne analize. Na kraju su u analizu podataka uključeni odgovori 2.551 studenta.

Na temelju realiziranog uzorka, zaključci izvoditelja istraživanja u vezi s reprezentativnošću uzorka bili su sljedeći:

- veličina uzorka na nacionalnoj razini je zadovoljavajuća (maksimalna teorijska pogreška uzorka je oko +/- 1,9%) te omogućuje analizu podataka prema različitim obilježjima
- odstupanja strukture realiziranog uzorka od strukture populacije nalaze se u okvirima koji dopuštaju korekcije metodom utežavanja
- podaci u uzorku utežavani su s obzirom na sljedeće karakteristike ispitanika: razina studija, visoko učilište, vlasništvo visokog učilišta, status studenta na studiju, obrazovanje oca, obrazovanje majke, spol i dob
- najveća odstupanja uzorka od populacije prisutna su u statusu studenata na studiju (nadzastupljeni su redoviti studenti bez plaćanja školarine: +19,88%; podzastupljeni su izvanredni studenti: -16,48%) te kad je riječ o razini studija (nadzastupljena je prva

razina sveučilišnog studija: +13,02%; podzastupljena je prva razina stručnog studija: -11,25%)

- raspon odstupanja za ostale karakteristike varira od +4,79% do -6,01%
- utežavanjem su odstupanja od populacije smanjena na raspon od +1,21% do -1,63%.

KAKO ČITATI TABLICE

Na dva navedena primjera nastojat ćemo objasniti na koji se način trebaju čitati tablice koje se nalaze u sljedećim poglavljima ovog izvješća. Primjeri su općeniti i ne sadrže podatke iz istraživanja EUROSTUDENT. Započinjemo s primjerima koji se odnose na tablicu A.

Tablica A. Obrazovanje s obzirom na posljednju završenu školu (%)

	Ukupno	Spol		Tip naselja	
		Muški	Ženski	Grad	Drugo
Uzorak	1.198	599	599	704	494
Bez škole	1,8	2	2	1	2
1 do 7 razreda osnovne škole	5,1	4	6	3	8
Osnovna škola (svih 8 razreda)	19,4	17	22	14	27
Jednogodišnja ili dvogodišnja stručna škola	1,3	1	2	1	1
Trogodišnja stručna škola	11,8	15	9	10	14
Četverogodišnja stručna škola	40,4	41	39	44	35
Gimnazija	4,6	4	6	6	3
Viša škola, prvi stupanj fakulteta	6,3	8	5	7	5
Fakultet, akademija, visoka škola	8,8	8	10	12	4
Magisterij	0,3	0	0	1	0
Doktorat	0,2	0	0	0	0
Ukupno		100%			

- Naslov tablice govori o varijabli čije su relativne frekvencije dane u tablici.
- U prvom stupcu „Ukupno“ dani su postoci za svaku kategoriju tabelirane varijable.
- Svaki sljedeći stupac predstavlja postotke dane varijable u sklopu neke subpopulacije.
- Red označen s „Uzorak“ označava veličinu baze tj. kolika je veličina (pod)uzorka na kojemu su izračunati postoci.
- Posljednji red tablice „100%“ govori o tome da se sve vrijednosti u svakom od stupaca zbrajaju do 100, tj. da su prikazani stupčani postoci.
- U izvješću EUROSTUDENT u stupcima tablica zadržane su samo one varijable gdje su utvrđene statistički značajne razlike Hi-kvadrata.

Polja u tablici obojena su u zeleno ili crveno ako je vrijednost u njima značajno iznad prosjeka ili ispod prosjeka. Koriste se dvije nijanse zelene odnosno crvene boje za dvije razine značajnosti: svjetlija nijansa za odstupanja na razini značajnosti od 0,05, a tamnije nijanse zelene i crvene za razinu značajnosti od 0,01.

Iznad prosjeka		Ne odstupa	Ispod prosjeka	
0,01	0,05		0,05	0,01

Primjer tumačenja podataka iz prikazane tablice A:

- značajnost Hi-kvadrata govori nam da je distribucija obrazovanja po spolu tj. po tipu naselja značajno drukčija
- kada se pogledaju ćelije tablica, vidi se da ima značajno više muškaraca s trogodišnjom strukovnom školom na razini značajnosti 0,05; u cijelom uzorku postoji 11,8% ispitanika s ovim tipom obrazovanja dok ih među muškarcima ima 15%; s druge strane, postoji značajno manje žena (9%) s ovom vrstom škole na razini 0,05

- s obzirom na tip naselja, u gradu postoji značajno više ispitanika s fakultetom, akademijom i visokom školom (12%) na razini značajnosti od 0,01, nego u ukupnoj populaciji; s druge strane, u ruralnoj sredini postoji značajno manje ispitanika s ovom razinom obrazovanja (4%) na razini značajnosti od 0,01.

Tablica B. Na skali od 1 do 5 ocijenite opće stanje u zemlji - prema spolu u postocima (%)

	Ukupno	Spol	
		Muški	Ženski
Uzorak	1.013	500	513
Ocjena 1	23,1	23	23
Ocjena 2	35,3	37	34
Ocjena 3	36,7	36	39
Ocjena 4	3,9	4	4
Ocjena 5	1,0	1	1
Ukupno	100%		
Prosjek	2,23	2,24	2,23

U tablici B prikazan je primjer prikazivanja varijable ako ona predstavlja ocjenu ispitanika na nekoj skali. Ovoj tablici pridodan je red „Prosjek“.

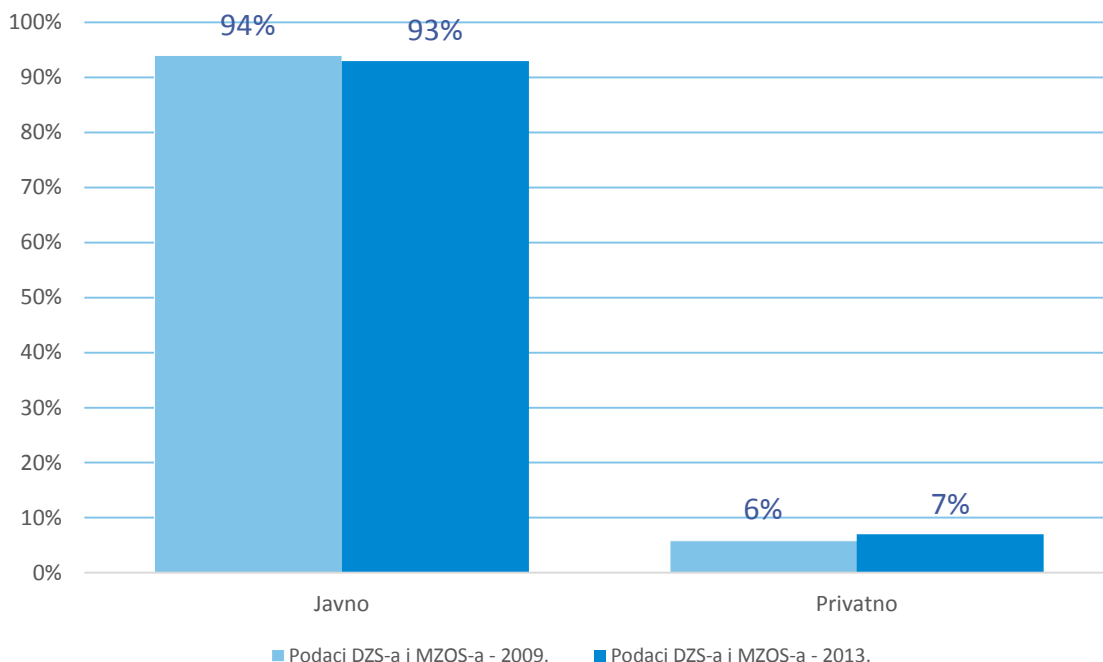
Primjer tumačenja podataka iz prikazane tablice B:

- red označen s „**Ocjena X**“ predstavlja postotak ispitanika koji je dao ocjenu X (1, 2, 3, 4 ili 5)
- red označen s „**Prosjek**“ predstavlja aritmetičku sredinu svih ocjena ispitanika.

4. OSNOVNE INSTITUCIJSKE KARAKTERISTIKE STUDENTSKOG TIJELA

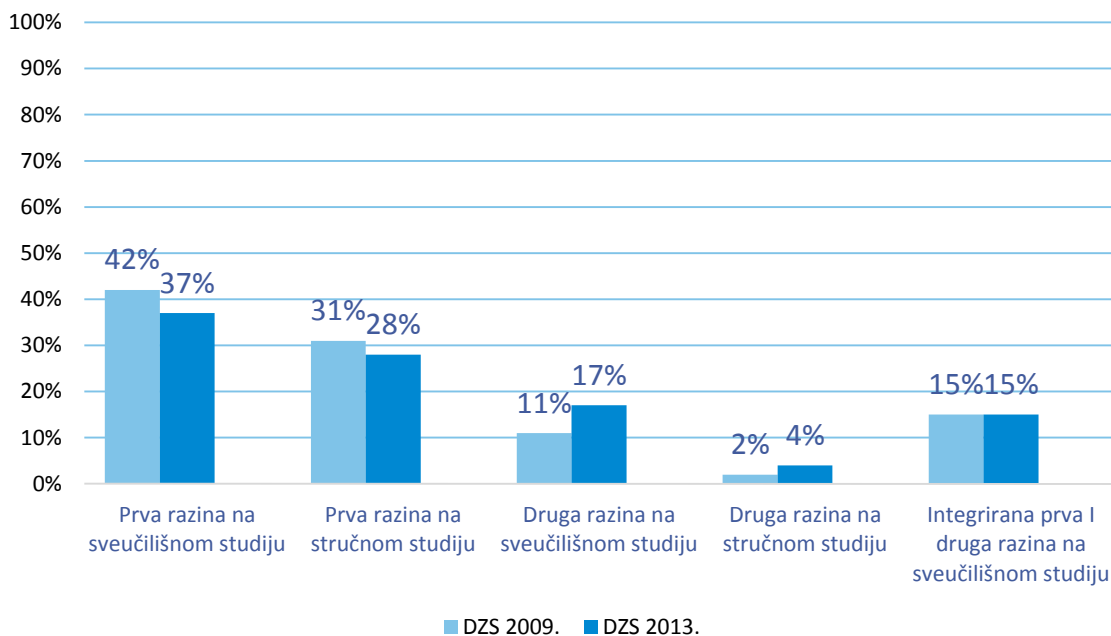
Za analizu iskustva studiranja u Hrvatskoj važno je razumjeti strukturu hrvatskoga visokoobrazovnog sustava, ponajviše zbog toga jer je taj sustav institucionalno vrlo raznolik. Primjerice, iskustvo studiranja može biti značajno različito između studenata koji studiraju na javnim ili privatnim visokim učilištima, plaćaju li školarinu ili ne i sl. Ovo poglavlje pružit će kratak i jednostavan pregled glavnih institucijskih karakteristika studentskog tijela u Republici Hrvatskoj. Koristili smo službene podatke Državnog zavoda za statistiku (DZS) o studentskom tijelu za akademske godine 2008./2009. te 2012./2013. (DZS, 2010.; DZS, 2014.) koji su uspoređeni kako bi se ispitalo je li došlo do nekih značajnih promjena u te četiri promatrane godine. Navedeno razdoblje obilježava nastavak povećanja broja studenata na hrvatskim visokim učilištima: 2008./2009. – 134.188 studenata; 2009./2010. – 145.263 studenta; 2010./2011. – 148.747 studenata; 2011./2012. – 152.857 studenata; 2012./2013. – 159.589 studenata.

Slika 1. Struktura studentske populacije prema tipu vlasništva visokih učilišta

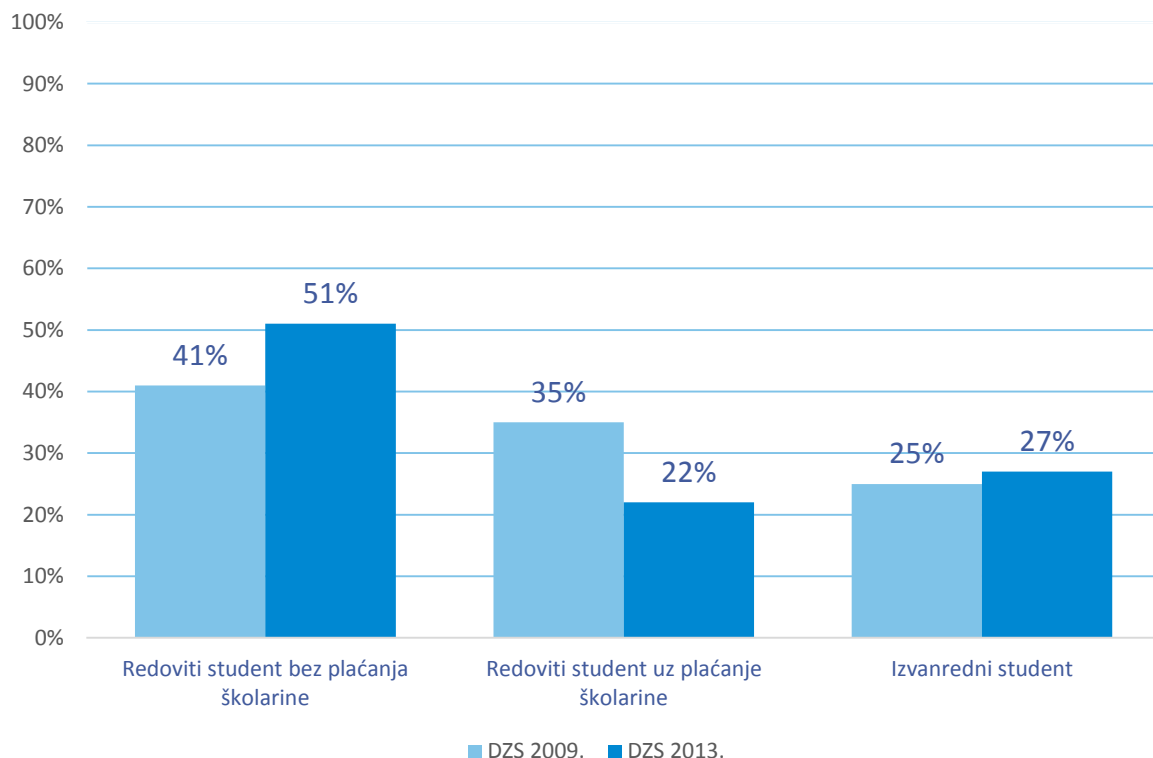
S obzirom na tip vlasništva visokih učilišta koja studenti pohađaju, struktura studentske populacije ostala je gotovo nepromijenjena. Hrvatski visokoobrazovni sustav u najvećoj je mjeri javan: na javnim učilištima u akademskoj godini 2012./2013. studiralo je 93% studenata u odnosu na 94% iz prethodnog razdoblja, a 7% na privatnim učilištima u odnosu na 6% iz prethodnog razdoblja.

Slika 2. Struktura studentske populacije prema razini i vrsti studija

Nema bitne razlike u udjelima studenata upisanih na sveučilišne i stručne studije kada se analizira struktura studentske populacije prema razini i vrsti studija između akademske godine 2008./2009. te 2012./2013. Primjetno je jedino povećanje udjela studenata na drugoj (diplomskoj) razini studija. U akademskoj godini 2012./2013. bilo je ukupno 21% upisanih studenata na diplomskoj razini studija (17% na sveučilišnim i 4% na stručnim studijima), dok je 2008./2009. na diplomskoj razini studiralo ukupno 13% studenata (11% na sveučilišnim i 2% na stručnim studijima). Navedene razlike vjerojatno su izazvane uvođenjem Bolonjskog procesa na temelju kojeg su 2005. godine reformirani studijski programi i podijeljeni na dvije razine. To znači da su studenti u promatranoj 2008./2009. godini mogli upisati najviše prvu godinu druge (diplomske) razine studija – tada studenti još nisu mogli upisati drugu godinu druge razine studija. S druge strane, do akademske godine 2012./2013. studenti su imali prilike upisati i završiti obje godine druge (diplomske) razine studija tako da je te godine i očekivan porast udjela studenata na toj razini studija.

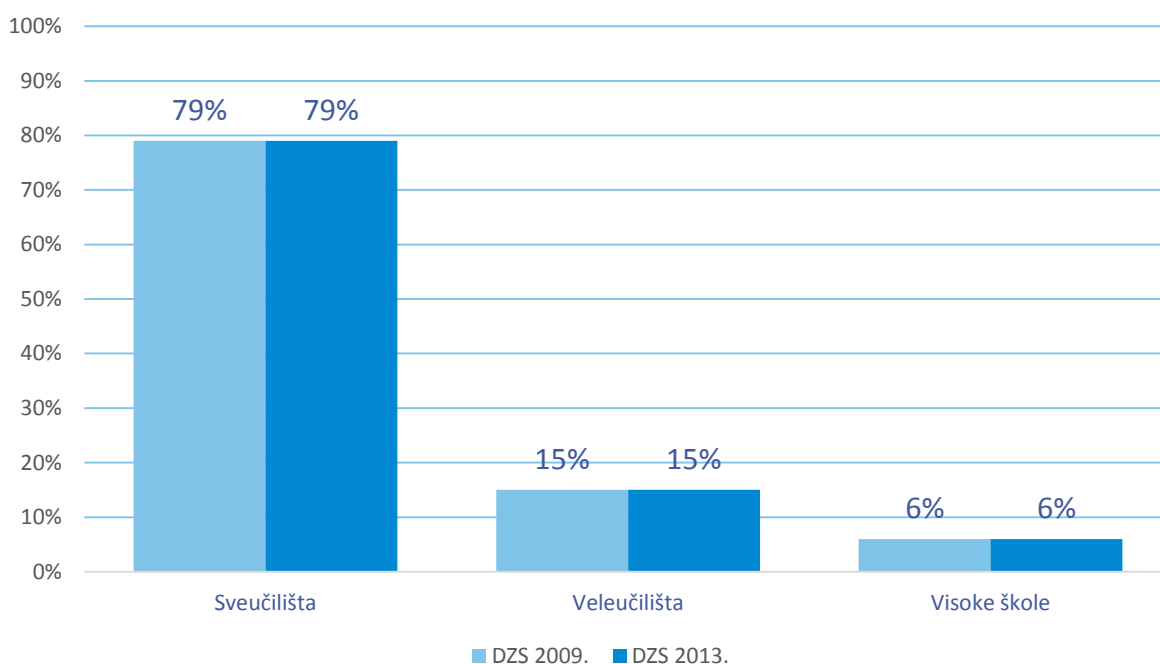
Slika 3. Struktura studentske populacije prema službenom statusu na studiju

Udio redovitih studenata koji studiraju bez plaćanja školarine 2009. godine iznosio je 41%, dok je u 2013. godini vidljivo povećanje tog udjela na 51% (slika 3.). S druge strane, udio redovitih studenata koji plaćaju školarinu 2009. godine iznosio je 35% te je u 2013. godini uočljivo smanjenje tog udjela na 22%. Broj izvanrednih studenata (koji svi plaćaju pune iznose školarina) blago je narastao s 25% na 27%. Opaženo snažno smanjenje udjela studenata koji plaćaju školarinu (ukupno gledajući riječ je o smanjenju s 60% na 49%) može se pripisati novom „linearnom sustavu“ plaćanja školarina koji se na nacionalnoj razini primjenjuje od akademske godine 2012./2013. Prema tome modelu, studenti koji prvi put upisuju prvu godinu sveučilišnog ili stručnog studija (na preddiplomskoj ili diplomskoj razini te na integriranom studiju) oslobođeni su plaćanja školarina (Šćukanec, 2013., str. 30). U sljedećim godinama studija studenti mogu nastaviti studirati bez školarina ako su prikupili 55 ili više ECTS bodova za prethodnu godinu

studija (od maksimalno mogućih 60 ECTS bodova za jednu godinu studija). Ako su skupili manje od 55 ECTS bodova, studenti moraju plaćati školarine čiji iznosi variraju jer ovise o broju ECTS bodova koji studentima nedostaju do cilja od 55 ECTS bodova.

Slika 4. Struktura studentske populacije prema vrsti visokog učilišta

Struktura studentske populacije prema vrsti visokog učilišta ostala je nepromijenjena u razdoblju od četiri godine: u 2009. i 2013. godini 79% studenata studiralo je na sveučilištima, 15% na veleučilištima, a 6% na visokim školama.

U razdoblju od četiri godine, koliko je prošlo između provođenja dvaju istraživanja EUROSTUDENT, vidljiva je stabilnost strukture visokog obrazovanja u Hrvatskoj prema većini promatranih institucionalnih kriterija. Tako su uglavnom nepromijenjeni ostali omjer studenata upisanih na javna i privatna visoka učilišta, omjer studenata upisanih na sveučilišne i stručne studije te omjer studenata upisanih na sveučilišta, veleučilišta i visoke škole. S druge strane, porastao je ukupan broj studenata te se promijenio omjer studenata upisanih na prvu i drugu

razinu studija. Na obje promjene u određenoj mjeri utjecala je reforma studijskih programa u skladu s Bolonjskim procesom. Druga značajna promjena je smanjenje broja studenata koji plaćaju školarinu za 11 postotnih bodova. Ta značajna promjena, rezultat novog sustava plaćanja školarina, utjecala je primarno na smanjenje udjela redovitih studenata koji plaćaju školarinu, dok je udio izvanrednih studenata (koji svi plaćaju školarinu) blago porastao

5. NALAZI ISTRAŽIVANJA

5.1. SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE STUDENTSKOG TIJELA

Prilikom promatranja socio-demografskih karakteristika studentskog tijela, ovo nacionalno izvješće EUROSTUDENT prati metodologiju međunarodnog izvješća EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015.). Prema tome, kao referentna socio-demografska obilježja studentskog tijela izdvojeni su spol, dob prvog upisa na studij, roditeljstvo,⁷ zdravstvene teškoće, stupanj obrazovanja roditelja studenata, radni status roditelja studenata te studentska samoprocjena društvenog položaja svojih obitelji. Ovo istraživanje imalo je cilj utvrditi zastupljenost pojedinih skupina u studentskoj populaciji, kao i najvažnija obilježja svake od tih skupina. Stoga su ključna istraživačka pitanja za ovo poglavlje bila:

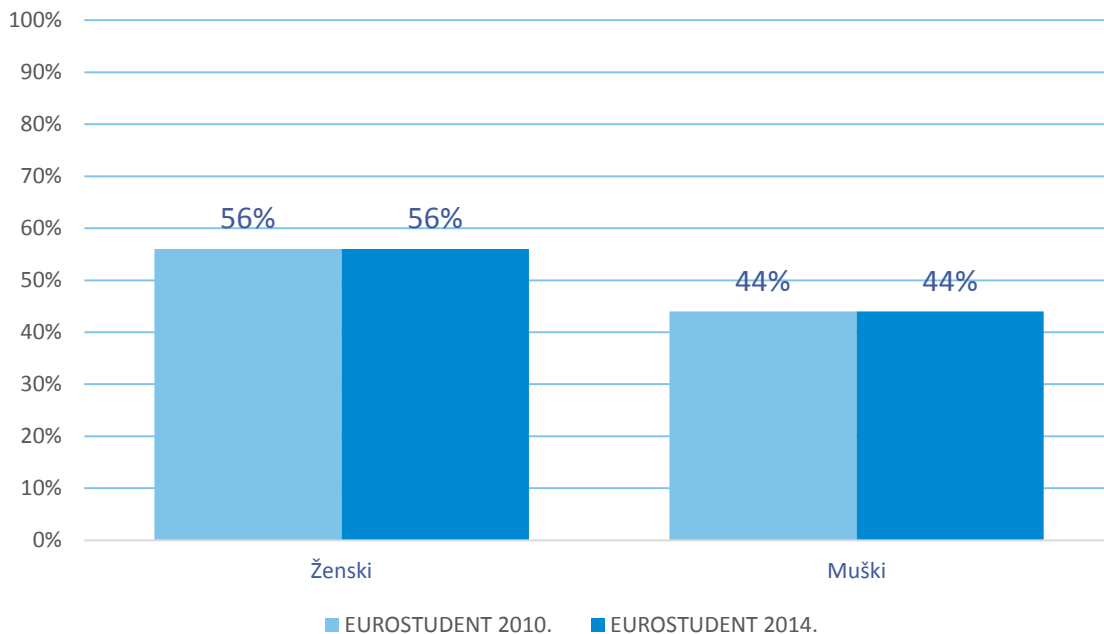
- Kolika je rodna uravnoteženost u studentskoj populaciji? Postoje li razlike u odnosu na područje ili vrstu studija?
- Kolika je prosječna dob studenata pri prvom upisu na studij?
- Koliko studenata ima djecu?
- Koliko studenata ima zdravstvene teškoće koje utječu na njihovo studiranje?
- U kojoj mjeri obrazovanje ili radni status roditelja utječu na odluku o nastavku obrazovanja na tercijarnoj razini?

---

⁷ Pojam roditeljstva odnosi se na studente koji imaju djecu.

5.1.1. Struktura prema spolu

Slika 5. Struktura studentske populacije prema spolu

Kao i u većini zemalja koje su sudjelovale u međunarodnom istraživanju EUROSTUDENT (iznimku čine Njemačka i Irska prema Hauschildt i dr., 2015., str. 65), i u Hrvatskoj studentice čine većinu studentskog tijela (56%) (DZS, 2014.). Ipak, kada se analiziraju podaci prema područjima studija, i dalje se primjećuje razlika u zastupljenosti studenata i studentica u određenim područjima.

Tablica 1. Struktura studentske populacije prema spolu i područjima studija⁸

	Ukupno	Područje studija							
		Obrazovanje	Humanističke znanosti	Društvene znanosti	Prirodne znanosti	Tehničke znanosti	Poljoprivreda i šumarstvo	Medicina i zdravstvo	Usluge
Uzorak	2.551	107	200	859	509	419	68	263	110
Ženski	56	76	74	67	40	30	62	71	55
Muški	44	24	26	33	60	70	38	29	45
Ukupno	100%								

Značajna razlika može se uočiti kada se promatra distribucija studentica i studenata s obzirom na to kojem području znanosti njihov studij pripada. Ovo istraživanje potvrdilo je trendove uočene u prethodnome nacionalnom istraživanju (Farnell i dr., 2011.) te aktualnome međunarodnom istraživanju (Hauschildt i dr., 2015.) EUROSTUDENT: postoji jaka povezanost između spola i odabira područja studija. Konkretno, potvrđen je trend rodne stereotipizacije prema kojem su studenti zastupljeniji u studijima prirodnih (60%) i tehničkih (70%) znanosti, dok su studentice zastupljenije u društvenim (67%) i humanističkim (74%) znanostima, u studijima u području obrazovanja (76%) te medicine i zdravstva (71%), (tablica 1.).

⁸ Pri određivanju područja studija korišteni su podaci Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH. Područjima studija pridruženi su ISCED FOET (*Fields of Education and Training*) kodovi te su skupine grupirane tako da budu u skladu s podacima koji se koriste u međunarodnom izvješću EUROSTUDENT.

Tablica 2. Struktura studentske populacije prema spolu i institucionalnim karakteristikama visokih učilišta

	Ukupno	Studij			Visoka učilišta				
		Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta
Uzorak	2.551	1.790	608	153	265	264	334	999	135
Ženski	56	59	52	39	58	59	54	59	76
Muški	44	41	48	61	42	41	46	41	24
Ukupno	100%								

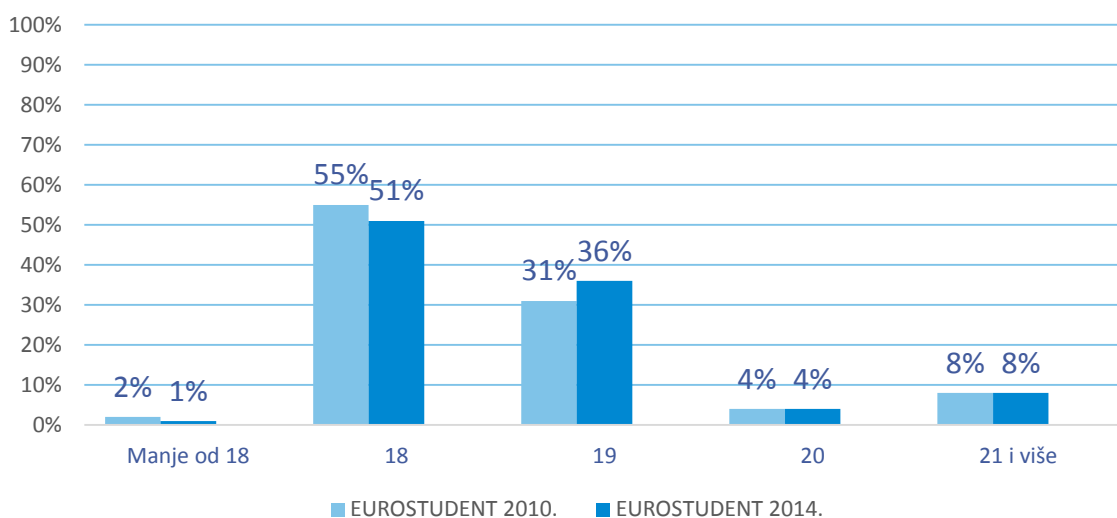
Razlika prema spolu primjetna je i kada se pogledaju distribucije u sljedeće tri institucionalne kategorije: vrsta visokih učilišta, tip vlasništva visokih učilišta te vrsta studija. Dok studentice čine većinu studentskog tijela na sveučilištima, studenti čine većinu na javnim i privatnim visokim školama i veleučilištima. Značajna razlika može se uočiti i između četiriju najvećih sveučilišta u Hrvatskoj (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek) te ostalih javnih sveučilišta (Pula, Zadar, Dubrovnik). Dok najveća sveučilišta relativno prate distribuciju prema spolu u ukupnoj populaciji te ih možemo smatrati relativno rodno uravnoteženima, na ostalim javnim sveučilištima studentice čine tri četvrtine, tj. 76% svih studenata. Ova razlika u strukturi studentske populacije među sveučilištima može se objasniti činjenicom što ostala javna sveučilišta (Pula, Zadar, Dubrovnik) u znatno manjoj mjeri izvode studijske programe iz prirodnih i tehničkih znanosti na kojima su zastupljeniji studenti.

Ako se radi usporedba po vrsti studija tj. ako se uspoređuju javni stručni studiji s privatnim stručnim studijima, vidljivo je kako posljednji imaju primjetno veći udio studenata (61%) u odnosu na udio studentica (39%). Taj nalaz u skladu je s prethodnim nacionalnim istraživanjem EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.) prema kojem su i u 2010. godini studentice činile većinu na javnim stručnim studijima (55%), dok su na privatnim stručnim studijima većinu studentskog tijela (66%) činili muškarci.

5.1.2. Dob upisa studenata

Na osnovi podataka kada su studenti prvi put upisali studij na visokom učilištu utvrđena je dob upisa na studij. Dob upisa studenata također se nije značajno promijenila u odnosu na prethodno provedeno istraživanje EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.). Kao što je prikazano na slici 6. i dalje je primjetan obrazac da većina studenata (njih 87%) upisuje prvi put studij s 18, odnosno 19 godina života. U dobi od 20 godina studij je prvi put upisalo 4% studenata, a 8% studenata upisalo je prvi put studij nakon 21 godine.

Slika 6. Struktura studentske populacije prema dobi upisa

Ako usporedimo podatke o dobi studenata u Hrvatskoj prilikom prvog upisa studija s podacima međunarodnog istraživanja EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015.), možemo zaključiti kako Hrvatska pripada grupi zemalja kao što su Rumunjska, Litva, Srbija, Bosna i Hercegovina, Gruzija te Ukrajina. U tim zemljama većina studenata započinje studij u razdoblju do dvije godine nakon završetka srednje škole, za razliku od primjerice Švedske, Finske i Norveške gdje velik broj studenata ima višegodišnji prekid između srednjoškolskog i visokog obrazovanja. Ovaj trend nam, uz ostalo, pokazuje da su skandinavske zemlje uspješnije u promicanju alternativnih putova u visoko obrazovanje i privlačenju studenata na visoka učilišta dugo nakon što su završili srednju školu.

Tablica 3. Struktura studentske populacije prema dobi upisa i institucionalnim karakteristikama visokih učilišta

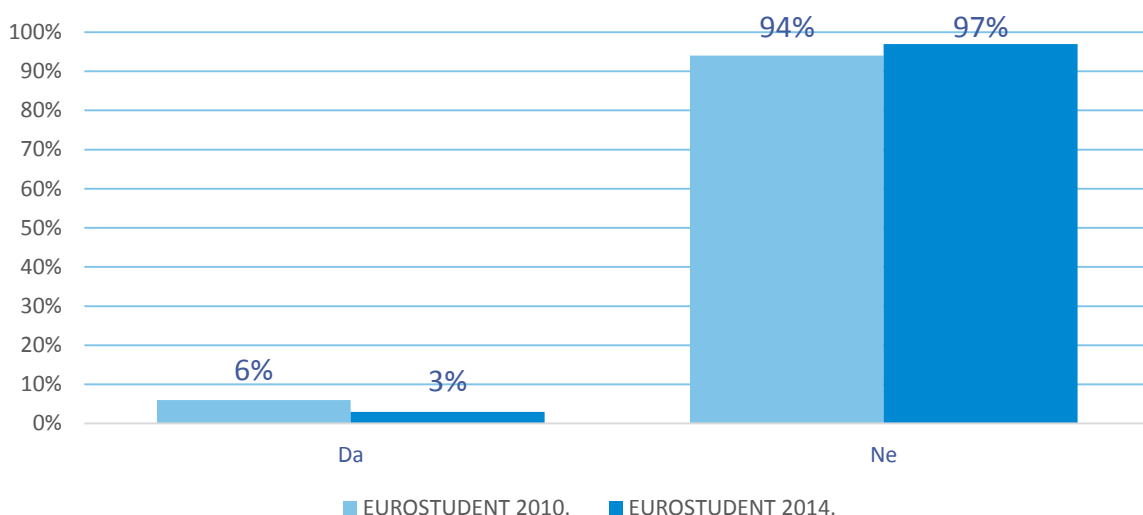
	Ukupno	Studij			Status studenta			Visoka učilišta				
		Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni	Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta
Uzorak	2.549	1.788	608	152	1.322	574	645	265	264	333	999	135
Manje od 21	92	96	86	81	97	98	78	94	94	96	96	96
21 i više	8	4	14	19	3	2	22	6	6	4	4	4
Ukupno	100%											

Kao što se može vidjeti iz tablice 3., viša dob upisa češća je u studenata koji su upisali stručni studij (javni i privatni) u odnosu na sveučilišni studij. Prilikom upisa na studij 14% studenata stručnih javnih odnosno 19% studenata stručnih privatnih studija imalo je 21 godinu ili više

nasuprot tek 4% studenata sveučilišnih studija. Studenti koji su studirali u statusu izvanrednog studenta u većoj su mjeri upisivali studij nakon 21. godine, njih 22%, u usporedbi s redovitim studentima bez plaćanja (3%) i s plaćanjem (2%). Uspoređujući ove podatke s prethodnim nacionalnim izvješćem EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), postotak redovitih studenata (s plaćanjem i bez plaćanja) koji upisuju studij prije 21. godine ostao je gotovo istovjetan, dok je primjetan pad broja izvanrednih studenata koji su upisivali studij poslije 21. godine. Njih je 2010. godine bilo ukupno 36%, za razliku od 2014. godine kada je taj postotak pao na 22%. Kada podijelimo studente na one koji studiraju na sveučilištima te one koji studiraju na visokim školama i veleučilištima, zaključujemo da su u odnosu na ukupni uzorak stariji studenti nadzastupljeni na veleučilištima i visokim školama (javnim i privatnima), dok su podzastupljeni na sveučilištima.

5.1.3. Studenti s djecom

Slika 7. Udio studenata koji imaju djecu (odgovor „da“ znači da imaju djecu, dok odgovor „ne“ znači da nemaju djecu)

Jednu od ciljnih skupina ovog istraživanja čine studenti koji imaju djecu. Oni se zbog potrebe usklađivanja studijskih obveza s brigom za djecu smatraju potencijalno ranjivom skupinom u visokom obrazovanju. Prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 64), udio studenata roditelja značajno se razlikuje među zemljama koje su sudjelovale u istraživanju. Zemlje koje imaju najveći udio studenata s djecom su Norveška, Švedska i Estonija gdje više od 20% studenata ima barem jedno dijete. S druge strane, ovaj je udio manji od 5% u Češkoj, Njemačkoj, Rusiji, Armeniji, Bosni i Hercegovini, Francuskoj, Italiji, Gruziji i Ukrajini. S 3% studenata koji su roditelji, Hrvatska pripada ovoj posljednjoj grupi zemalja. Uspoređujući ovaj nalaz s prethodnim nacionalnim istraživanjem EUROSTUDENT, vidljivo je da se postotak studenata roditelja prepolovio (6% u 2010. nasuprot 3% u 2014. godini).⁹

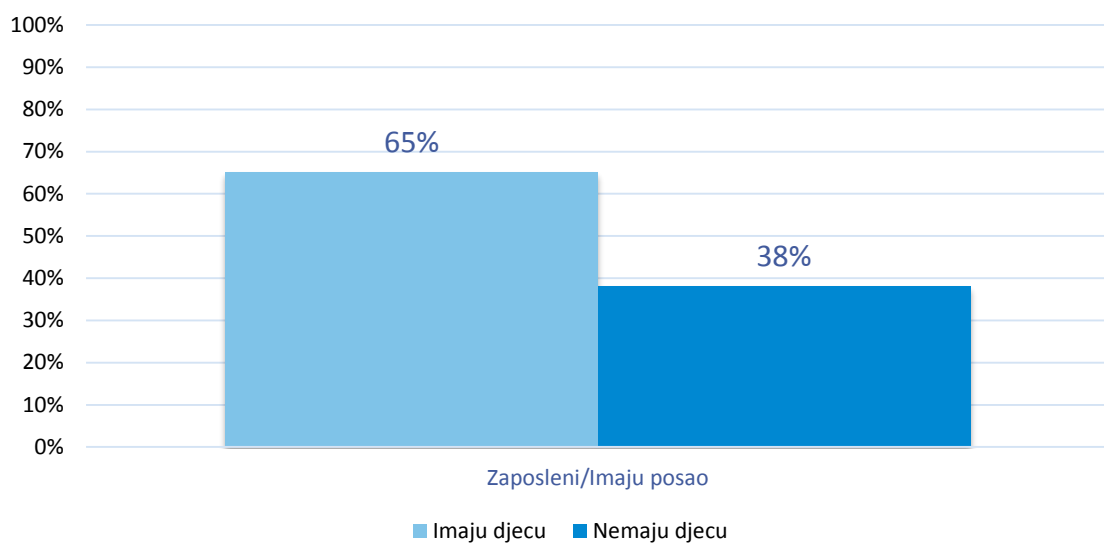
Tablica 4. Udio studenata koji imaju djecu prema institucionalnim karakteristikama visokih učilišta u postocima (%) (odgovor „da“ znači da imaju djecu, dok odgovor „ne“ znači da nemaju djecu)

	Ukupno	Studij			Status studenta		
		Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.551	1.790	608	153	1.323	574	646
Da	3,4	1	9	8	1	1	12
Ne	96,6	99	91	92	99	99	88
Ukupno		100%					

⁹ Zbog veličine uzorka i malog udjela studenata roditelja u ukupnoj populaciji, ovu razliku moramo interpretirati s oprezom.

Studenti na stručnim studijima te izvanredni studenti češće spadaju u skupinu studenata roditelja od studenata sveučilišnih studija te redovitih studenata. Očekivano, s obzirom na povećane troškove zbog brige za dijete, većina studenata roditelja (njih 65%) zaposlena je na puno radno vrijeme ili dio radnog vremena (slika 8.).

Slika 8. Udio zaposlenih studenata prema roditeljstvu

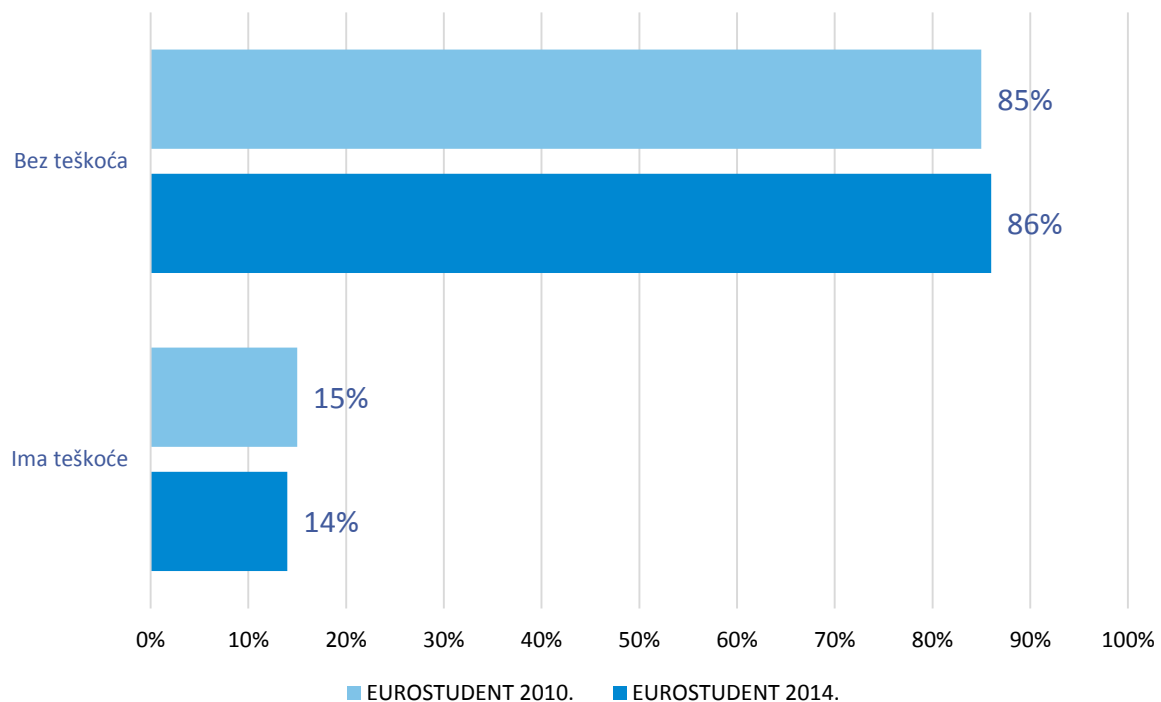
5.1.4. Studenti s teškoćama

Prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015.), u mnogim zemljama zakoni i/ili nacionalne obrazovne politike navode kako fizičke ili mentalne teškoće ne smiju biti prepreka upisu i uspješnom završetku studija. Jedan od ciljeva provedenog istraživanja EUROSTUDENT u Hrvatskoj bio je utvrditi u kojoj mjeri studenti na hrvatskim visokim učilištima imaju određene fizičke ili psihičke teškoće koje bi mogle utjecati na redoviti tijek studija. Podaci predstavljeni u ovom poglavlju temeljeni su na samoprocjeni studenata: studenti su upitani

imaju li neki oblik invaliditeta, dugotrajne zdravstvene teškoće ili funkcionalna ograničenja. Ako su odgovorili potvrdno, u nastavku odgovora specificirali su koji tip teškoća imaju od šest ponuđenih kategorija:

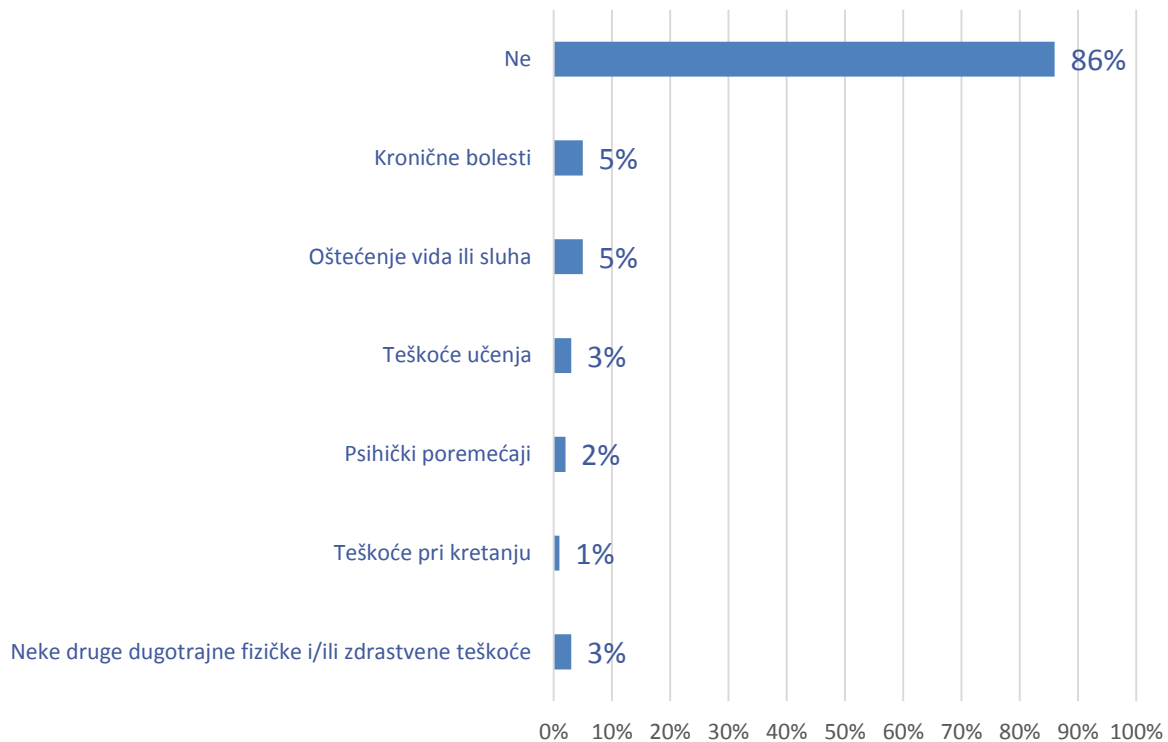
- kronične bolesti
- oštećenja vida i sluha
- poremećaj učenja¹⁰
- psihički poremećaji
- teškoće pri kretanju
- neke druge dugotrajne fizičke i/ili zdravstvene teškoće.

Slika 9. Teškoće studenata

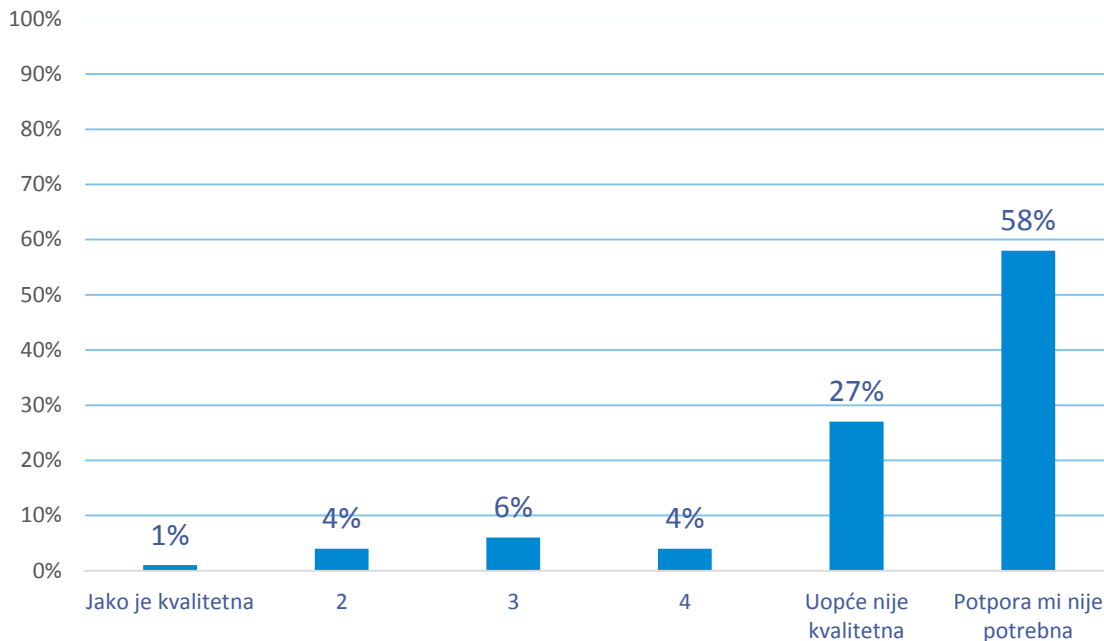
¹⁰ Poremećajima učenja smatraju se npr. disleksija, disgrafija, ADHD (poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje) i sl.

Slika 10. Teškoće studenata prema učestalosti

Kao i u prethodnom istraživanju EUROSTUDENT, većina studenata (86%) navodi kako nema nikakvih zdravstvenih teškoća (slika 10.). Nema značajnijih razlika u nalazima između ovoga i prethodnoga istraživanja EUROSTUDENT ni u odnosu na teškoće studenata prema učestalosti. Među studentima koji imaju teškoća, najučestalije su kronične bolesti (5%) te oštećenja vida ili sluha (5%), a slijede ih poremećaji učenja (3%) te druge dugotrajne fizičke i/ili zdravstvene teškoće.

Slika 11. Zadovoljstvo studenata s teškoćama kvalitetom potpore koju primaju za vrijeme studiranja

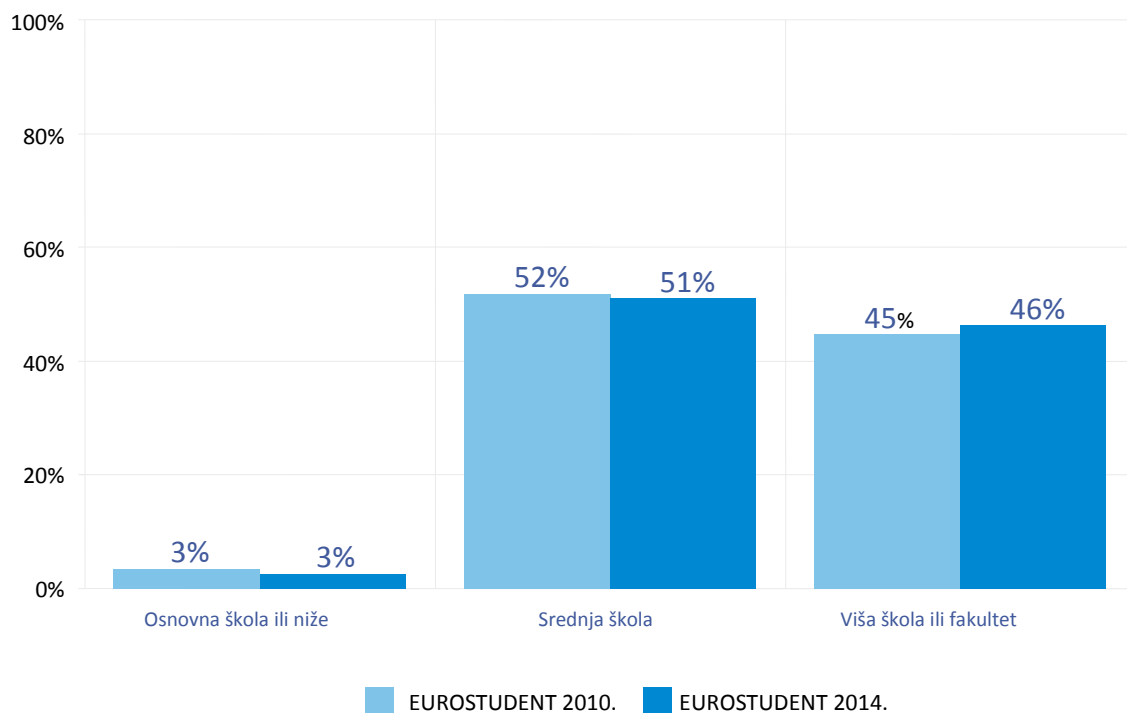
Odgovarajući na upit o kvaliteti javne ili institucionalne potpore koju studenti primaju tijekom studiranja, samo 1% njih odgovorilo je da je potpora jako kvalitetna, dok je 27% odgovorilo kako ona uopće nije kvalitetna (Slika 11.). Navedeno nam ističe nedostatke u kvaliteti potpore namijenjene studentima s teškoćama tj. da ona nije u cjelini prilagođena specifičnim potrebama i specifičnim okolnostima u kojima studira ova skupina studenata.

5.1.5. Obrazovanje roditelja

Mnogobrojna hrvatska i međunarodna istraživanja pokazala su da socio-ekonomski status pojedinca utječe na njegovu ili njezinu odluku o nastavku školovanja na visokoškolskoj razini te na njihove uvjete studiranja (Jokić i Ristić Dedić, 2014.; Farnell i dr., 2011.; Matković i dr., 2010.; Puzić i dr., 2006.). Cilj ovog poglavlja je prikazati osnovne informacije o socio-ekonomskom

profilu studenata u Hrvatskoj na temelju obrazovnog i radnog statusa njihovih roditelja. Prethodno nacionalno istraživanje EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.) identificiralo je vezu između stupnja obrazovanja roditelja i nastavka školovanja njihove djece na visokoškolskoj razini. Ovo istraživanje potvrđuje spomenuti nalaz.

Slika 12. Obrazovanje roditelja – zajednički prikaz stupnja obrazovanja oca i majke studenta

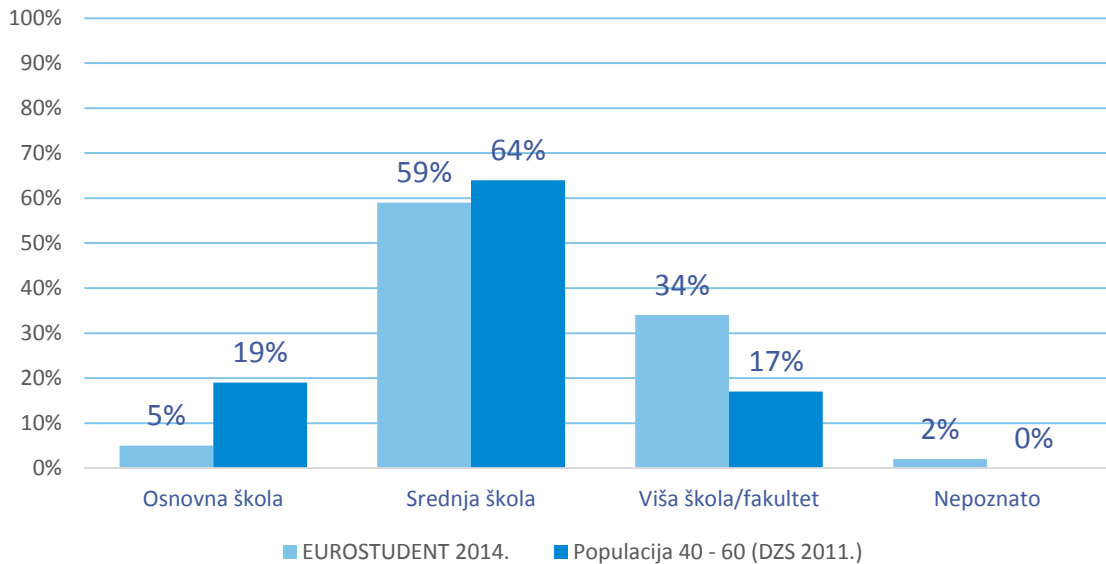

Uzevši u obzir da su varijable stupnja obrazovanja oca i majke u visokoj korelaciji jedna s drugom, na osnovi njih kreirana je nova varijabla koja predstavlja zajednički prikaz stupnja obrazovanja oca i majke. Pri kreiranju ove varijable uzimao se u obzir najviši stupanj obrazovanja roditelja (bilo oca ili majke). U skupinu studenata čiji je obrazovni status roditelja „visoka škola ili fakultet” uključeni su studenti kojima je barem jednom od roditelja najviši obrazovni status visoka škola ili fakultet, dok drugi roditelj ima taj isti status ili niži. Takvih

studenata ima ukupno 46%. U skupinu studenata čiji je obrazovni status roditelja „srednja škola” uključeni su studenti kojima je barem jednom od roditelja najviši obrazovni status srednja škola, dok drugi roditelj ima taj isti status ili niži. U tu kategoriju pripada većina studenata, njih 51%. Treću skupinu čine studenti čija oba roditelja imaju najniži stupanj obrazovanja (završena osnovna škola ili niže). Udio takvih studenata je iznimno nizak, 3% (slika 12.). U odnosu na prethodno nacionalno istraživanje EUROSTUDENT, ovi nalazi nisu se značajno promijenili.

Kada se ovi podaci usporede s međunarodnim istraživanjem EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 50 - 51), postotak studenata čiji roditelji imaju završenu visoku školu ili fakultet varira od 28% (Malta, Italija) do 74% (Danska, Gruzija). S druge strane, u većini EUROSTUDENT zemalja udio studenata s roditeljima kojima je najviši stupanj obrazovanja osnovna škola ne prelazi 10%, s iznimkom Češke (12%), Nizozemske (13%), Italije (17%), Norveške (17%), Irske (23%) te Malte (54%).

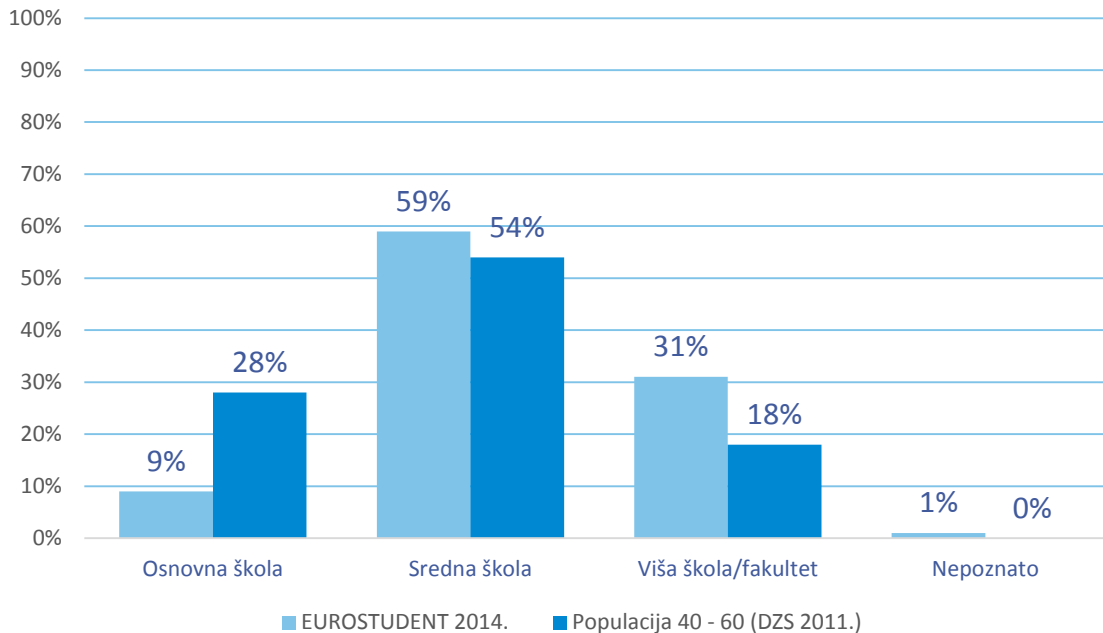
Slika 13. Obrazovanje oca u usporedbi s referentnom populacijom od 40 do 60 godina

U odnosu na populaciju muškaraca i žena u dobi između 40 i 60 godina u Hrvatskoj, što je dobna skupina kojoj pripada i većina roditelja anketiranih studenata, među roditeljima studentske populacije ima značajno manje očeva i majki s nižim stupnjevima obrazovanja nego što je to slučaj u referentnoj populaciji.¹¹ U uzorku ovog istraživanja nalazi se 5,1% očeva s najnižim stupnjem obrazovanja, dok ih je u ukupnoj populaciji 18,5%. To upućuje na veliku podzastupljenost studenata u visokom obrazovanju u Hrvatskoj čiji očevi imaju najniži stupanj obrazovanja. Manja je razlika u zastupljenosti očeva sa srednjim obrazovanjem s obzirom na to da ih je u uzorku 59%, a u ukupnoj populaciji 64%. Međutim, u uzorku se nalazi 34% očeva s visokom školom ili fakultetom, dok ih je u ukupnoj populaciji 17%. To upućuje na značajnu nadzastupljenost studenata u visokom obrazovanju u Hrvatskoj čiji očevi imaju visoko obrazovanje.

¹¹ Kao referentni podaci korišteni su podaci iz Popisa stanovništva 2011. godine.

Slika 14. Obrazovanje majke u usporedbi s referentnom populacijom od 40 do 60 godina

Do sličnih nalaza dolazimo i kada se analizira stupanj obrazovanja majki. Nešto je veća podzastupljenost studenata čije majke imaju najniži stupanj obrazovanja u odnosu na navedene podatke za očeve studenata. U uzorku ovog istraživanja nalazi se 9% majki s najnižim stupnjem obrazovanja, dok ih je u ukupnoj populaciji 28%. Nadzastupljeni su studenti čije majke imaju visoko obrazovanje - u uzorku ih ima 31% nasuprot 18% u ukupnoj populaciji.

Drugim riječima, djeca slabije obrazovanih roditelja podzastupljena su u hrvatskome visokom obrazovanju dok su djeca visokoobrazovanih roditelja nadzastupljena u visokom obrazovanju u odnosu na ukupnu populaciju. Ovi podaci su vrlo slični nalazima prethodno provedenoga nacionalnog istraživanja EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011., str. 34 - 35) i razlikuju se u najviše jednom do dva postotna boda.

Kada se analizira situacija na razini EUROSTUDENT zemalja, uočljivo je da nemaju sve zemlje iste izazove s obzirom na zastupljenost studenata u visokom obrazovanju po kriteriju obrazovanja njihovih roditelja u odnosu na trend u ukupnoj populaciji. Neke zemlje čak su

uspjele postići reprezentativnost studentske populacije nasuprot ukupnoj po kriteriju stupnja obrazovanja roditelja. Međunarodno komparativno izvješće EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 53 - 54) dijeli zemlje koje su sudjelovale u EUROSTUDENT istraživanju na tri grupe:

- zemlje u kojima su studenti, kako iz nižeobrazovanih obitelji tako i iz višeobrazovanih, nadzastupljeni u visokom obrazovanju (Armenija, Litva, Latvija, Estonija, Irska, Finska i Malta)
- zemlje u kojoj je studentsko tijelo relativno reprezentativno s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja (Norveška, Švicarska, Austrija i Nizozemska)
- zemlje u kojima su studenti iz nižeobrazovanih obitelji podzastupljeni, a oni iz višeobrazovanih obitelji nadzastupljeni u visokom obrazovanju (Slovenija, Rumunjska, Poljska, Njemačka, Rusija, Mađarska, Slovačka i Hrvatska).

Tablica 5. Obrazovanje roditelja – zajednički prikaz stupnja obrazovanja prema institucionalnim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta			Visoka učilišta					
		Studenti prediplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni	Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta	
Uzorak	2.551	1.638	526	386	1.790	608	153	1.323	574	646	265	264	334	999	135	
OŠ	3	3	1	2	2	6	1	2	1	5	6	1	2	2	1	
SŠ	51	53	48	41	46	62	51	49	42	61	58	50	47	44	55	
VŠ	46	43	49	57	51	32	49	48	56	34	36	48	49	54	42	
Nepoznato	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	2	1	1	
Ukupno								100%								

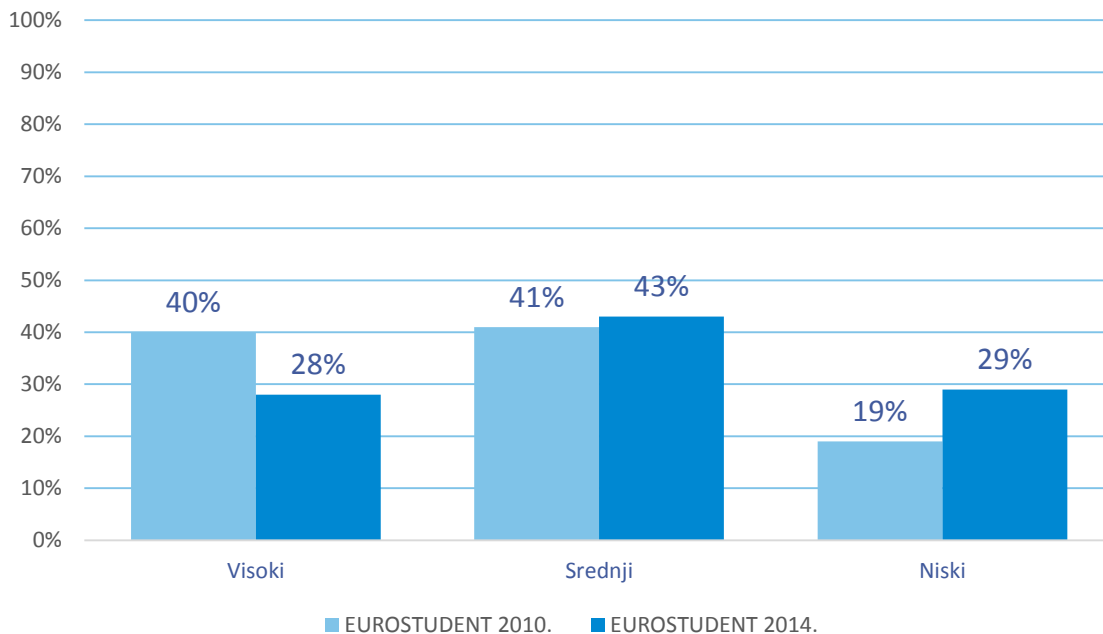
Zanimljive nalaze pruža nam i analiza stupnja obrazovanja roditelja studenta prema vrsti studija, statusu studenta te vrsti visokog učilišta koji studenti pohađaju. Studenti čiji roditelji imaju završenu osnovnu i srednju školu nadzastupljeni su na javnim stručnim studijima te javnim visokim školama i veleučilištima, dok su studenti visokoobrazovanih roditelja nadzastupljeni na sveučilišnim studijima. No, ovo nije specifičnost hrvatskoga visokoškolskog sustava. Prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 51), u više od 85% zemalja koje su sudjelovale u EUROSTUDENT istraživanju, a za koje postoje relevantni podaci, udio studenata čiji roditelji nemaju završeno visokoškolsko obrazovanje veći je na institucijama koje izvode isključivo stručne studije.

Značajne razlike u pogledu obrazovanja roditelja studenata mogu se primijetiti i između studenata na privatnim stručnim studijima nasuprot javnim stručnim studijima. Dok na javnim stručnim studijima 32% studenata ima barem jednog roditelja koji je završio visoko obrazovanje, na privatnim stručnim studijima taj postotak znatno je veći: 49%. Navedeni rezultati u potpunosti se podudaraju s nalazima prethodnoga nacionalnog istraživanja EUROSTUDENT. U pogledu studentskog statusa, među redovitim studentima koji plaćaju školarinu primjećujemo veći udio studenata čiji roditelji imaju završeno visokoškolsko obrazovanje (56%), dok je među izvanrednim studentima dominantan udio studenata čiji roditelji imaju završeno srednjoškolsko obrazovanje (61%). (Tablica 5.).

Podaci o stupnju obrazovanja roditelja studenata na četiri najveća hrvatska sveučilišta potvrđuju nalaze prethodnih istraživanja (npr. Farnell i dr., 2011.) o nadzastupljenosti studenata koji dolaze iz obrazovanih obitelji. Na Sveučilištu u Zagrebu ta nadzastupljenost je najočitija: više od polovice studenata ima barem jednoga visokoobrazovanog roditelja (54%) dok na ostalim sveučilištima taj postotak varira između 36% i 49%. S druge strane, među svim sveučilištima jedino Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku ima značajniji postotak studenata čiji roditelji imaju završenu osnovnu školu (6%) u usporedbi s 1 - 2% na ostalim sveučilištima (Tablica 5.).

5.1.6. Društveni položaj roditelja

Slika 15. Samoprocjena društvenog položaja roditelja

Na samom kraju upitnika ispitanici su zamoljeni da na skali od 1 do 10 procijene društveni položaj svojih obitelji. Na osnovi njihovih odgovora kreirana je nova varijabla gdje odgovori od 1 do 4 označavaju nizak društveni položaj, odgovori 5 i 6 srednji, a odgovori od 7 do 10 visoki društveni položaj obitelji.

Relativna većina studenata (43%) procjenjuje društveni položaj svoje obitelji kao srednji, 29% kao niski, a 28% kao visoki. U odnosu na prethodno istraživanje EUROSTUDENT, značajna je promjena u smanjenju broja studenata koji položaj svoje obitelji ocjenjuju kao visok (28% nasuprot ranijih 40%) te povećanju broja studenata koji položaj svoje obitelji ocjenjuju kao nizak (29% nasuprot ranijih 19%). Navedeni podatak nije iznenađujući ako se uzmu u obzir financijske i socijalne posljedice ekonomske krize kojima su obitelji studenata u Hrvatskoj bile podložne u razdoblju između ova dva istraživanja.

Tablica 6. Samoprocjena društvenog položaja roditelja – prema institucionalnim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.551	1.638	526	386	1.790	608	153	1.323	574	646
Visoki	28	25	29	39	31	19	31	29	29	24
Srednji	43	43	45	38	43	41	41	44	43	39
Nizak	29	31	25	24	26	39	26	26	27	36
Bez odgovora	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1
Ukupno	100%									

Studenti koji društveni položaj svoje obitelji opisuju kao visok zastupljeniji su na integriranim studijima te javnim sveučilišnim studijima. S druge strane, studenti koji procjenjuju društveni položaj svoje obitelji kao nizak zastupljeniji su na javnim stručnim studijima i izvanrednom studiju. Ovaj nalaz isti je kao i u prethodnome nacionalnom istraživanju EUROSTUDENT.

Razlika u samoprocjeni društvenog položaja svoje obitelji može se primijetiti i među studentima stručnih studija gdje veći udio studenata na privatnim stručnim studijima procjenjuje društveni položaj svoje obitelji kao „visok“ (31%) u odnosu na studente na javnim stručnim studijima (19%). Uspoređujući te podatke s prethodnim nacionalnim istraživanjem EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), vidljiv je značajan pad studenata koji procjenjuju svoj obiteljski društveni položaj kao „visok“: u 2010. godini na privatnim stručnim studijima bilo ih je 51% nasuprot 31%

u 2014. godini, a na javnim stručnim studijima u 2010. godini bilo ih je 38% nasuprot 19% u 2014. Moguće je da je veći broj studenata procijenio društveni položaj svojih obitelji nižim zbog općeg pada standarda uzrokovanog ekonomskom krizom.

Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika

Razmatrajući nalaze prethodnoga nacionalnog (Farnell i dr., 2011.) te ovog istraživanja EUROSTUDENT, vidljiv je obrazac rodne stereotipizacije u odabiru područja studija: studenti su zastupljeniji u prirodnim i tehničkim znanostima dok su studentice zastupljenije u ostalim područjima. Hrvatska se time uklapa u prosjek ostalih EUROSTUDENT zemalja u kojima studenti tradicionalno prevladavaju u prirodnim i tehničkim područjima studija. Zaključak međunarodnog izvješća EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015.) vezan uz ovu problematiku jest da ovakav tip segregacije nastaje zbog rodno obojenih samopercepcija muškaraca i žena. Konkretno, i muškarci i žene internaliziraju društvene stereotipe rodnih uloga (društveno prihvaćene karakteristike muškosti i ženskosti te očekivanja o ponašanju i stajalištima muškaraca i žena) koji zatim utječu na odabir područja studija. Kako bi se osigurala ravnopravna zastupljenost studentica i studenata u svim područjima, preporučuje se pravodobno adresirati rodne stereotipe na nižim razinama obrazovanja, a posebice u srednjoškolskom obrazovanju. Jedan od načina na koji je to moguće učiniti jest sustavnim i kvalitetnim uvođenjem odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u odgojno-obrazovni sustav.

S obzirom na dob upisa na studij, vrlo mali udio studenata (8%) prvi put ulazi u visoko obrazovanje s 21 godinom i više, što pokazuje da Hrvatska ne promiče dovoljno alternativne putove ulaska u visoko obrazovanje. Navedeno bi se moglo unaprijediti poboljšanjem uvjeta za upis i tijekom studiranja za starije studente. Zbog toga bi bilo važno da jedan od ciljeva iz dosadašnje generacije programskih ugovora, „olakšanje pristupa i osiguravanje kvalitete studija

za studente starije od 25 godina“, ostane prisutan i u sljedećoj generaciji programskih ugovora koje će Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (MZOS) potpisivati s visokim učilištima.¹² Premda još uvijek nisu poznati rezultati evaluacije programskih ugovora potpisanih 2012. godine, važno bi bilo pratiti ostvarivanje ovog cilja u duljem razdoblju kako bismo procijenili njegovu učinkovitost. Uz to, potrebno bi bilo osigurati fleksibilne načine učenja i poučavanja za starije studente te omogućiti upis na studije osobama koje nemaju završenu državnu maturu.

Prema nalazu ovog istraživanja, udio studenata roditelja u studentskoj populaciji u Hrvatskoj je 3%. Studenti roditelji zastupljeniji su na veleučilištima, visokim školama te u statusu izvanrednih studenata. Njima je potrebno olakšati uvjete studiranja zbog specifičnih okolnosti u kojima studiraju i koje proizlaze iz obveza koje imaju prema svojoj djeci. Uz to, posebnu pozornost treba obratiti na činjenicu da je čak 65% studenata s djecom zaposleno, što upućuje na njihovu dvostruku ranjivost zbog potrebe usklađivanja studentskih obveza s poslom i imanjem djeteta. Zbog toga Šćukanec i dr. (2015., str. 19 - 22) preporučuju povećanje fleksibilnosti vezanih uz obvezu prisutnosti na nastavi, pravodobno pružanje informacija vezanih uz studijske obveze i promjene u rasporedu te moguće pokretanje vrtića za djecu studenata na visokim učilištima. Sve to bi ovoj skupini studenata uvelike olakšalo koordiniranje studentskih, poslovnih i privatnih obveza.

Čak 27% studenata s teškoćama odgovorilo je da potpora koju primaju tijekom studija nije kvalitetna, dok je samo njih 1% odgovorilo da je potpora jako kvalitetna. Prema tome, potrebno je za studente s teškoćama osigurati fizičke preduvjete za pristup nastavi i sudjelovanje na nastavi (ukloniti arhitektonske i fizičke prepreke) te omogućiti pristup informacijama,

---

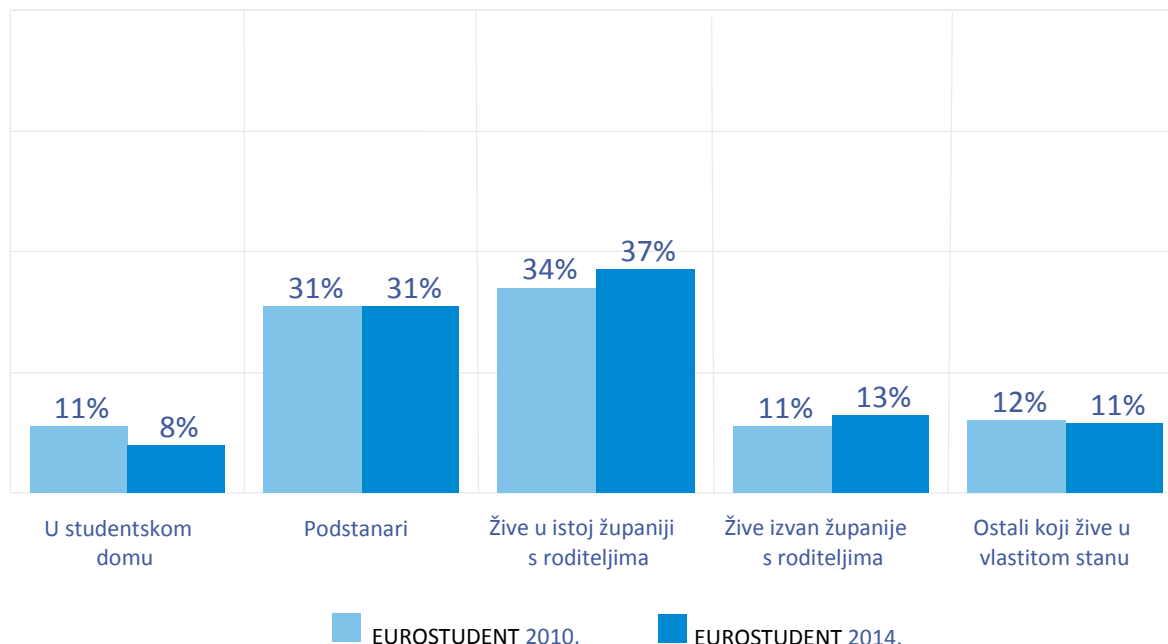
¹² MZOS je 2012. godine pokrenuo pilot-shemu programskih ugovora uz pomoć kojeg je jedan dio financiranja visokih učilišta uvjetovao postizanjem određenih strateških ciljeva koji su važni sektoru visokog obrazovanja. Ovdje spomenuti cilj samo je jedan od ciljeva za koje su se visoka učilišta mogla opredijeliti. Ova shema potpisana je između MZOS-a i svih javnih visokih učilišta tijekom 2012. i 2013. godine na razdoblje od tri godine. Sve informacije o programskim ugovorima, kao i primjerci potpisanih ugovora za svako visoko učilište, nalaze se na internetskoj stranici MZOS-a: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3329>.

komunikacijskim alatima i specijaliziranoj opremi potrebnoj za učenje (stolovi za osobe s invaliditetom, elektronička povećala i sl.). Uz to, trebalo bi osigurati i psiho-socijalnu potporu u vidu savjetovaništa te asistente u nastavi.

Ovo istraživanje, kao i prethodno nacionalno istraživanje EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), pokazalo je da je obrazovna pozadina tj. stupanj obrazovanja roditelja jedan od važnijih čimbenika koji utječe na odluku o nastavku studiranja na visokoškolskoj razini. Zbog toga je potrebno kontinuirano raditi na poticanju i omogućavanju pristupa visokom obrazovanju pojedincima iz obitelji manje obrazovanih roditelja (posebice onih u kojima oba roditelja imaju završenu osnovnu školu kao najviši obrazovni stupanj). Kao i u spomenutom slučaju starijih studenata, u programskim ugovorima koje MZOS sklapa s visokim učilištima potrebno je među obveznim ciljevima ostaviti „olakšanje pristupa studiju i potpora pri studiju za studente slabijega socio-ekonomskog statusa“. Kako bi se djecu manje obrazovanih roditelja potaknulo na nastavak školovanja na visokoškolskoj razini, potrebno je raditi s tom skupinom tijekom srednje škole, posebice prilagođavanjem srednjoškolskih programa i uz usmjerenu profesionalnu orijentaciju.

5.2. SMJEŠTAJ

Prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 166), primjeren smještaj jedan je od bitnih preuvjeta uspješnog studiranja. Tako, primjerice, smještaj u studentskom domu nudi, osim nižih troškova, mogućnost intenzivnijeg druženja s drugim studentima i više poticaja za intelektualni razvoj. To može pridonijeti uspješnijoj socijalnoj integraciji studenata te može imati pozitivan učinak na trajanje njihova studija i ocjene. U Hrvatskoj je također utvrđeno kako je smještaj tijekom studija jedna od važnih odrednica uspjeha na studiju: istraživanje koje su proveli Matković i dr. (2010.) pokazalo je kako su studenti koji tijekom studija nisu živjeli u rodnoj kući u većem postotku uspješno završili studij za razliku od onih koji su putovali svakog dana na studij ili su živjeli s roditeljima u gradu u kojem su i studirali.

Slika 16. Vrsta smještaja za vrijeme studija¹³

Slično kao i u prethodnome hrvatskom izvješću EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), polovina (50%) svih studenata živi s roditeljima, od toga njih 37% u istoj županiji u kojoj studiraju, a 13% s roditeljima izvan županije u kojoj studiraju (tj. putuju na studij u drugu županiju). Kao što je vidljivo na slici 16., viši je udio studenata koji žive s roditeljima u istoj županiji u odnosu na prethodno hrvatsko izvješće EUROSTUDENT. U većini EUROSTUDENT zemalja najveći broj studenata živi odvojeno od roditelja. Hrvatska u kontekstu smještaja za vrijeme studija pripada grupi zemalja južne i jugoistočne Europe gdje najveći udio studenata živi s roditeljima: zajedno s Armenijom, Italijom, Gruzijom, Maltom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom, Srbijom i Rusijom (Hauschildt i dr., 2015., str. 165, 169). Time se značajno razlikujemo od nordijskih

¹³ Ukupan zbroj postotaka može biti manji ili veći od 100%. Ova pojava vrijedi za sve slike u ovom izvješću. Objašnjenje se nalazi u dodatku ovog izvješća pod A. Važne napomene za interpretaciju rezultata istraživanja (vidjeti podnaslov Postoci u grafovima i tablicama).

zemalja u kojima najmanji udio studenata živi s roditeljima. U Finskoj samo 4% studenata živi s roditeljima, a u Norveškoj njih 9%.

Samo 8% studenata koji su se odazvali istraživanju smješteno je u studentskim domovima i ovaj udio je smanjen u odnosu na prethodno hrvatsko izvješće EUROSTUDENT kada je 11% studenata bilo smješteno u studentskim domovima (slika 16.). Budući da se smještajni kapaciteti u studentskim domovima između ova dva istraživanja nisu smanjivali, razlog za ovo smanjenje je povećanje ukupnog broja studenata u odnosu na prvi krug istraživanja, što je za posljedicu imalo smanjenje udjela studenata smještenih u studentskim domovima. Time se Hrvatska svrstava među grupu EUROSTUDENT zemalja s najmanjim udjelom studenata (manjim od 10%) smještenih u studentskim domovima: zajedno s Austrijom, Italijom, Švicarskom, Srbijom, Bosnom i Hercegovinom i Armenijom. U Slovačkoj je primjerice taj postotak znatno veći te je 36% studenata smješteno u studentskim domovima, dok ih je u Sloveniji 27%. Ove posljednje dvije zemlje pripadaju grupi zemalja, zajedno s Finskom, Švedskom, Nizozemskom i Rumunjskom, u kojima je više od četvrtine studenata smješteno u studentskim domovima. U nama susjednoj Mađarskoj 21% studenata smješteno je u studentskim domovima (Hauschildt i dr., 2015., str. 172 - 173).

Tablica 7. Vrsta smještaja za vrijeme studija s obzirom na institucionalne karakteristike studenata u postocima (%)

	Ukupno	Studij			Status studenta			Visoka učilišta				
		Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni	Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta
Uzorak	2.551	1.790	608	153	1.323	574	646	265	264	334	999	135
Zive izvan županije s roditeljima	13	10	18	21	10	16	16	10	1	5	15	2
Žive u istoj županiji s roditeljima	37	38	33	38	39	39	32	27	39	51	37	37
U studentskom domu	8	10	4	0	13	5	1	9	8	13	9	4
Podstanar	31	32	31	16	33	32	25	40	46	23	28	44
Žive u vlastitom stanu	11	10	13	25	5	8	26	15	5	8	10	13
Ukupno		100%										

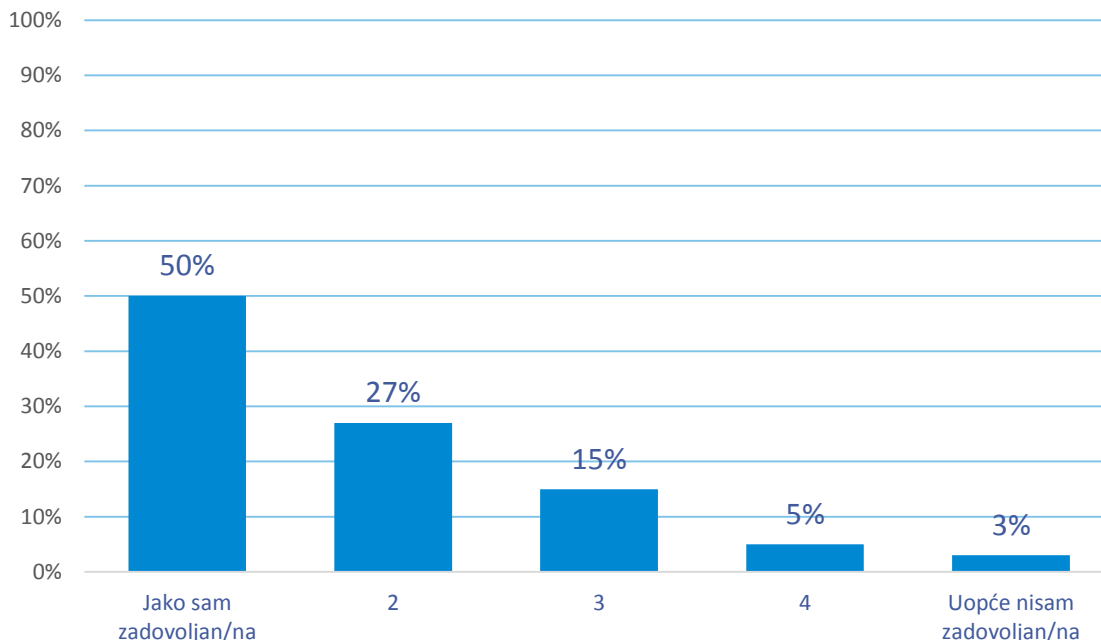
U studentskim domovima češće su smješteni studenti koji studiraju na sveučilišnim studijima (njih 10%), dok je udio studenata javnih stručnih studija znatno manji (njih 4%). Sveučilište u Splitu imaju najveći udio studenata smještenih u studentskim domovima u odnosu na ostala sveučilišta. Prema nalazima ovog istraživanja, u studentskim domovima gotovo nema izvanrednih studenata i studenata privatnih stručnih studija.

Nešto manje od trećine studenata su podstanari (31%), tj. žive u iznajmljenom prostoru. Ovaj oblik smještaja manje koriste studenti privatnih visokih učilišta u odnosu na ostale grupe studenata. Međutim, studenti privatnih visokih učilišta češće žive u vlastitom stanu (26%) u odnosu na prosjek koji iznosi 11% za cjelokupni uzorak. Prema tablici 8., u vlastitom stanu češće žive studenti roditelji (65%) te studenti koji su studij upisali s 21 godinu ili više (39%). Istodobno, ove skupine studenata najrjeđe su smještene u studentskim domovima.

Tablica 8. Vrsta smještaja za vrijeme studija s obzirom na socio-demografske karakteristike studenata u postocima (%)

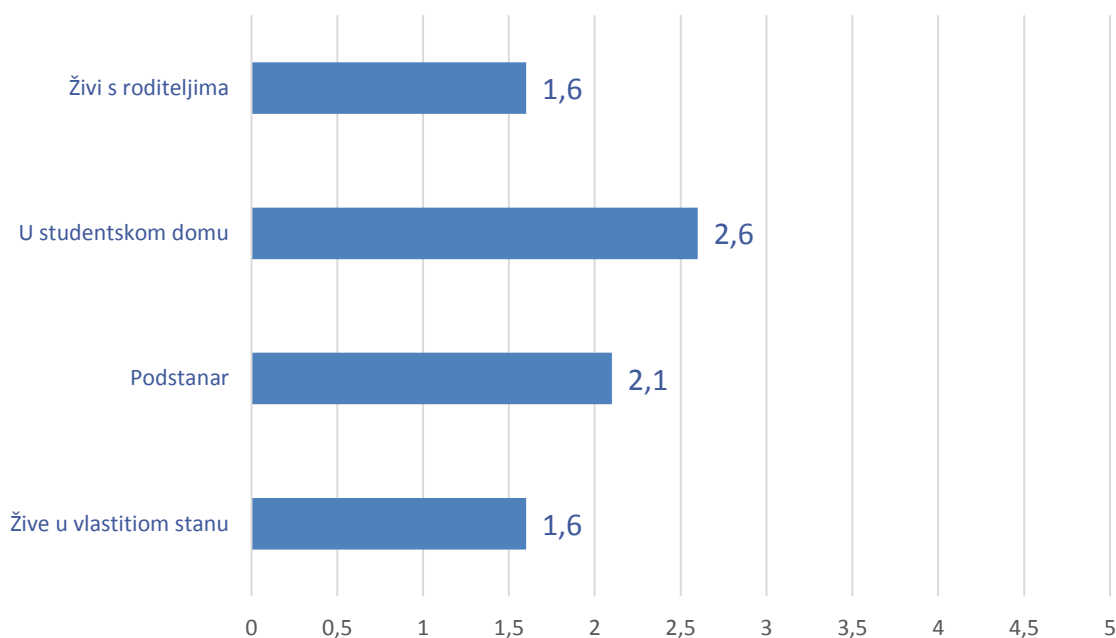
	Ukupno	Obrazovanje roditelja			Dob upisa		Roditelji	
		OŠ	SŠ	VŠ	Manje od 21	21 i više	Da	Ne
Uzorak	2.551	65	1.288	1.177	2.360	189	88	2.463
Žive izvan županije s roditeljima	12,8	14	15	10	13	15	10	13
Žive u istoj županiji s roditeljima	37,1	22	35	41	39	19	10	38
U studentskom domu	7,9	4	9	6	8	4	0	8
Podstanar	30,9	43	30	31	32	23	15	31
Žive u vlastitom stanu	11,4	18	11	12	9	39	65	9
Ukupno		100%						

Slika 17. Zadovoljstvo smještajem

S obzirom na razinu zadovoljstva smještajem, studenti su u većini njime zadovoljni (slika 17.). Čak 50% studenata jako je zadovoljno svojim smještajem, dok je samo 3% studenata navelo kako je iznimno nezadovoljno. Ovaj nalaz sličan je nalazu međunarodnog izvješća EUROSTUDENT prema kojemu je više od polovice svih studenata u skoro svim EUROSTUDENT zemljama izrazilo da su jako zadovoljni ili zadovoljni svojim smještajem (Hauschildt i dr., 2015., str. 165). Unatoč tome što je većina studenata u ovom EUROSTUDENT istraživanju zadovoljna svojim smještajem, razina zadovoljstva najniža je u studenata smještenih u studentskim domovima i u podstanara, dok je najviša u studenata koji žive s roditeljima ili u vlastitom stanu (slika 18.). Ovaj nalaz odgovara i nalazu prošlog nacionalnog izvješća EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.). Smještajem su najzadovoljniji studenti koji društveni položaj svoje obitelji procjenjuju kao visok.

Slika 18. Zadovoljstvo smještajem s obzirom na vrstu smještaja – prosječna ocjena na skali od 1 do 5, gdje 1 znači „jako zadovoljan“, a 5 „jako nezadovoljan“

Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika

Uzevši u obzir nalaze ovoga i prethodnoga hrvatskog izvješća EUROSTUDENT iz 2010. godine, primjetan je kontinuitet, ali i blagi porast vrlo visokog udjela studenata koji žive s roditeljima (50% u 2014. godini nasuprot 45% u 2010.). Hrvatska se zbog toga nalazi u skupini EUROSTUDENT zemalja s najvećim udjelom studenata koji žive s roditeljima. Premda život s roditeljima smanjuje trošak studiranja, on može znatno ograničiti mogućnost izbora visokog učilišta i studijskog programa (Hauschildt i dr., 2015., str. 180). Naime, ako studenti odabiru samo ona visoka učilišta i studijske programe koji se nalaze u blizini mjesta koje nudi mogućnost smještaja u roditelja, onda se ti studenti mogu ubrojiti u ranjivu grupu studenata zbog znatnih ograničenja koje nameće vrsta dostupnog smještaja tijekom studiranja. Za neke studente,

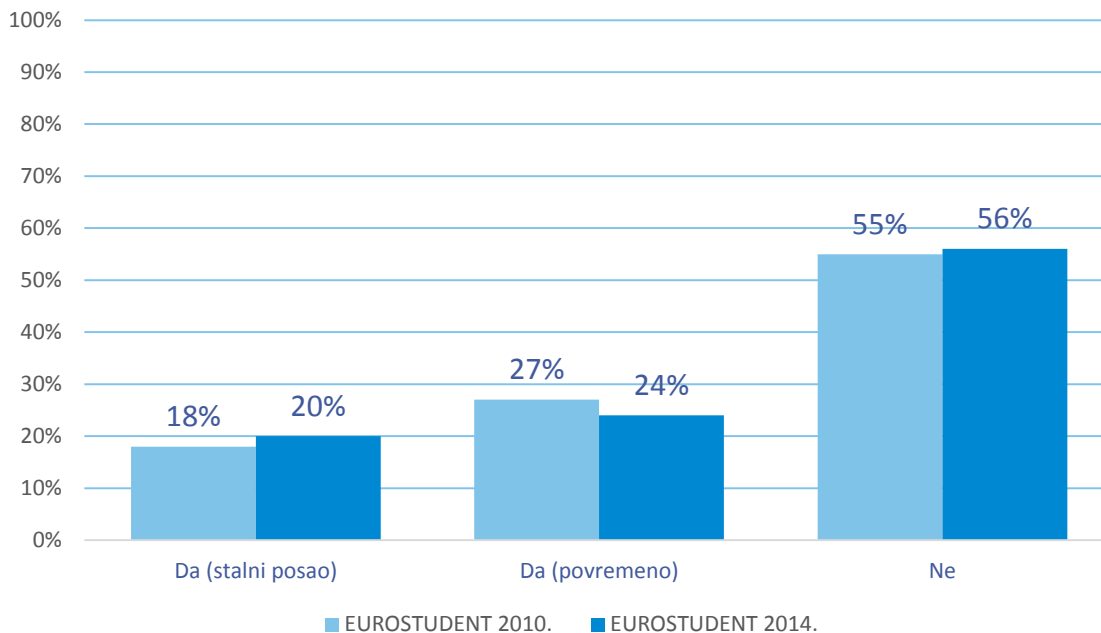
posebno one nižega socio-ekonomskog statusa, život s roditeljima jedini je oblik studentskog smještaja koji je financijski prihvatljiv tijekom studiranja.

Hrvatska obrazovna politika zbog toga bi posebnu pozornost trebala usmjeriti na povećanje dostupnosti smještaja u studentskim domovima pod povoljnim financijskim uvjetima. Samo 8% studenata u ovom EUROSTUDENT istraživanju koristi ovaj oblik studentskog smještaja. Znatnije povećanje kapaciteta studentskih domova predstavljat će ozbiljan financijski izazov za obrazovnu politiku, posebno ako se želi dostići standard naših susjeda gdje je relativno visok udio studenata smješten u studentskim domovima, poput Slovenije s 27% i Mađarske s 21% studenata u studentskim domovima. Pritom je potrebno voditi računa o kvaliteti smještaja u studentskim domovima jer nalazi hrvatskog i međunarodnog izvješća EUROSTUDENT kontinuirano pokazuju kako su studenti najmanje zadovoljni kvalitetom smještaja u studentskim domovima u odnosu na druge dostupne oblike smještaja. Ohrabruje što je hrvatska Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (Strategija, 2014., str. 113) uvrstila među svoje razvojne ciljeve proširivanje smještajnih kapaciteta u studentskim domovima izgradnjom novih i obnovom postojećih kapaciteta. Potrebno je u sljedećem razdoblju pratiti i evaluirati ostvarivanje ovog cilja.

Kako bi se osiguralo da smještaj u studentskom domu dobiju oni kojima je to najpotrebnije, važno je da obrazovna politika osigura provedbu kriterija potrebe, a ne kriterija uspjeha na studiju kao dominantnog kriterija za dobivanje smještaja u studentskom domu. Nalaz ovog istraživanja pokazuje da su redoviti studenti koji ne plaćaju školarinu nadzastupljeni među studentima u studentskim domovima. Budući da je neplaćanje školarina za redovite studente u Hrvatskoj velikim dijelom ovisno o uspjehu na studiju, nadzastupljenost redovitih studenata koji ne plaćaju školarinu u studentskim domovima upućuje na moguću veliku povezanost uspjeha na studiju i dobivanja studentskog doma. Dodatno, s obzirom na izrazito nizak udio studenata stručnih studija i izvanrednih studenta koji su smješteni u studentskim domovima, potrebno je različitim mjerama olakšati i proširiti pristup studentskim domovima za ove skupine studenata.

5.3. PLAĆENI POSLOVI TIJEKOM STUDIJA

Primjetan je kontinuirani porast broja studenata koji obavljaju plaćeni posao tijekom studija u većini EUROSTUDENT zemalja, no određene skupine studenata češće rade u odnosu na druge (Hauschildt i dr., 2015., str. 96). Studenti nižega socio-ekonomskog statusa, stariji studenti i studenti koji ne primaju neki oblik financijske pomoći tijekom studija ubrajaju se u skupine studenata koje najčešće obavljaju plaćene poslove tijekom studija u većini EUROSTUDENT zemalja. Razlozi zbog kojih studenti rade tijekom studija variraju ovisno o pripadnosti određenoj skupini studenata. Financijski razlozi su najučestaliji i studenti se uglavnom odlučuju za obavljanje plaćenih poslova tijekom studija kako bi pokrili troškove života i studijske troškove. Osim financijskih razloga, studenti se odlučuju za obavljanje plaćenih poslova tijekom studija kako bi zadržali ili povećali životni standard, stekli radno iskustvo ili praktične vještine, povezali se s budućim poslodavcima te kako bi stekli nova poznanstva (Hauschildt i dr., 2015., str. 96). Najmanje 40% studenata koji ne žive s roditeljima u EUROSTUDENT zemljama obavljaju plaćene poslove tijekom studija (Hauschildt i dr., 2015., str. 95).

Slika 19. Obavljanje plaćenog posla tijekom semestra

U ovom istraživanju 44% studenata obavljalo je neki plaćeni stalni ili povremeni posao tijekom semestra u kojem je provedeno istraživanje. Postotak onih koji ne obavljaju plaćene poslove tijekom semestra iznosi 56%. Ovi rezultati slični su rezultatima prethodnoga hrvatskog istraživanja EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.).

Tablica 9. Obavljanje plaćenog posla tijekom semestra s obzirom na institucionalne karakteristike studenata u postocima (%)

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.551	1.638	526	386	1.790	608	153	1.323	574	646
Da (stalni posao)	20	20	30	11	16	27	48	10	16	47
Da (povremeno)	24	22	30	23	26	18	21	27	28	13
Ne	56	58	40	66	58	55	31	63	56	40
Ukupno	100%									

Studenti stručnih studija češće obavljaju plaćene poslove tijekom studija u odnosu na studente sveučilišnih studija, a posebno se ističu studenti privatnih stručnih studija koji puno češće obavljaju stalni posao (48%) u odnosu na studente javnih sveučilišnih (16%) i javnih stručnih studija (27%), (tablica 9.). S obzirom na studentski status, izvanredni studenti su nadzastupljeni u obavljanju stalnih poslova (47%) u odnosu na redovite studente. Budući da studenti privatnih stručnih studija i izvanredni studenti imaju najviše troškove studiranja, prihod od obavljanja stalnih poslova je očekivano važan izvor prihoda za ove skupine.

Tablica 10. Obavljanje plaćenog posla tijekom semestra s obzirom na socio-demografske karakteristike studenata u postocima (%)

	Ukupno	Obrazovanje roditelja				Završeno obrazovanje			Dob upisa		Roditelji	
		OŠ	SŠ	VŠ	Ne zna	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR	Manje od 21	21 i više	Da	Ne
Uzorak	2.551	65	1.288	1.177	21	1.322	1.146	79	2.360	189	88	2.463
Da (stalni posao)	20	36	24	17	9	17	26	8	17	62	72	19
Da (povremeno)	24	12	24	24	26	25	23	24	25	11	4	24
Ne	56	51	52	59	65	58	52	68	58	28	24	57
Ukupno	100%											

Studenti čiji roditelji nemaju visoko obrazovanje, studenti koji su upisali studij nakon 21. godine i studenti roditelji nadzastupljeni su u obavljanju stalnih poslova (tablica 10.). Također, studenti diplomskih studija češće obavljaju plaćene poslove tijekom studija u odnosu na studente preddiplomskih studija. Ovi nalazi uglavnom se poklapaju s nalazima međunarodnog izvješća EUROSTUDENT za većinu zemalja u kojima je provedeno istraživanje (Hauschildt i dr., 2015., str. 98 - 101). U hrvatskom istraživanju EUROSTUDENT studenti koji su završili strukovne škole češće obavljaju stalne plaćene poslove tijekom studija (26%) u odnosu na one koji su završili gimnazije (17%).

Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika

Obavljanje plaćenog posla tijekom studija može imati pozitivan utjecaj na osobni i akademski razvoj studenata koji se očituje u većoj zapošljivosti nakon završetka studija, većem samopouzdanju te boljim organizacijskim vještinama u odnosu na studente koji nisu imali radno iskustvo. S druge pak strane, obavljanje poslova tijekom studija može imati i negativan utjecaj koji se očituje u nižim ocjenama, izostancima s predavanja i smanjenjem dostupnog vremena za učenje (Hauschildt i dr., 2015.).

Budući da prema hrvatskom istraživanju EUROSTUDENT visoki udio studenata (44%) obavlja neku vrstu plaćenog posla tijekom studija i budući da međunarodna istraživanja pokazuju da je taj trend u porastu u većini zemalja u svijetu, nositelji obrazovnih politika na razini visokih učilišta moraju voditi o ovome računa prilikom oblikovanja i organiziranja studijskih programa. Važno je omogućiti fleksibilno izvođenje studijskih programa i ispunjavanja studentskih obveza te se prilagoditi potrebama pojedinih ranjivih grupa studenata.

U Hrvatskoj je u sklopu projekta E-Quality provedeno istraživanje o stanju pravednosti na pojedinim visokim učilištima koje je utvrdilo ranjive skupine studenata i među njih uvrstilo studente koji rade, studente starije od 25 godina, studente koji žive izvan mjesta studiranja, studente roditelje, studente nižega socio-ekonomskog statusa, studente s invaliditetom i studente sa zdravstvenim teškoćama (Doolan i dr., 2015.; Šćukanec i dr., 2015.). Istraživanje je pokazalo da su studenti koji rade vrlo često nižeg socio-ekonomskog statusa i stariji od 25 godina te time sadrže višestruke ranjive karakteristike koje su izvan njihove neposredne kontrole. Zbog toga bi trebale postojati različite institucionalne prakse na razini visokih učilišta koje im mogu pomoći u svladavanju prepreka i koje im mogu pružiti jednake mogućnosti tijekom studija koje imaju ostali studenti. Doolan i dr. (2015.) navode moguće primjere takvih institucionalnih praksi: fleksibilnost s obzirom na prisutnost na nastavi, fleksibilnost u polaganju ispita i ocjenjivanju, kvalitetno i pravodobno informiranje studenata (o studijskim obvezama,

otkazivanju nastave, promjenama u rasporedu, mogućnosti za dobivanje stipendija i dr.), primjerene studentske službe (psihološko i pravno savjetovalište te savjetovalište za razvoj karijere) te postojanje odgovarajućih oblika financijske pomoći studentima (stipendije, smanjenje školarina ili njihovo obročno plaćanje i dr.).

Za studente koji rade posebno je važno omogućiti studiranje s djelomičnim opterećenjem i to u duljem razdoblju u odnosu na redovite studente. U Hrvatskoj postoji značajan udio izvanrednih studenata u ukupnoj studentskoj populaciji (27%), od kojih veliki udio prema nalazima ovog istraživanja (60%) radi tijekom studija, a uvjeti njihova studiranja često su istovjetni redovitim studentima. To predstavlja ozbiljan izazov za pravednost u visokom obrazovanju i nositelji obrazovnih politika svakako bi morali u što skorije vrijeme revidirati status hrvatskih izvanrednih studenata, pokrenuti studijske programe za studente koji studiraju uz rad te im omogućiti pohađanje studija u djelomičnom opterećenju.

5.4. FINANCIJSKI ASPEKTI STUDIRANJA

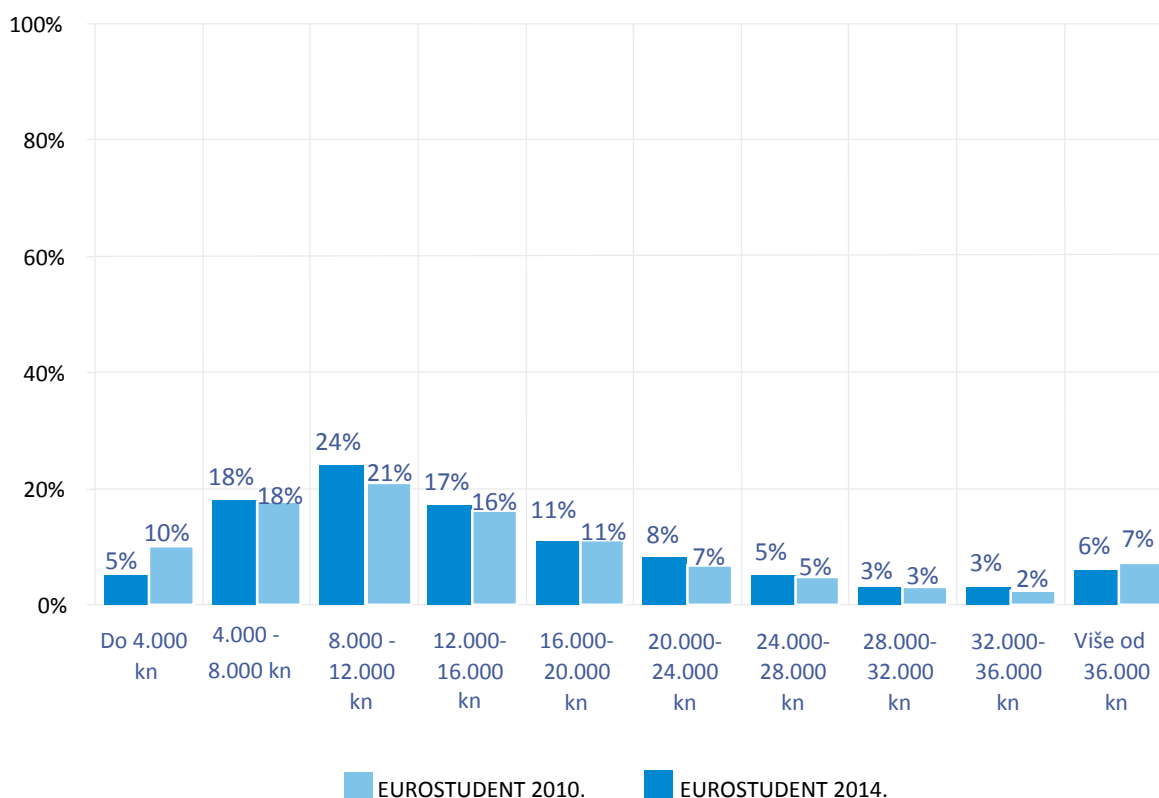
Ovo istraživanje, kao i prethodno nacionalno istraživanje EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), daje mogućnost uvida u troškove studentskog života i prihode studenata u Hrvatskoj. Kao i u većini istraživanja u kojima treba navesti prihode i/ili troškove, potrebno je imati na umu kako dio ispitanika ne želi dati tu informaciju o sebi. Također, važno je napomenuti kako dio studenata koji su financijski ovisni o drugima (najčešće roditeljima) nemaju preciznu sliku koliko u stvarnosti troše ili u kojoj mjeri financijski ovise o obiteljskim mjesečnim prihodima. Stoga, na temelju prikupljenih podataka u ovom istraživanju nije moguće precizno utvrditi pojavnost pojedinih troškova i/ili prihoda. No, kako su razlike između podataka prikupljenih 2010. i 2014. godine neznatne ili veoma male, ta konzistentnost nam sugerira da financijski podaci prikazani u ovom poglavlju ipak mogu poslužiti kao referentni okvir za procjenu razmjera i strukture troškova te prihoda studenata.

5.4.1. Studijski i životni troškovi studenata

Koliki trošak studentima predstavlja studiranje? Kako bismo dobili odgovor na ovo pitanje, studentima smo postavili pitanja o iznosu te strukturi (po stavkama) njihovih semestralnih troškova. U ovom dijelu obrađeni su podaci samo onih studenata koji su naveli iznos za barem jednu stavku troška – takvih studenata bilo je ukupno 1.857. Studenti koji su ušli u analizu zadovoljili su time kriterije zadane međunarodnim istraživanjem EUROSTUDENT. Ostali troškovi koji nisu navedeni za te ispitanike zamijenjeni su vrijednošću 0 i uključeni su u analizu podataka. Također, važno je napomenuti kako se u ovom istraživanju promijenio način na koji su studenti navodili iznose troškova u odnosu na prethodno hrvatsko istraživanje

EUROSTUDENT iz 2010. godine. U prethodnome nacionalnom istraživanju EUROSTUDENT studenti su birali među rasponima iznosa, dok su u ovome samostalno navodili iznos. Iako ćemo u nastavku ovog izvješća usporediti podatke za ova dva istraživanja, važno je imati na umu kako dio razlika u troškovima (a kasnije i u prihodima) može proizaći iz drukčijeg načina odgovaranja na ova pitanja.

Slika 20. Raspon semestralnih troškova u kunama u usporedbi s nacionalnim istraživanjem EUROSTUDENT iz 2010.

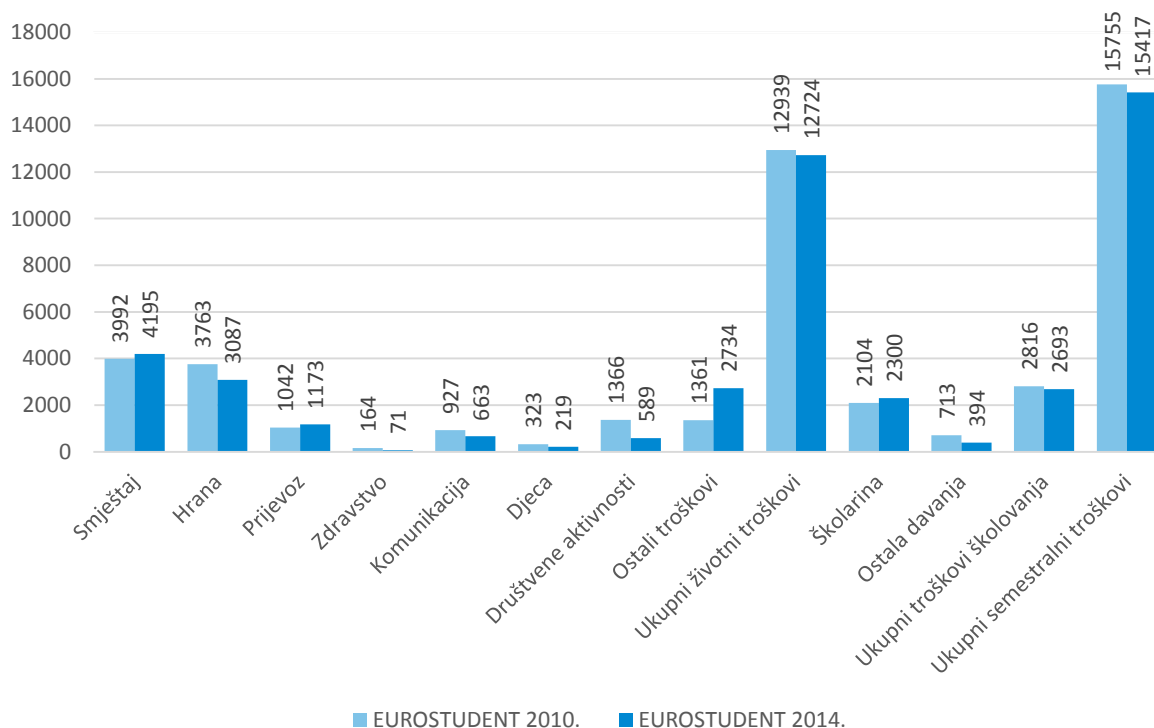

Kada se analiziraju odgovori o troškovima studenata (Slika 21.), zaključujemo da prosječan ukupni iznos semestralnih troškova iznosi 15.417 kn, što uključuje troškove studija i životne troškove. Međutim, nisu troškovi svih studenata blizu ove prosječne vrijednosti – mnogi studenti

imaju značajno više ili značajno niže troškove. Kako bismo dobili uvid u distribuciju ukupnih troškova, troškove smo podijelili na 10 razreda (svaki u rasponu od 4.000 kn), kao i u prethodnome nacionalnom izvješću EUROSTUDENT iz 2010. godine. Prvi razred ove distribucije čine studenti čiji troškovi po semestru iznose manje od 4.000 kuna, drugi razred čine studenti čiji troškovi iznose do dva puta više (do 8.000 kuna), treći oni čiji troškovi iznose do tri puta više (do 12.000 kuna) itd.

Kada promatramo ovu distribuciju troškova, možemo uočiti kako 55% studenata ima prosječne troškove između 4.000 i 16.000 kn po semestru u 2014. godini. Manje od 4.000 kuna semestralno troši 10% studenata, dok 7% studenata tijekom semestra ima troškove koji nadmašuju 36.000 kuna. Razlike između podataka prikupljenih 2010. i 2014. godine su neznatne ili vrlo male. Tek jedna skupina iskače kao iznimka: studenti s najnižim prosječnim troškovima (do 4.000 kn) čiji se udio u 2014. udvostručio (10%) u odnosu na 2010. godinu kada je iznosio 5%. Jedan od razloga koji je izazvao ovu pojavu je snažno smanjenje udjela redovitih studenata koji plaćaju školarinu (ukupno gledajući riječ je o smanjenju s 60% na 49% redovitih studenata koji plaćaju školarinu), između prošlog i ovog nacionalnog istraživanja EUROSTUDENT, zbog uvođenja novog „linearnog sustava“ plaćanja školarina koji se na nacionalnoj razini primjenjuje od akademske godine 2012./2013.

Slika 21. Struktura prosječnih ukupnih troškova studenta po semestru u kunama u usporedbi s nacionalnim istraživanjem EUROSTUDENT iz 2010.¹⁴

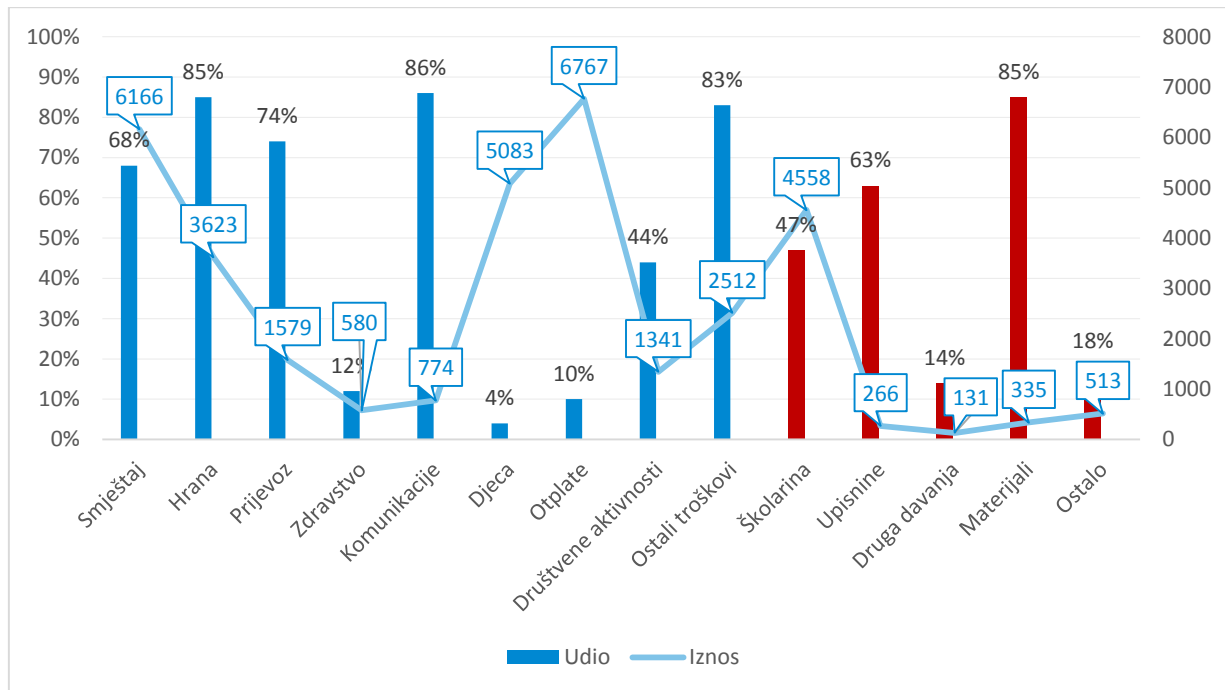
Kao što smo naveli, studenti su tijekom semestra u 2014. godini u prosjeku ukupno potrošili 15.417 kn (slika 21.). U ove prosječne ukupne semestralne troškove uračunati su neizravni troškovi studija (tzv. životni troškovi) te izravni troškovi studija kao što su školarine, upisnine i druga studijska davanja. Vidljivo je kako su prosječni ukupni neizravni troškovi (životni troškovi; ukupno 12.724 kn semestralno) gotovo pet puta veći od prosječnih ukupnih izravnih studijskih troškova (2.693 kn). Ukupno gledajući, visina troškova studenata u protekle četiri godine nije se

¹⁴ U slici 21. grupirane su radi preglednosti određene stavke troška koje su u nastavku izvješća (tj. u tablicama 11., 12., 13., 14. te 15.) navedene posebno. Konkretno, u slici 21. je, pod životnim troškovima, stavka otplate spojena sa stavkom ostali troškovi. Također, pod troškovima školovanja tj. studijskim troškovima stavka školarine uključuje i stavku upisnine, dok su stavke druga davanja, materijali i ostalo spojene u stavku ostala davanja.

značajno promijenila – prosječni ukupni semestralni troškovi iznosili su 15.755 kuna u 2010. godini u usporedbi s 15.417 kuna u 2014. godini.

Prema Slici 21., studenti najviše izdvajaju za smještaj (u prosjeku 4.195 kn semestralno) i hranu (u prosjeku 3.087 kn semestralno). Ta dva izdatka čine više od polovice prosječnih ukupnih semestralnih troškova. Na trećem mjestu po visini troškova dolazi stavka školarina (koja u ovoj slici uključuje i upisnine; u prosjeku ukupno 2.300 kn semestralno). U odnosu na prethodno nacionalno istraživanje EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), studenti navode niže troškove za hranu, komunikacije, izdvajanja za zdravstvene usluge, djecu i društvene aktivnosti, dok više troškove navode za smještaj, prijevoz te ostale životne troškove. U odnosu na 2010. godinu prosječni ukupni izravni troškovi studiranja neznatno su niži i iznose 2.693 kn iako je prosječni iznos školarina (uključujući i upisnine) nešto viši te iznosi 2.300 kn.

Slika 22. Udio studenata koji su naveli pojedine semestralne troškove i prosječan iznos tih troškova u kunama

S obzirom na to da svi studenti ne sudjeluju u svim vrstama troškova, tj. u upitniku nisu naveli da im određena stavka (npr. djeca, komunikacije) predstavlja trošak, slika 22. pokazuje koji postotak studentske populacije ima određeni trošak te koliko on u prosjeku iznosi. Troškovi hrane, komunikacije, prijevoza, smještaja te upisnina i materijala za studij visoko su zastupljeni u studenata (63% do 86% studenata navodi da imaju tu vrstu troškova). Manji udio studenata (njih 4% do 12%) iskazuje troškove za zdravstvo, djecu i otplate (rate kredita i sl.). Upravo je iznos prosječnih troškova otplate (rate kredita i sl.) najviši (6.767 kn), zatim slijede troškovi smještaja (6.166 kn) te troškovi brige oko djece (5.083 kn). Prosječni semestralni trošak školarine za studente koji su naveli taj trošak (njih 47%) iznosi 4.558 kn, što je blagi porast u odnosu na 2010. godinu kada je procjena tog iznosa bila od 4.357 kn do 4.474 kn.

Tablica 11. Struktura prosječnih ukupnih troškova studenata po semestru u kunama – prema institucionalnim karakteristikama

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta		
		Studenti prediplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	1.857	1.170	406	280	1.307	445	105	956	394	502
Smještaj	4.195	3.972	4.557	4.606	4.207	3.800	5.720	3.766	4.175	5.016
Hrana	3.087	2.980	3.132	3.466	3.039	2.961	4.213	2.625	2.891	4.105
Prijevoz	1.173	1.244	1.170	877	918	1.631	2.401	883	814	2.015
Zdravstvo	71	74	65	69	64	62	209	31	33	178
Komunikacije	663	644	669	731	652	659	813	581	643	829
Djeca	213	246	255	13	86	539	405	50	18	676
Otplate	658	816	529	186	359	1.181	2.176	138	348	1.874
Društvene aktivnosti	589	512	699	749	594	473	1.008	539	577	689
Ostali troškovi	2.076	2.001	2.342	2.003	1.959	2.026	3.738	1.689	1.774	3.011
Ukupni životni troškovi	12.724	12.489	13.418	12.700	11.877	13.331	20.683	10.302	11.272	18.394
Školarina	2.133	2.254	2.017	1.794	1.532	2.460	8.217	184	4.003	4.371
Upisnine	167	166	171	163	166	173	148	154	207	158
Druga davanja	18	19	16	16	15	10	85	13	26	21
Materijali	284	249	265	460	323	218	82	281	306	272
Ostalo	92	87	101	97	98	88	24	66	111	125
Ukupni troškovi školovanja	2.693	2.775	2.570	2.530	2.135	2.950	8.555	699	4.654	4.947
Ukupni semestralni troškovi	15.417	15.265	15.987	15.230	14.012	16.281	29.239	11.001	15.926	23.341

Kada promatramo razinu studija u Tablici 11., vidljivo je da studenti preddiplomskih studija troše manje na smještaj, materijale potrebne za studij (knjige, fotokopiranje i sl.) i društvene aktivnosti nego njihovi kolege na diplomskim te integriranim studijima. S druge strane, studenti preddiplomskih studija troše značajno više na otplate (rate kredita i sl.) nego njihovi kolege na diplomskim (jedan i pol puta više) te integriranim (četiri puta više) studijima. S obzirom na vrstu studija, vidljivo je iz Tablice 11. da studenti stručnih studija (javnih i privatnih) imaju veće troškove od studenata sveučilišnih studija. Ta razlika osobito dolazi do izražaja u studenata privatnih stručnih studija – ti studenti imaju značajno više troškove po svim kategorijama troškova pa stoga i značajno više ukupne semestralne troškove u odnosu na studente javnih stručnih i javnih sveučilišnih studija. Njihovi ukupni semestralni troškovi su dvostruko viši od studenata javnih sveučilišnih studija te gotovo dvostruko veći od studenata javnih stručnih studija. Jednim dijelom razlika proizlazi zbog obveze plaćanja školarina koje su često vrlo visoke - primjerice prosječni semestralni trošak školarina iznosi 8.217 kn na privatnim stručnim studijima, 2.460 kn na javnim stručnim studijima te 1.532 kn na javnim sveučilišnim studijima.

Razlika je prema Tablici 11. vidljiva i u prosječnim ukupnim životnim troškovima - dok za studente sveučilišnih studija oni iznose 11.877 kn i javnih stručnih studija 13.331 kn, za studente privatnih stručnih studija oni su značajno veći i iznose 20.683 kn. Ako analiziramo posebne kategorije koje se odnose na pojedine životne troškove, razlike između studenata privatnih studija i ostalih studenata najočitije su u značajno višim troškovima vezanim uz društvene aktivnosti, hranu, zdravstvo, otplate i prijevoz. Ovaj nalaz jednim dijelom pokazuje da studenti privatnih studija imaju više financijskih mogućnosti pa mogu stoga imati troškove u spomenutim kategorijama. Međutim, kako je među studentima privatnih studija veći udio studenata starije životne dobi te studenata roditelja, spomenuti nalaz jednako tako može upućivati i na povećane troškove kao rezultat drukčijih životnih okolnosti i potreba nego u većini studentskog tijela. Ovi nalazi u potpunosti su konzistentni s nalazima prethodnoga nacionalnog izvješća EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011., str. 60).

S obzirom na status studenata, Tablica 11. pokazuje da izvanredni studenti imaju značajno više troškove od redovitih studenata koji ne plaćaju školarinu i od onih koji plaćaju školarinu, što je također konzistentno s nalazima prethodnoga nacionalnog izvješća EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011., str. 60). Razlike su posebno primjetne u izdvajanjima izvanrednih studenata za zdravstvene usluge gdje izdvajaju pet puta više od redovitih studenata. Zatim u izdvajanjima za djecu gdje izdvajaju 14 puta više od redovitih studenata s plaćanjem te 38 puta više od redovitih studenata bez plaćanja. Zatim, za otplate (rate kredita i sl.) izvanredni studenti izdvajaju pet puta više od redovitih studenata s plaćanjem školarine te 14 puta više od redovitih studenata bez plaćanja školarine. Na temelju ovih podataka može se zaključiti kako izvanredni studenti imaju veći opseg troškova koji nisu vezani uz studiranje (troškovi brige za djecu, otplate kredita, zajmova i sl.), a mogući razlozi za to su što češće imaju djecu te češće ulaze u komercijalne oblike financijskog zaduživanja zbog potrebe osiguravanja dostatnih financijskih sredstava za studiranje i ostale životne troškove.

Tablica 12. Struktura prosječnih ukupnih troškova studenata po semestru u kunama – prema institucionalnim karakteristikama

	Ukupno	Visoka učilišta				
		Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta
Uzorak	1.857	193	195	237	740	98
Smještaj	4.195	3.829	4.566	3.398	4.046	5.314
Hrana	3.087	2.681	2.775	2.701	3.138	3.558
Prijevoz	1.173	1.028	1.015	689	985	1.068
Zdravstvo	71	106	46	25	62	90
Komunikacije	663	557	643	643	668	724
Djeca	213	174	18	169	90	252
Otplate	658	88	399	310	394	368
Društvene aktivnosti	589	319	630	624	637	410
Ostali troškovi	2.076	1.635	1.724	1.781	1.857	3.715
Ukupni životni troškovi	12.724	10.418	11.816	10.339	11.877	15.499
Školarina	2.133	1.653	1.002	1.671	1.733	1.822
Upisnine	167	119	202	187	168	152
Druga davanja	18	12	15	10	18	11
Materijali	284	278	310	346	335	249
Ostalo	92	165	84	111	98	42
Ukupni troškovi školovanja	2.693	2.227	1.614	2.325	2.352	2.275
Ukupni semestralni troškovi	15.417	12.645	13.430	12.664	14.229	17.774

Ukupni semestralni troškovi u prosjeku su nešto viši na Sveučilištu u Zagrebu u odnosu na ostala veća javna sveučilišta u Osijeku, Rijeci i Splitu (Tablica 12.). Međutim, prosječni ukupni semestralni troškovi na javnim sveučilištima u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu i dalje su niži nego na visokim školama i veleučilištima, posebice onim privatnim. Trošak smještaja značajno je viši na javnim sveučilištima koja su smještena u turističkim dijelovima zemlje (Dubrovnik, Zadar, Pula) te su nešto više cijene smještaja posljedica viših cijena smještaja zbog turističke sezone, ali i zbog činjenice da ta sveučilišta imaju vrlo ograničene kapacitete za smještaj u studentskim domovima.

Tablica 13. Struktura prosječnih ukupnih troškova studenata po semestru u kunama - prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno	Obrazovanje roditelja				Završeno obrazovanje		
		OŠ	SS	VŠ	Nepoznato	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR
Uzorak	1.857	50	965	830	11	966	827	60
Smještaj	4.195	3.591	3.926	4.522	5.925	4.273	4.068	4.446
Hrana	3.087	3.508	2.948	3.213	3.737	3.095	3.092	2.790
Prijevoz	1.173	1.732	1.288	1.014	445	1.029	1.394	492
Zdravstvo	71	181	67	71	0	72	74	32
Komunikacije	663	807	633	690	506	694	636	543
Djeca	213	490	284	113	202	114	344	0
Otplate	658	1.742	740	493	1.057	417	985	98
Društvene aktivnosti	589	501	490	708	600	688	479	474
Ostali troškovi	2.076	1.677	2.117	2.033	3.535	2.156	2.045	1.325
Ukupni životni troškovi	12.724	14.229	12.494	12.857	16.008	12.539	13.116	10.199
Školarina	2.133	1.650	2.069	2.265	0	1.606	2.768	2.011
Upisnine	167	96	175	161	186	146	192	149
Druga davanja	18	11	13	24	41	14	23	18
Materijali	284	216	253	324	382	325	237	289
Ostalo	92	70	64	118	567	64	124	90
Ukupni troškovi školovanja	2.693	2.042	2.574	2.892	1.175	2.155	3.344	2.556
Ukupni semestralni troškovi	15.417	16.271	15.068	15.749	17.183	14.694	16.460	12.755

Tablica 14. Struktura prosječnih ukupnih troškova studenata po semestru u kunama - prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno	Dob upisa		Roditelji	
		Manje od 21	21 i više	Da	Ne
Uzorak	1.857	1.686	170	83	1.774
Smještaj	4.195	4.057	5.603	5.922	4.115
Hrana	3.087	2.929	4.654	5.561	2.971
Prijevoz	1.173	1.033	2.561	3.087	1.083
Zdravstvo	71	62	169	211	65
Komunikacije	663	628	1.013	1.166	639
Djeca	213	111	1.228	4.673	4
Otplate	658	359	3.633	4.027	501
Društvene aktivnosti	589	592	559	331	601
Ostali troškovi	2.076	1.963	3.209	3.856	1.993
Ukupni životni troškovi	12.724	11.733	22.630	28.834	11.971
Školarina	2.133	1.936	4.101	3.875	2.051
Upisnine	167	171	122	78	171
Druga davanja	18	19	6	4	18
Materijali	284	286	268	336	282
Ostalo	92	96	53	78	92
Ukupni troškovi školovanja	2.693	2.508	4.549	4.371	2.615
Ukupni semestralni troškovi	15.417	14.241	27.179	33.204	14.586

Kada analiziramo strukturu prosječnih ukupnih semestralnih troškova prema obrazovanju roditelja studenata (Tablica 13.), primjetno je da studenti koji imaju roditelje s najnižim stupnjem obrazovanja (s osnovnom školom i niže) izdvajaju više financijskih sredstava za otplate (rate kredita i sl.) nego studenti čiji roditelji imaju srednjoškolsko ili visoko obrazovanje. Točnije, studenti čiji roditelji imaju najniži stupanj obrazovanja izdvajaju 135% više za otplate (rate kredita i sl.) nego studenti čiji roditelji imaju završenu srednju školu, odnosno 253% više nego studenti čiji su roditelji visokoobrazovani. Ovo nam iskazuje veću ovisnost te skupine studenata o komercijalno dostupnim zajmovima kako bi pokrili svoje životne i/ili studijske troškove. Također, primjetno je da studenti iz niže obrazovanih obitelji (roditelji s osnovnom školom) u prosjeku izdvajaju više za zdravstvo (dvostruko više nego studenti iz obrazovanih obitelji) te za djecu (73% više od studenata čiji roditelji imaju srednjoškolsko obrazovanje; 334% više od studenata s visokoobrazovanim roditeljima). Ovi podaci većinom potvrđuju nalaze prethodnoga nacionalnog izvješća EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011. str. 60) iz 2010. godine u kojem se pokazalo da studenti iz niže obrazovanih obitelji imaju veće ukupne semestralne troškove.

Uspoređujući studente po prethodno završenoj školi, vidljiva je razlika između gimnazijalaca te studenata koji su završili strukovno obrazovanje (Tablica 13.). Studenti s prethodno završenom strukovnom školom izdvajaju u prosjeku dvostruko više za troškove otplate (rata kredita i sl.), djece, školarina te ostale troškove, dok gimnazijalci izdvajaju više za troškove društvenih aktivnosti i materijala. Prema kategorijama dobi upisa na studij te roditeljstva (tablica 14.), vidljivo je da studenti koji upisuju studij poslije 21. godine te studenti roditelji imaju značajno veća financijska izdvajanja od studenata koji upisuju studij prije 21. godine života te studenata koji nemaju djecu. Također, kada se pogledaju prosječni ukupni semestralni troškovi, vidljivo je da te dvije skupine imaju dvostruko veće prosječne semestralne troškove: 14.241 kn (mlađi od 21. godine) nasuprot 27.179 kn (stariji od 21 godine) te 14.586 kn (nemaju djecu) nasuprot 33.204 kn (imaju djecu).

Tablica 15. Struktura prosječnih ukupnih troškova studenta po semestru u kunama – prema okolnostima studija

	Ukupno	Posao			Smještaj tijekom studija			
		Da (stalni posao)	Da (povremeno)	Ne	Živi s roditeljima	U studentskom domu	Podstanar	Ostalo
Uzorak	1.857	482	475	900	853	164	598	242
Smještaj	4.195	5.164	3.945	3.809	2.717	2.126	6.643	4.765
Hrana	3.087	4.124	3.022	2.565	2.583	2.640	3.206	4.870
Prijevoz	1.173	1.801	1.026	914	1.235	584	923	1.968
Zdravstvo	71	152	69	30	51	7	64	206
Komunikacije	663	841	653	572	631	370	647	1.011
Djeca	213	653	42	67	90	0	43	1.209
Otplate	658	1.922	183	233	603	72	232	2.308
Društvene aktivnosti	589	818	621	449	633	474	517	688
Ostali troškovi	2.076	3.356	1.790	1.542	1.953	1.269	1.923	3.439
Ukupni životni troškovi	12.724	18.830	11.352	10.180	10.495	7.542	14.199	20.463
Školarina	2.133	3.321	1.863	1.639	2.267	508	1.847	3.471
Upisnine	167	166	190	155	177	149	173	126
Druga davanja	18	27	24	10	16	18	13	37
Materijali	284	287	306	272	261	248	316	314
Ostalo	92	103	107	78	103	34	100	70
Ukupni troškovi školovanja	2.693	3.903	2.489	2.153	2.824	956	2.449	4.018
Ukupni semestralni troškovi	15.417	22.733	13.841	12.333	13.319	8.498	16.648	24.482

Uspoređujući studente koji rade i imaju stalni posao uz studij s onima koji ne rade, primjetne su velike razlike u troškovima studija u svim kategorijama troškova (Tablica 15.). Studenti koji obavljaju stalni posao imaju gotovo dvostruko veće prosječne ukupne semestralne troškove od studenata koji ne rade - najznačajnije razlike vidljive su u troškovima hrane (61% veći), prijevoza (97% veći), školarina (103% veći), zdravstvenih usluga (407% veći), otplate (rate kredita i sl.; 725% veći) te djece (875% veći). Kada prosječne ukupne semestralne troškove podijelimo na životne i studijske, vidljive su sljedeće razlike između studenata sa stalnim poslom i onih koji ne rade - studenti koji imaju stalan posao u prosjeku izdvajaju 18.830 kn na životne i 3.903 kn na studijske troškove, dok studenti koji ne rade u prosjeku izdvajaju 10.180 kn na životne te 2.153 kn na studijske troškove. Ovaj nalaz potvrđuje navedeni zaključak da studenti obavljaju plaćeni posao tijekom studija jer ih na to prisiljavaju primarno financijski razlozi kako bi pokrili troškove života i studijske troškove. Zbog toga možemo ovu skupinu studenata ubrojiti u ranjivu skupinu kojoj je potrebno olakšati uvjete studiranja kako bi mogli istodobno obavljati posao i studirati.

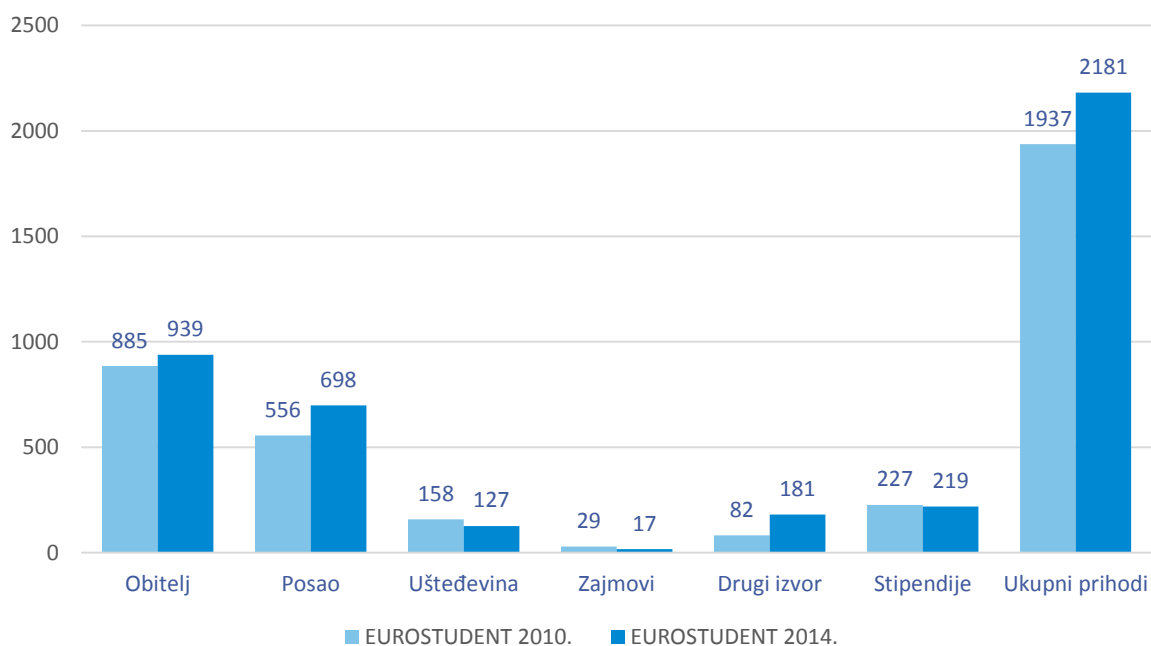
Uspoređujući u tablici 15. studente s obzirom na smještaj tijekom studija, primjetno je kako studenti podstanari imaju značajno više prosječne ukupne semestralne troškove u odnosu na one koji su smješteni u studentskom domu ili žive s roditeljima. Podstanari imaju očekivano najviši prosječni iznos troška za smještaj u iznosu od 6.643 kn semestralno, što je tri puta više u odnosu na studente smještene u studentskom domu tj. oko 2,5 puta više u odnosu na one koji žive s roditeljima. S druge strane, studenti koji su smješteni u studentskom domu imaju očekivano najniže troškove smještaja u odnosu na ostale studente (prosječno 2.126 kn semestralno), a i njihovi prosječni ukupni semestralni troškovi su najniži u odnosu na ostale studente.

5.4.2. Prihodi studenata

Kao što smo vidjeli u prethodnim poglavljima, ukupni troškovi studiranja u Hrvatskoj (troškovi studija i životni troškovi) su značajni pa je važno analizirati izvore prihoda uz pomoć kojih studenti mogu pokriti te troškove. Dostupnost i dostatnost prihoda za pokrivanje troškova studija jedan je od ključnih čimbenika koji utječe na odluku o nastavku obrazovanja na tercijarnoj razini, ali i na uspješan završetak studija za sve one koji studiraju. Prilikom analiziranja izvora prihoda važno je uzeti u obzir ograničenja s kojima se susreću studenti u osiguravanju pojedinih vrsta prihoda. Primjerice, studenti nailaze na ograničenja pri mogućem zapošljavanju tijekom studija zbog obveza vezanih uz studij. Nadalje, studenti koji ovise o roditeljima i drugima za pokrivanje troškova studija, često nemaju preciznu sliku do koje mjere i za koje vrste troškova ovise o financijskoj pomoći roditelja. Bolonjski proces kontinuirano u svojim ministarskim priopćenjima (London Communiqué, 2007.; Bucharest Communiqué, 2012.) ističe važnost osiguravanja financijskih prihoda studenata jer o tome ovisi socijalna dimenzija visokog obrazovanja, posebno pristup studiju i uspješan završetak studija za sve skupine studenata.

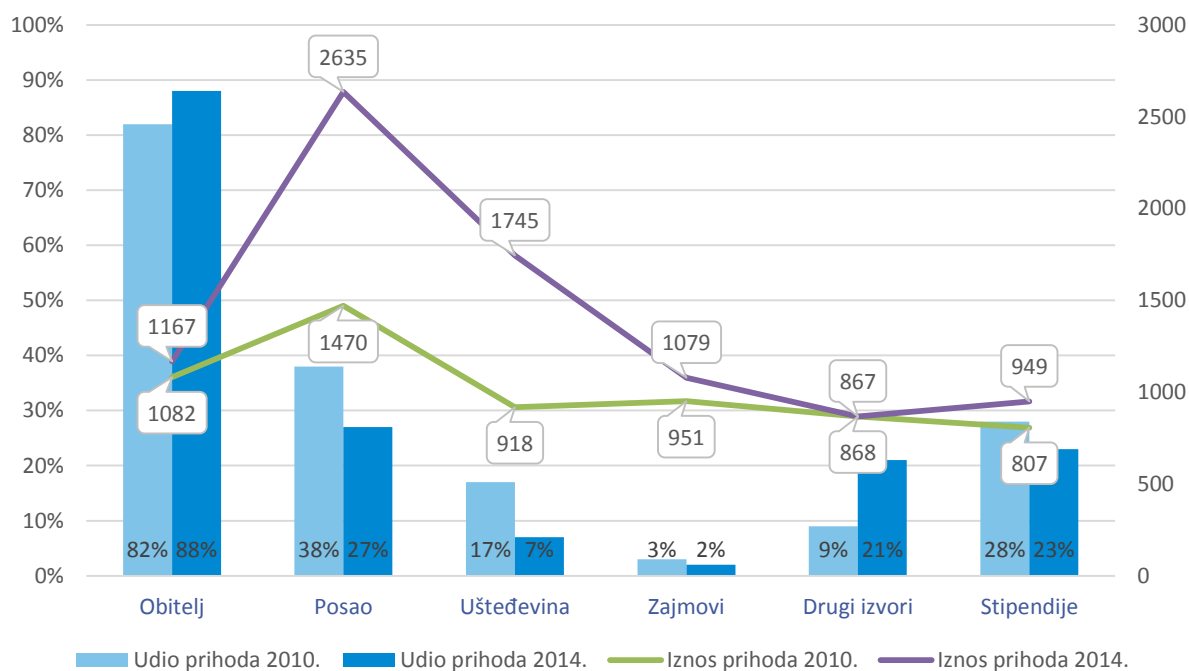
U ovom dijelu obrađeni su podaci samo onih studenata koji su naveli iznos iz barem jednog izvora prihoda. Studenti koji su zaposleni morali su navesti iznos prihoda od posla. U analizu su uključeni odgovori ukupno 2.347 studenata. Sve prihode studenata koje analiziramo važno je tretirati kao izvore za pokrivanje ukupnih troškova studija, a ne kao zaradu.

Slika 23. Prosječni mjesečni prihodi prema vrsti prihoda u kunama (kn)

Prema slici 23. ukupni prosječni mjesečni prihodi hrvatskih studenata u prosjeku iznose 2.181 kn. Tri su najvažnije vrste mjesečnih prihoda s obzirom na njihov iznos: obitelj koja najviše pridonosi, zatim posao te nakon toga stipendije. Prosječni mjesečni iznosi prihoda od obitelji i posla u manjoj mjeri su porasli u odnosu na prethodno hrvatsko izvješće EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), iznosi stipendija ostali su gotovo isti, dok se iznos ušteđevine smanjio. Budući da su studenti u ovom istraživanju mogli navesti više od jednog izvora prihoda (što znači kako je moguće da istodobno koriste više od jednog izvora prihoda), ovu analizu treba nadopuniti podacima koji proizlaze iz razmatranja svake vrste prihoda, posebno za one studente koji su ih iskazali.

Slika 24. Udio studenata koji su naveli pojedine vrste prihoda i prosječni mjesečni iznos tih prihoda u kunama (kn); usporedba rezultata istraživanja EUROSTUDENT iz 2010. i 2014. godine

Obitelj je najrasprostranjeniji izvor prihoda studenata u Hrvatskoj (slika 24.): ovaj izvor prihoda navodi 88% anketiranih studenata, što predstavlja porast u odnosu na prethodno hrvatsko izvješće EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.) kada je taj izvor navelo 82% studenata. Hrvatska je po tome slična grupi od 15 EUROSTUDENT zemalja (Hauschildt i dr., 2015., str. 126), u kojima više od 50% ukupnih prihoda dolazi iz obitelji i među kojima se nalaze Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Slovenija, Mađarska, Slovačka, Italija i Francuska.

Nešto više od četvrtine studenata (27%) navelo je posao kao jedan od izvora prihoda u prosječnom iznosu od 2.635 kn mjesečno. Ovo predstavlja pad u udjelu ovog izvora prihoda u odnosu na prethodno hrvatsko izvješće EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.) kada je taj izvor navelo 38% studenata. S druge strane, prosječni mjesečni iznos tog prihoda je narastao s 1.470 kn u 2010. godini na 2.635 kn u 2014. godini. Međunarodno izvješće EUROSTUDENT

(Hauschildt i dr., 2015., str. 126) izdvaja skupinu od 10 zemalja u kojima prihod od posla čini najveći udio u ukupnim prihodima studenata i među njima se nalaze Norveška, Švedska, Austrija i Nizozemska. U Finskoj, Estoniji, Češkoj i Poljskoj prihod od posla iznosi više od 50% ukupnih prihoda studenata.

Stipendije kao izvor prihoda navelo je nešto manje od četvrtine studenata (23%) u prosječnom iznosu od 949 kn mjesečno (slika 24.). U prethodnome hrvatskom izvješću EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.) 28% studenata navelo je stipendije kao izvor prihoda u prosječnom iznosu od 807 kn mjesečno. Dakle, smanjio se udio studenta koji primaju stipendije i povećao se prosječni mjesečni iznos stipendije. Zajmove kao izvor prihoda sada navodi samo 2% studenata, a u prosjeku oni iznose 1.079 kn mjesečno. U prethodnome hrvatskom izvješću EUROSTUDENT zajmove je koristilo 3% studenata u iznosu od 951 kn mjesečno.

Tablica 16. Prosječni mjesečni prihodi u kunama (kn) prema vrsti prihoda – prema institucionalnim karakteristikama

	Ukupno kn	Razina studija			Studij			Status studenta		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.347	1.498	477	372	1.678	538	131	1.246	526	568
Obitelj	939	879	876	1.263	1.014	761	712	948	1.014	846
Posao	698	659	1.218	188	458	1.028	2.412	242	388	1.992
Uštedevina	127	103	220	106	132	116	111	114	95	188
Stipendije	219	192	276	255	255	144	72	327	129	68
Zajmovi	17	16	20	19	14	26	22	24	9	10
Drugi izvori	181	193	148	173	131	172	852	128	145	332

Studenti diplomskih studija imaju značajno više prihode od posla, stipendija i uštedevina u odnosu na studente preddiplomskih i integriranih studija (tablica 16.). Studenti integriranih studija imaju više prihode od obitelji i manje prihode od posla. Redoviti studenti koji ne plaćaju školarinu i koji imaju najniže troškove studija u prosjeku primaju najviši iznos stipendija (327 kn mjesečno), što je značajno više u odnosu na redovite i izvanredne studente koji plaćaju školarine i koji stoga imaju veći iznos troškova studija. Posao je posebno važan i izrazito visok izvor prihoda za izvanredne studente u odnosu na prosjek. S druge pak strane, prihod od stipendija za izvanredne studente je posebno nizak (68 kn) u odnosu na prosjek (219 kn).

Tablica 17. Prosječni mjesečni prihodi u kunama (kn) prema vrsti prihoda – prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno kn	Obrazovanje roditelja				Završeno obrazovanje			Dob upisa		Roditelji	
		OŠ	SŠ	VŠ	Nepoznato	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR	Manje od 21	21 i više	Da	Ne
Uzorak	2.347	64	1.189	1.079	16	1.238	1.031	73	2.169	177	81	2.267
Obitelj	939	712	856	1.042	1.147	1.035	784	1.530	940	925	1.025	936
Posao	698	968	838	538	0	516	959	150	538	2.673	3.897	585
Ušteđevina	127	86	140	116	144	85	177	149	124	165	0	132
Stipendije	219	160	219	223	228	260	162	278	220	209	392	213
Zajmovi	17	12	25	9	0	11	26	0	18	0	0	18
Drugi izvori	181	119	137	234	97	139	239	84	182	167	432	172

Tablica 17. pokazuje da je struktura prihoda povezana i s razinom obrazovanja roditelja studenata. Iznadprosječne prihode od obitelji imaju studenti čiji barem jedan roditelj ima visokoškolsko obrazovanje. S druge pak strane, studenti čiji roditelji imaju osnovnoškolsko obrazovanje rjeđe se mogu oslanjati na prihod od obitelji i ušteđevine pa znatno češće obavljaju stalne poslove uz pomoć kojih pokrivaju najveći dio svojih troškova studija. Iznosi njihova

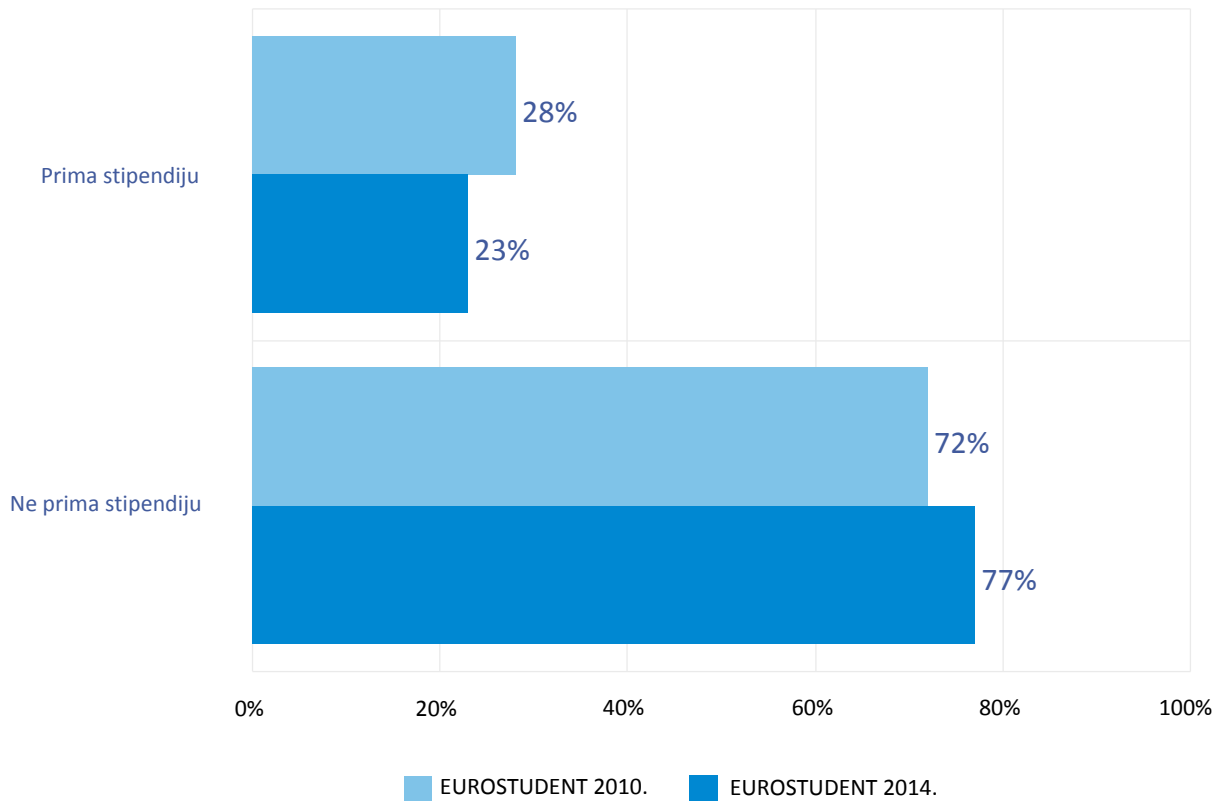
prihoda od posla stoga su značajno viši od prosjeka. Prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 117), studenti čiji roditelji nemaju visoko obrazovanje češće se oslanjaju na prihod od posla u odnosu na studente čiji roditelji imaju visoko obrazovanje.

Vrste i iznosi prihoda studenata značajno se razlikuju i s obzirom na završeno prethodno obrazovanje studenata. Tako studenti koji su završili strukovne škole imaju znatno više prihode od posla te znatno niže prihode od obitelji u odnosu na studente koji su završili gimnazije. Važno je istaknuti kako su prihodi od obitelji za studente koji su prethodne razine obrazovanja završili izvan Hrvatske značajno viši u odnosu na sve druge kategorije studenata i u odnosu na prosjek. Oni ujedno znatno rjeđe rade u odnosu na druge studente te imaju najniži iznos prihoda od posla. Studenti koji su završili gimnazije primaju značajno viši iznos stipendija u odnosu na prosjek i u odnosu na studente koji su završili strukovne škole.

Značajna razlika u iznosima prihoda od posla postoji i među studentima koji su studij upisali nakon 21. godine i u studenata roditelja koji ostvaruju značajno najviše prihode od posla u odnosu na sve ostale grupe studenata i značajno više u odnosu na prosjek. To su ujedno studenti koji najčešće obavljaju stalni posao. Studenti roditelji također ostvaruju najviše prihode od stipendija u odnosu na sve ostale grupe studenata i značajno više u odnosu na prosjek.

5.4.3. Stipendije kao izvori prihoda

Slika 25. Prima li student stipendiju?

Ovim istraživanjem utvrđeno je kako stipendije prima 23% studenata dok je 2010. godine, prema prethodnome hrvatskom izvješću EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), stipendije primalo 28% studenata.¹⁵ Međutim, stipendije su neravnomjerno raspoređene među onima koji ih dobivaju s obzirom na vrstu studija (tablica 18.): studenti sveučilišnih studija znatno češće primaju stipendiju u odnosu na studente stručnih studija. Studenti Sveučilišta u Rijeci izdvajaju

¹⁵ Treba uzeti u obzir da je u ovom istraživanju veći udio studenata dao podatke o svojim prihodima u odnosu na prethodno istraživanje 2010. godine, što je jednim dijelom vjerojatno utjecalo na ovu promjenu.

se po najvećem udjelu onih koji primaju stipendiju (33%) u odnosu na ostala javna sveučilišta. Dodatno, pokazalo se da studenti humanističkih znanosti češće primaju stipendije u odnosu na studente drugih područja studija.

Tablica 18. Prima li student stipendiju? – prema institucionalnim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Razina studija				Studij			Status studenta		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Studenti preddiplomskih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.347	1.498	477	372	1.678	538	131	1.246	526	568	
Prima stipendiju	23	21	27	25	27	13	12	36	15	3	
Ne prima stipendiju	77	79	73	75	73	87	88	64	85	97	
Ukupno	100%										

Nadalje, prema tablici 18., stipendije su izrazito neravnomjerno raspoređene s obzirom na status studenata na studiju: visoki udio redovitih studenata koji ne plaćaju školarinu prima stipendiju (36%), dok izvanredni studenti gotovo ne primaju nikakav oblik stipendije. Ako se tome pridoda podatak (tablica 20.) da izrazito visok udio studenata koji živi u studentskom domu prima stipendiju (53%), možemo uočiti kako su stipendije u Hrvatskoj najučestalije među onim skupinama studenata koje imaju ujedno najmanje troškove studiranja. Ovo je uočeno i u prethodnome hrvatskom izvješću EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), a nalaz ovog istraživanja potvrđuje kako se taj obrazac nije značajnije promijenio.

Tablica 19. Prima li student stipendiju? – prema demografskim karakteristikama u postocima (%)

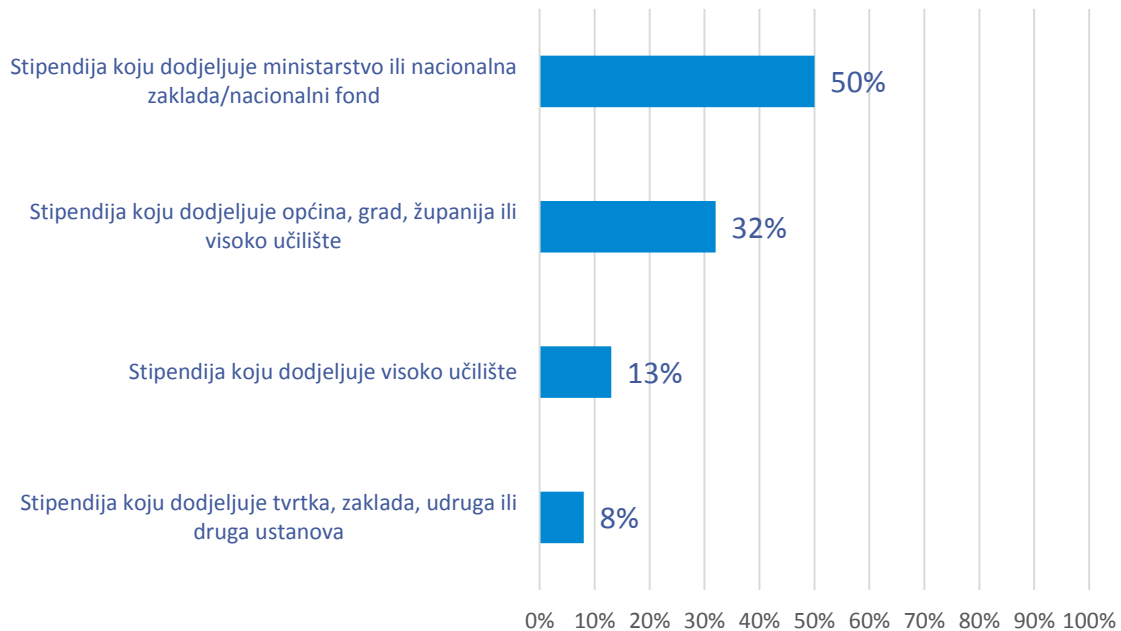
	Ukupno	Završeno obrazovanje			Dob upisa		Roditelji	
		Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR	Manje od 21	21 i više	Da	Ne
Uzorak	2.347	1.238	1.031	73	2.169	177	81	2.267
Prima stipendiju	23	27	17	37	24	7	9	24
Ne prima stipendiju	77	73	83	63	76	93	91	76
Ukupno	100%							

Studenti koji su završili gimnaziju češće primaju stipendije u odnosu na studente koji su završili strukovne srednje škole (tablica 19.). Izrazito visoki udio studenata koji su upisali studij s 21 godinom i više ne primaju stipendije (93%). Slično vrijedi i za studente koji imaju djecu jer njih 91% ne prima stipendije. Kada smo analizirali odnos između primanja stipendije i obrazovanja roditelja s jedne strane te odnos između primanja stipendije i samoprocjene društvenog položaja studenata s druge strane, utvrdili smo kako ne postoji znatnijih odstupanja u udjelima onih koji primaju i ne primaju stipendiju s obzirom na navedene karakteristike studenata.

Tablica 20. Prima li student stipendiju? – prema okolnostima studija u postocima (%)

	Ukupno	Posao			Smještaj tijekom studija				Studiranje u domicilnoj županiji	
		Da (stalni posao)	Da (povremeno)	Ne	Živi s roditeljima	U studentskom domu	Podstanar	Ostalo	Da	Ne
Uzorak	2.347	482	567	1.298	1.126	195	752	275	1.096	1.252
Prima stipendiju	23	9	24	28	16	53	30	14	18	28
Ne prima stipendiju	77	91	76	72	84	47	70	86	82	72
Ukupno	100%									

Postoje također značajne razlike u primanju stipendije ovisno o tome kakav smještaj studenti koriste tijekom studiranja. Tako studenti koji žive u studentskom domu čine dominantnu skupinu koja prima stipendiju (53%), zatim slijede studenti podstanari (30%), dok studenti koji žive u vlastitom stanu ili s roditeljima znatno rjeđe primaju stipendiju. Studenti koji žive izvan mjesta studiranja nešto češće primaju stipendiju u odnosu na one koji žive u mjestu gdje im se nalazi studij. Konačno, studenti koji su stalno zaposleni uglavnom ne primaju stipendiju (njih 91%).

Slika 26. Izvori stipendija¹⁶

Kao što vidimo na slici 26., stipendije se najčešće dodjeljuju preko institucija koje djeluju na nacionalnoj razini (ministarstva i nacionalne zaklade). Nakon njih slijede jedinice lokalne samouprave, zatim visoka učilišta te na kraju tvrtke i druge institucije koje podupiru razvoj visokog obrazovanja.

¹⁶ Ukupan zbroj postotaka može biti manji ili veći od 100%. Objašnjenje se nalazi u dodatku ovog izvješća pod A. Važne napomene za interpretaciju rezultata istraživanja (vidjeti podnaslov Postoci u grafovima i tablicama).

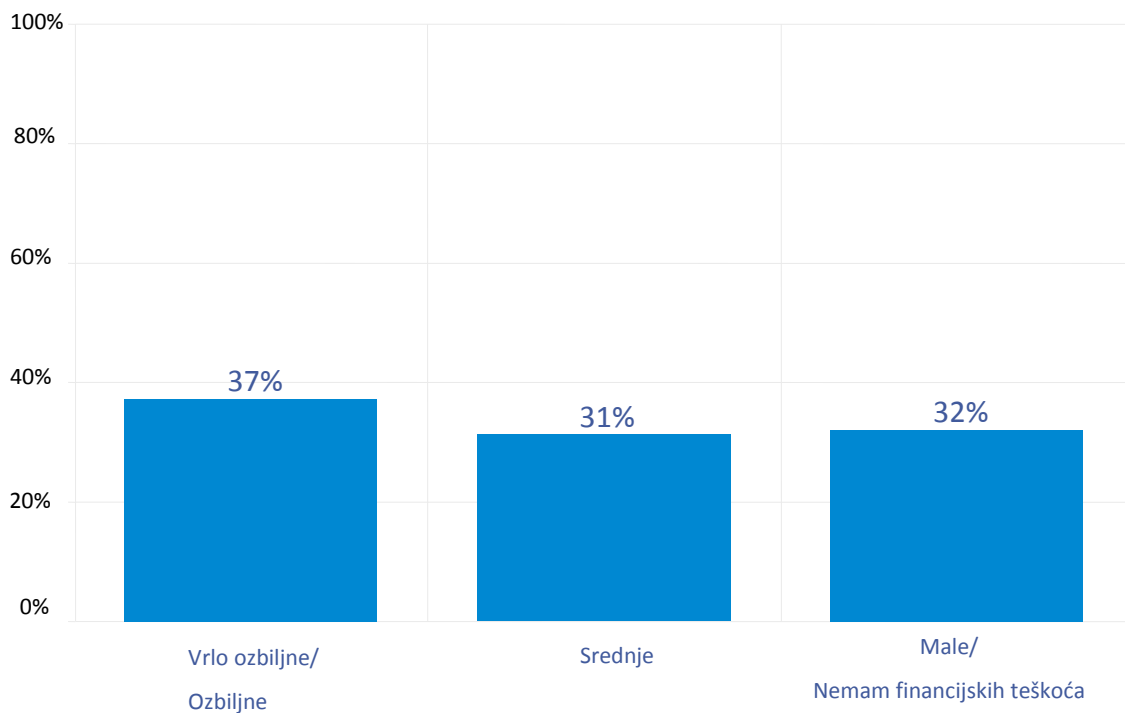
Tablica 21. Prosječni iznosi stipendija među ispitanicima koji primaju stipendije, ovisno o izvoru koji dodjeljuje stipendiju, u kunama (kn)

Iznosi stipendija ovisno o izvoru	Ukupno
Uzorak	542
Stipendija koju dodjeljuje ministarstvo ili nacionalna zaklada/nacionalni fond	908
Stipendija koju dodjeljuje općina, grad, županija ili visoko učilište	765
Stipendija koju dodjeljuje visoko učilište	1.375
Stipendija koju dodjeljuje tvrtka, zaklada, udruga ili druga ustanova	1.239

Vidjeli smo u ovome izvješću kako prosječni iznos stipendije za one studente koji je dobivaju iznosi 949 kn. Ako stipendije raspodijelimo po izvoru koji ih dodjeljuje (tablica 21.), možemo zaključiti kako jedinice lokalne samouprave dodjeljuju stipendije u najnižim prosječnim iznosima (765 kn). Nešto više prosječne iznose stipendija dodjeljuju hrvatska ministarstva ili nacionalna zaklade/nacionalni fondovi (908 kn), dok najviše prosječne iznose stipendija dodjeljuju visoka učilišta (1.375 kn).

5.4.4. Financijske teškoće studenata

Slika 27. Financijske teškoće: Koliko su trenutno ozbiljne Vaše financijske teškoće? Ocjena na skali od 1 do 5, pri čemu 1 znači da su financijske teškoće vrlo ozbiljne, a 5 da nema financijskih teškoća. Zajednički su grupirani odgovori 1 i 2 te 4 i 5.

Prema slici 27. relativna većina studenata (37%) svoje financijske teškoće ocjenjuje kao vrlo ozbiljne ili ozbiljne, dok njih 32% navodi kako nemaju financijskih teškoća. Ovi podaci svrstavaju Hrvatsku prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 157) u skupinu od 10 EUROSTUDENT zemalja u kojima više od trećine studenata svoje financijske teškoće ocjenjuje kao vrlo ozbiljne ili ozbiljne, a među njima su Slovenija, Crna Gora, Litva, Rumunjska, Poljska, Norveška, Danska i Irska.

Tablica 22. Financijske teškoće: Koliko su trenutno ozbiljne Vaše financijske teškoće? – prema institucionalnim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Studij			Status studenta		
		Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.551	1.790	608	153	1.323	574	646
Vrlo ozbiljne/ Ozbiljne	37	34	47	37	30	40	50
Srednje	31	31	32	32	33	28	30
Male/ Nemam teškoća	32	35	20	31	37	32	19
Ukupno	100%						
Prosjek	2,9	3,0	2,6	2,9	3,1	2,9	2,5

Prema nalazima iz tablice 22., studenti stručnih javnih studija češće smatraju da imaju vrlo ozbiljnih ili ozbiljnih financijskih teškoća u odnosu na studente sveučilišnih i privatnih stručnih studija. S obzirom na status studenata, izvanredni studenti značajno iznad prosjeka ocjenjuju svoje financijske teškoće kao vrlo ozbiljne ili ozbiljne, dok redoviti studenti bez plaćanja češće smatraju da nemaju financijskih teškoća ili da su one male.

Tablica 23. Financijske teškoće: Koliko su trenutno ozbiljne Vaše financijske teškoće? – prema socio-demografskim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Obrazovanje roditelja				Završeno obrazovanje			Dob upisa		Roditelji	
		OŠ	SŠ	VŠ	Nepoznato	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR	Manje od 21	21 i više	Da	Ne
Uzorak	2.551	65	1.288	1.177	21	1.322	1.146	79	2.360	189	88	2.463
Vrlo ozbiljne/ Ozbiljne	37	53	44	29	29	30	45	39	36	51	47	37
Srednje	31	28	32	31	33	32	31	29	31	30	39	31
Male/ Nemam teškoća	32	19	23	41	37	38	24	31	32	19	14	32
Ukupno	100%											
Prosjek	2,9	2,6	2,7	3,2	3,2	3,1	2,7	2,8	3,0	2,4	2,4	2,9

Studenti čiji roditelji imaju osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje znatno češće svoje financijske teškoće ocjenjuju vrlo ozbiljnima ili ozbiljnima u odnosu na studente čiji roditelji imaju visoko obrazovanje (tablica 23.). Također, studenti koji su završili strukovne srednje škole, studenti stariji od 21 godine te studenti roditelji u najvećoj mjeri svoje financijske teškoće ocjenjuju vrlo ozbiljnima ili ozbiljnima. Ovaj nalaz usko je povezan s činjenicom da ove skupine imaju više troškove studiranja u odnosu na ostale studente, češće plaćaju školarine dok ujedno ostvaruju manje prihode od stipendija.

Tablica 24. Financijske teškoće: Koliko su trenutno ozbiljne Vaše financijske teškoće? – prema okolnostima studija u postocima (%)

	Ukupno	Posao			Smještaj tijekom studija				Studiranje u domicilnoj županiji	
		Da (stalni posao)	Da (povremeno)	Ne	Živi s roditeljima	U studentskom domu	Podstanar	Žive u vlastitom stanu	Da	Ne
Uzorak	2.551	525	605	1.421	1.272	202	787	290	1.215	1.336
Vrlo ozbiljne/ Ozbiljne	37	47	41	32	36	34	39	41	34	40
Srednje	31	28	29	34	30	31	34	28	31	32
Male/ Nemam teškoća	31	26	30	34	34	36	27	31	35	28
Ukupno	100%									
Prosjek	2,9	2,7	2,8	3,0	3,0	3,1	2,8	2,9	3,0	2,8

S obzirom na okolnosti u kojima studiraju, nije iznenađujuće da studenti koji rade (posebno oni sa stalnim poslom) smatraju svoje financijske teškoće ozbiljnijima (tablica 24.). Isto tako, studenti koji žive izvan županije studiranja u prosjeku svoje financijske teškoće ocjenjuju ozbiljnijima u odnosu na one koji žive u mjestu studiranja. S obzirom na smještaj studenata tijekom studija, rezultati ovog istraživanja pokazuju da studenti koji žive s roditeljima u prosjeku smatraju svoje financijske teškoće manje ozbiljnima, dok ih studenti podstanari smatraju nešto ozbiljnijima.

Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika

Budući da je analiza prihoda studenata u Hrvatskoj pokazala kako je obitelj najrasprostranjeniji izvor prihoda za 88% studenata, nakon čega slijedi posao za 27% studenata te stipendije za 23% studenata, možemo zaključiti kako studenti ukupne troškove studiranja financiraju primarno iz privatnih izvora¹⁷ prihoda. To znači da je hrvatski sustav financijske pomoći studentima uz pomoć kojeg se dodjeljuju javne stipendije dostupan samo manjem broju studenata. Hrvatska je u tome slična Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Italiji gdje je obitelj dominantan izvor prihoda za studente. Drugim riječima, Hrvatska se znatno razlikuje od nordijskih zemalja i Nizozemske u kojima sustav financijske pomoći studentima, koji se sastoji iz stipendija i kredita, pokriva veliki udio studentske populacije (Hauschildt i dr., 2015., str. 137).

Hrvatska pruža pomoć studentima i u obliku subvencija, posebno subvencioniranjem prehrane i troškova smještaja te time nastoji obuhvatiti širi udio studenata koji nije u sustavu financijske pomoći u obliku javnih stipendija. Međutim, upitna je dostatnost ove pomoći jer je više od jedne trećine hrvatskih studenata u ovom istraživanju iskazalo da svoje financijske teškoće smatra vrlo ozbiljnim ili ozbiljnim (37% studenata). Ako se tome pribroji 31% studenata koji svoje financijske teškoće ocjenjuju srednjim, dolazimo do zaključka kako većina studenata nije zadovoljna raspoloživim prihodima, uključivši one iz javnih izvora, za pokrivanje troškova studiranja.

Nositelji obrazovne politike trebali bi stoga unaprijediti javni sustav financijske pomoći studentima uzevši u obzir nalaze ovog istraživanja:

- U odgovoru na pitanje o ozbiljnosti financijskih teškoća posebno se izdvaja nekoliko skupina studenata koji svoje teškoće ocjenjuju znatno ozbiljnijima u odnosu na druge

---

¹⁷ U privatne izvore prihoda ubrajamo obitelj studenata te posao koji studenti obavljaju.

studente: studenti stručnih javnih studija, izvanredni studenti, studenti koji su upisali studij nakon 21. godine, studenti roditelji, studenti koji su završili strukovne srednje škole te studenti čiji roditelji imaju niže razine obrazovanja. Istodobno, ove skupine studenata imaju najveći udio onih koji ne primaju stipendije. Time ovo istraživanje vrlo jasno definira najranjivije skupine studenata u Hrvatskoj koji se susreću s problemima u dostatnosti prihoda za pokrivanje troškova studiranja.

Nositelji obrazovne politike trebali bi javni sustav financijske pomoći studentima usmjeriti na poboljšanje položaja ranjivih skupina studenata te pomoć dodjeljivati primarno po kriteriju potrebe. Time će se unaprijediti socijalna dimenzija visokog obrazovanja koja je usmjerena na poboljšanje položaja ranjivih skupina studenata.

- Ovo istraživanje pokazuje kako su stipendije koncentrirane pretežno među određenim skupinama studenata: u studenata koji žive u studentskom domu (53%), u redovitim studenata koji ne plaćaju školarinu (36%), u studenata sveučilišnih studija i u studenata koji su prethodno završili gimnaziju. Primjetno je kako najveći udio onih koji koriste stipendiju ujedno ima najniže troškove studiranja. Skupine koje, pak, imaju najviše troškove studiranja (primjerice izvanredni studenti) imaju najmanji udio onih koji primaju stipendiju ili je, pak, primaju u najnižim iznosima u odnosu na sve druge studente.

Stoga bi nositelji obrazovne politike trebali preispitati kriterije za dodjeljivanje javnih stipendija te osigurati da stipendije dobivaju oni koji imaju dokazivo najveću potrebu. Dodatno, potrebno je razmotriti mogućnost povećanja ukupno dostupnih javnih stipendija kao mehanizma izravne pomoći studentima jer stipendije obuhvaćaju 23% studenata, dok je udio stipendija u prosječnim ukupnim mjesečnim prihodima studenata nizak i iznosi 10%. Potrebno je također razmotriti je li omjer javnih ulaganja u neizravne oblike pomoći studentima putem subvencija (koje su univerzalno dostupne svima) i izravne oblike pomoći putem stipendija u skladu s načelom pravednosti i efikasnosti.

- Kako bi se stipendijama obuhvatio veći udio studenata od trenutnih 23%, potrebno je razraditi mehanizme koji bi potaknuli tvrtke, zaklade i udruge na aktivnije uključivanje u stipendiranje studenata. Prema nalazima ovog istraživanja, stipendije koje dodjeljuju tvrtke, zaklade ili udruge obuhvaćaju najmanji udio od 8% među promatranim izvorima stipendija.¹⁸

Hrvatska užurbano radi na razvoju Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira (HKO) kojemu je jedan od ciljeva stvoriti društvo koje uči tijekom cijelog života. HKO razvija mehanizme kao što je priznavanje i vrednovanje prethodnih oblika učenja kako bi, uz ostalo, omogućio ulazak i povratak u sustav visokog obrazovanja starijim studentima. S druge strane, ovo istraživanje pokazuje kako stariji studenti¹⁹ imaju otežan pristup izvorima financijske pomoći u vidu stipendija (samo njih 7% prima stipendiju) te se ponajprije oslanjaju na vlastitu zaradu kao izvor prihoda tijekom studija. Vjerojatno je to jedan od razloga što su stariji studenti najzastupljeniji među izvanrednim studentima (njih 22%, tablica 3.). Međutim, izvanredni studenti u Hrvatskoj izjednačeni su u radnom opterećenju i obvezama s redovitim studentima. Time se znatno otežava pristup studiju starijim studentima, kao i uspješan završetak studija za starije studente. Nositelji obrazovnih politika trebali bi uskladiti strateške ciljeve između različitih politika kako bi svi dijelovi sustava visokog obrazovanja mogli pridonijeti postizanju planiranih ciljeva.

---

¹⁸ Vidi sliku 26.

¹⁹ Stariji studenti u ovom istraživanju su kvalificirani kao oni koji studij upisuju s 21 godinom i više.

5.5. PRETHODNO OBRAZOVANJE I NASTAVAK STUDIJA

U ovom poglavlju promotrit ćemo detaljnije obrazovni put studenata, od srednje škole do visokog obrazovanja, analizirat ćemo eventualne privremene prekide studija te namjere o nastavku obrazovanja nakon završetka trenutnog studija. Različiti socio-ekonomski čimbenici utječu na odluku o ulasku u visoko obrazovanje te njegov uspješan završetak. Otežavanje pristupa visokom obrazovanju za ranjive skupine počinje već na nižim razinama obrazovanja gdje obrazovna postignuća, na kojima se temelji pristup visokom obrazovanju, ovise o društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj pozadini učenika i njihovih obitelji. Farnell i Kovač (2010.) navode kako su obrazovna postignuća slabija u socio-ekonomski ranjivim skupinama. Niži socio-ekonomski status pojedinaca i njihovih obitelji utječe i na privremene prekide studija te na planove za daljnji nastavak studija.

5.5.1. Prethodno obrazovanje studenata

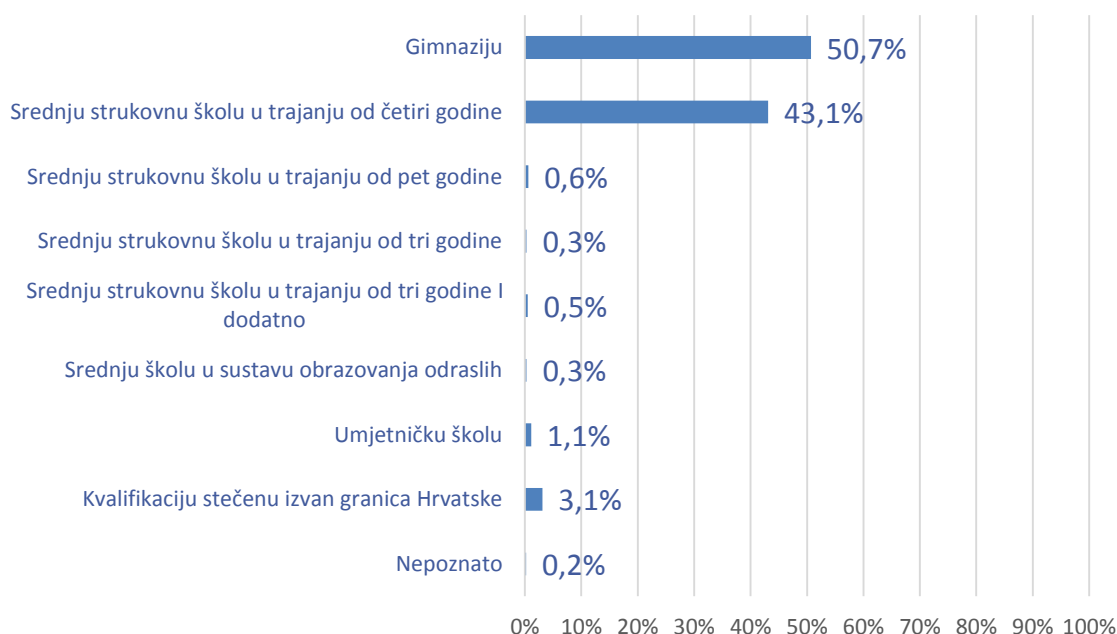
U međunarodnom izvješću EUROSTUDENT za razdoblje od 2005. do 2008. godine, koristeći podatke iz PISA istraživanja,²⁰ istaknuta je povezanost stratificiranog sustava srednjoškolskog obrazovanja i zastupljenosti studenata iz slabije obrazovanih obitelji u visokom obrazovanju

---

²⁰ PISA (*Programme for International Student Assessment*) je najveće međunarodno obrazovno istraživanje koje ispituje znanje i kompetencije učenika u dobi od petnaest godina. Provođi se u zemljama članicama Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) te ispituje znanje i kompetencije iz triju područja: matematičke, prirodoslovne i čitalačke pismenosti. U pojedinim ciklusima istraživanja u nekim zemljama opcionalno se ispituju i dodatna područja.

(Orr i dr., 2008.). Stratificirani sustav srednjoškolskog obrazovanja znači da postoji značajna razlika u ishodima učenja između pojedinih škola i rezultatima testova koje učenici pojedinih škola ostvaruju. Ujedno, ta je razlika usko vezana uz socio-ekonomski kontekst pojedinih škola (socio-ekonomski status učenika, lokacija škole, dostupnost knjižnica i ostalih obrazovnih resursa), (OECD, 2013., str. 33 - 53). U zemljama gdje se razlika u rezultatima PISA testiranja može u velikoj mjeri objasniti socio-ekonomskim razlikama između škola koje učenici pohađaju, proporcionalno manje učenika iz obitelji slabije obrazovanih roditelja ulazi u sustav visokog obrazovanja. Prema posljednjem PISA istraživanju (OECD, 2013.), u Hrvatskoj se veliki dio razlika u rezultatima na PISA testovima može pripisati upravo socio-ekonomskim razlikama među školama. Stoga je izbor srednje škole važan čimbenik za nastavak obrazovanja, na što upućuju i rezultati oba provedena nacionalna istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku.

Slika 28. Koju ste srednju školu završili?

Prema nalazu ovog istraživanja na slici 28., polovica upisanih studenata završila je gimnaziju dok je 43% studenata završilo strukovnu školu u trajanju od četiri godine. Oko 3% studenata

svoje prethodno školovanje završilo je izvan Hrvatske. Ostali oblici prethodnog školovanja slabo su zastupljeni među studentskom populacijom. Posebno je znakovito da je samo 0,5% upisanih studenata završilo trogodišnju strukovnu srednju školu s još jednom dodatnom godinom koja bi trebala pružiti jednake izgleda ovoj skupini za upis u visoko obrazovanje kao što je imaju učenici gimnazija i četverogodišnjih strukovnih škola.

S obzirom na mali broj studenata koji su završili pojedine vrste srednjih strukovnih škola s kraćim trajanjem i umjetničke škole, za potrebe daljnjih analiza podaci su agregirani na sljedeći način: svi oblici strukovnih škola, bez obzira na trajanje, skupljeni su u kategoriju „strukovna škola“, umjetničke škole i gimnazije čine kategoriju „gimnazija“, a zadržana je kategorija „izvan HR“.²¹ Studenti koji nisu odgovorili koju su srednju školu završili (kategorija „nepoznato“ u slici 28.) isključeni su iz daljnje analize.

---

²¹ „Izvan HR“ znači izvan Hrvatske.

Tablica 25. Koju ste srednju školu završili? – prema institucionalnim karakteristikama

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta			Visoka učilišta				
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni	Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta
Uzorak	2.547	1.638	523	386	1.785	608	153	1.318	574	646	265	263	334	999	132
Gimnazija	51,9	43	59	80	65	20	28	60	55	33	46	53	49	69	54
Strukovna škola	45,0	55	39	13	32	78	72	36	42	66	50	46	44	28	46
Izvan HR	3,1	2	2	7	4	2	1	4	3	1	4	1	8	3	0
Ukupno	100%														

Nalazi ovog istraživanja pokazuju da je vrsta studija na kojoj se nalaze studenti povezana s vrstom srednje škole koju su pohađali. Kao što je vidljivo iz tablice 25., udio gimnazijalca na sveučilišnim studijama značajno je viši nego udio studenata sa završenom strukovnom školom (65% nasuprot 32%), dok je situacija obrnuta na stručnim studijima - 78% studenata na stručnim javnim studijima te 72% na stručnim privatnim studijima završilo je strukovnu srednju školu.

Ako pogledamo status studenata na studiju u odnosu na prethodno završenu srednju školu, vidljivo je da je 60% redovitih studenata bez plaćanja završilo gimnaziju, a samo 36% strukovnu školu. Kad promatramo izvanredne studente, vidljivo je da je 33% izvanrednih studenata završilo gimnaziju, dok je 66% onih koji su završili srednju strukovnu školu.

Premda u uzorku ima ukupno najviše studenata sa završenom gimnazijom, na preddiplomskoj razini studija, na kojoj se nalazi najviše studenata, većina studenata je završila strukovnu školu. Situacija se značajno mijenja na diplomskoj razini gdje je 39% studenata završilo strukovnu školu, a 59% gimnaziju, što nam govori da su gimnazijalci skloniji nastavku studija na diplomskoj razini u odnosu na studente koji su završili strukovnu školu. Također, posebno je izražen udio gimnazijalca na integriranim studijima gdje oni čine 80% studentske populacije. Samo 13% studenata integriranih studija završilo je strukovnu srednju školu. Od većih javnih sveučilišta jedino Sveučilište u Zagrebu ima izrazito neproporcionalan odnos studenata koji su završili gimnaziju (69%) u odnosu na studente sa završenom strukovnom školom (28%).

Tablica 26. Koju ste srednju školu završili? – prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno	Obrazovanje roditelja			Samoprocjena društvenog položaja			Spol		Dob upisa		Roditelji	
		OŠ	SŠ	VŠ	Visoki	Srednji	Nizak	Muški	Ženski	Manje od 21	21 i više	Da	Ne
Uzorak	2.547	65	1.283	1.177	708	1.085	737	1.431	1.115	2.356	189	88	2.459
Gimnazija	51,9	25	41	66	64	51	43	57	45	54	23	26	53
Strukovna škola	45,0	69	57	31	34	46	54	40	51	43	76	74	44
Izvan HR	3,1	6	3	3	3	3	4	2	4	3	1	0	3
Ukupno		100%											

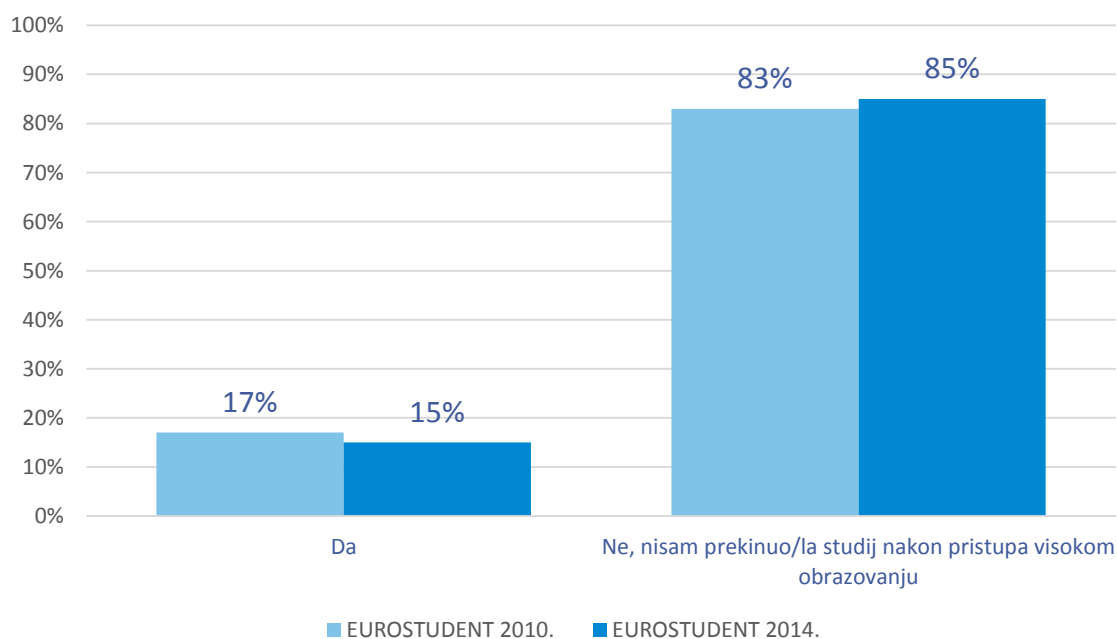
Ovo istraživanje pokazuje (tablica 26.) da obrazovni status roditelja utječe na obrazovanje njihove djece tako da su studenti visokoobrazovanih roditelja (njih 66%) većinom završili gimnaziju, dok su studenti čiji roditelji imaju srednjoškolsko obrazovanje (njih 57%) većinom pohađali strukovnu srednju školu. Također, 64% studenata koji položaj svoje obitelji procjenjuju

visokim završili su gimnaziju, dok 54% studenata koji položaj svoje obitelji procjenjuju niskim završili su strukovnu srednju školu. Ovi nalazi upućuju na stratificirani srednjoškolski sustav u Hrvatskoj koji negativno utječe na pravednost i jednakost pristupa visokom obrazovanju. Slični nalazi zabilježeni su i u prethodnome nacionalnom izvješću EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.).

Stariji studenti koji su studij upisali s 21 godinom i više najčešće imaju završenu strukovnu srednju školu (njih 76%), a slično je i u studenta koji imaju djecu (njih 74%). Ti nalazi upućuju na drukčiji životni i obrazovni put određenih skupina studenata, što treba uzeti u obzir prilikom razvoja obrazovnih politika usmjerenih na razvijanje alternativnih putova ulaska u visoko obrazovanje.

5.5.2. Prekidi u školovanju

Slika 29. Jeste li ikada, nakon prvog upisa studija, prekinuli studij na najmanje godinu dana?

Kao i u prethodnome hrvatskom istraživanju EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), većina hrvatskih studenata (85%) nije prekinula studij na više od godinu dana nakon što su ga upisali. Zanimljivo je primijetiti da među EUROSTUDENT zemljama postotak studenata koji nisu prekinuli studij na više od godinu dana varira između 68% do 98%. Hrvatska spada među dvije petine zemalja u kojima najmanje 10% studenata prekida studij na godinu dana ili više. Samo je šest EUROSTUDENT zemalja (od njih 30) koje imaju veći udio studenata s prekidima u studiju u odnosu na Hrvatsku (Hauschildt i dr., 2015., str. 36, 44).

Iako udio hrvatskih studenata koji prekidaju studij nije velik, obilježja studenata koji prekidaju studij pokazuju koje su skupine studenata ranjive. S jedne strane, prekidanje započetog studija može upućivati na probleme s kojima se susreću ranjive skupine koji im onemogućavaju kontinuirano studiranje. Tim ranjivim skupinama potrebno je omogućiti fleksibilniji način studiranja te lakši povratak u sustav visokog obrazovanja nakon privremenog prekida studija. S druge pak strane, prekidanje započetog studija može upućivati i na fleksibilnost sustava visokog obrazovanja koji omogućuje povratak studiju. Analiza obilježja studenata koji prekidaju studij pomoći će kreatorima obrazovnih politika pri pronalaženju odgovarajućih rješenja.

Tablica 27. Jeste li ikada, nakon prvog upisa studija, prekinuli studij na najmanje godinu dana?
– prema institucionalnim karakteristikama (%)²²

	Ukupno	Studij			Status studenta		
		Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.551	1.790	608	153	1.323	574	646
Da, prekinuo/la sam studij u razdoblju od pristupa visokom obrazovanju, a prije nego što sam diplomirao/la prvi put.	12	9	14	30	5	15	22
Da, u razdoblju između diplomiranja i ponovnog pristupa visokom obrazovanju (ovo uključuje i pauzu između prve i druge razine bolonjskih studija). ²³	3	3	3	11	1	2	9
Ne, nisam prekinuo/la studij nakon pristupa visokom obrazovanju.	85	88	83	60	93	83	70

Prema tablici 27., studenti sveučilišnih studija najrjeđe prekidaju studij na godinu dana ili više, dok su u prekidima studija izrazito nadzastupljeni studenti privatnih stručnih studija. Među njima 30% studenata prekida studij prije prve diplome, a 11% pauzira između diplome i ponovnog pristupa visokom obrazovanju. Redoviti studenti bez plaćanja studija studiraju bez prekida

²² Ukupan zbroj postotaka može biti manji ili veći od 100%. Objašnjenje se nalazi u dodatku ovog izvješća pod A. Važne napomene za interpretaciju rezultata istraživanja (vidjeti podnaslov Postoci u grafovima i tablicama).

²³ Ovaj odgovor obuhvaća studente koji su diplomirali na jednoj razini, pauzirali te ponovno započeli studij na toj istoj ili nekoj drugoj razini.

češće od redovitih koji plaćaju studij (93% nasuprot 83%). Izvanredni studenti znatno češće prekidaju studij u usporedbi s redovitim studentima.

Tablica 28. Jeste li ikada, nakon prvog upisa studija, prekinuli studij na najmanje godinu dana? – prema socio-demografskim karakteristikama i radnom statusu (%)

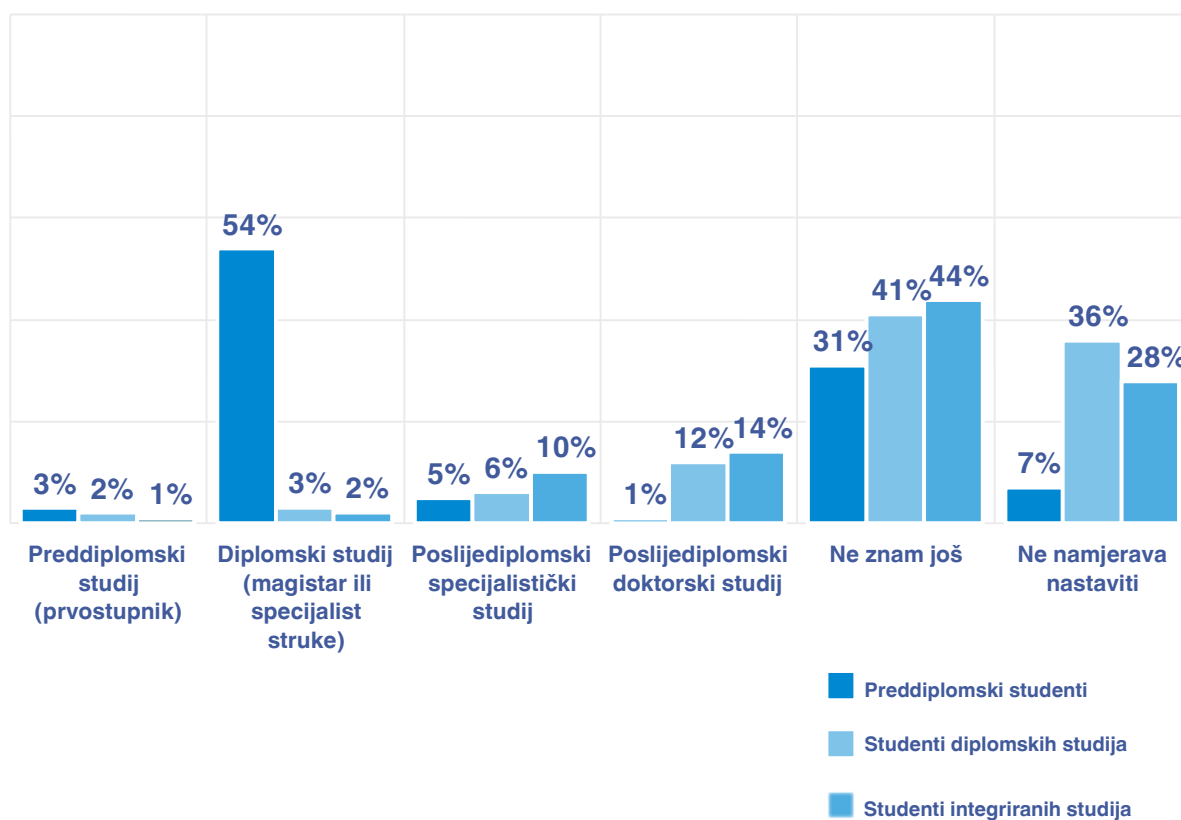
	Ukupno	Samoprocjena društvenog položaja				Dob upisa		Roditelji		Ima li student teškoća?		Posao		
		Visoki	Srednji	Nizak	Bez odgovora	Manje od 21	21 i više	Da	Ne	Nema teškoća	Ima teškoća	Da (stalni posao)	Da (povremeno)	Ne
Uzorak	2.551	712	1.086	737	16	2.360	189	88	2.463	2.191	360	525	605	1.421
Da, prekinuo/la sam studij u razdoblju od pristupa visokom obrazovanju, a prije nego što sam diplomirao/la prvi put.	12	11	10	15	14	11	16	22	11	11	16	25	8	8
Da, u razdoblju između diplomiranja i ponovnog pristupa visokom obrazovanju.	3	3	4	3	0	3	6	20	3	3	3	11	2	1
Ne, nisam prekinuo/la studij nakon pristupa visokom obrazovanju.	85	86	86	83	86	86	80	64	86	86	81	65	90	90

Prema tablici 28., nalaz ovog istraživanja pokazuje da prethodno obrazovanje roditelja ne utječe značajno na prekid studija. Studenti koji društveni status svoje obitelji procjenjuju kao nizak nešto češće privremeno prekidaju studij prije prve diplome. Isto vrijedi i za studente roditelje te stalno zaposlene studente. Ovi posljednji ujedno i češće pauziraju prije nastavka studija nakon prve diplome. S druge strane, važno je istaknuti da studenti koji obavljaju povremene poslove prekidaju studij rjeđe od prosjeka uzorka, bilo prije prve diplome, bilo prije daljnjeg nastavka

studija. To upućuje na zaključak da studenti koji su stalno zaposleni imaju veći izazov u uspostavljanju ravnoteže između studijskih i poslovnih obveza u odnosu na one koji ne rade ili povremeno rade.

5.5.3. Nastavak studija

Slika 30. Planovi za nastavak studija prema razini studija²⁴

U zemljama obuhvaćenim EUROSTUDENT istraživanjem, postotak studenata koji

²⁴ Ukupan zbroj postotaka može biti manji ili veći od 100%. Objašnjenje se nalazi u dodatku ovog izvješća pod A. Važne napomene za interpretaciju rezultata istraživanja (vidjeti podnaslov Postoci u grafovima i tablicama).

namjeravaju nastaviti sa studijem nakon završetka trenutnog studija varira od 35% (Švedska) do 75% (Ukrajina). S 54% studenata koji namjeravaju nastaviti sa studijem, Hrvatska se nalazi otprilike na sredini spomenutog raspona (Hauschildt i dr., 2015., str. 218 - 219). Ako podijelimo studente prema razini studija na kojoj studiraju, planovi za nastavak studija razlikuju se za svaku skupinu (slika 30.). Više od polovine studenta preddiplomskih studija planira nastaviti studirati na diplomskom studiju, 5% njih već sada planira nastaviti studirati na poslijediplomskom specijalističkom studiju, a 1% na poslijediplomskom doktorskom studiju.²⁵ Manji udio studenta preddiplomskih studija planira upisati novi preddiplomski studij (njih 3%). Istodobno, gotovo trećina (31%) studenata preddiplomskih studija još uvijek ne zna hoće li nastaviti studij, a 7% navodi da ne namjerava nastaviti sa studijem.

Prema slici 30., 41% studenata diplomskih studija i 44% integriranih studija ne zna hoće li nastaviti studij ili ne. Više od trećine (36%) studenata diplomskih studija sigurna je da neće nastaviti sa studijem, a to navodi i 28% studenata integriranih studija. Nastavak studija na poslijediplomskom specijalističkom studiju planira 6% studenata diplomskih studija, a na poslijediplomskom doktorskom njih 12%. Oko 10% studenata integriranih studija planira nastaviti studij na poslijediplomskome specijalističkom studiju, a 14% na poslijediplomskome doktorskom studiju.

Prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT, u svim zemljama obuhvaćenim istraživanjem, pa tako i u Hrvatskoj, studenti visokoobrazovanih roditelja češće planiraju nastavak studija (Hauschildt i dr., 2015., str. 220). Međutim, kada smo podijelili studente hrvatskog istraživanja EUROSTUDENT na one upisane na preddiplomske studije i one upisane na diplomatske i integrirane studije, vidjeli smo da su razlike u planovima za nastavak studija prema socio-demografskim i institucionalnim karakteristikama studenata značajne samo u

---

²⁵ Ispitanici su mogli navesti da planiraju studirati i na razini koja ne slijedi odmah nakon razine studija na koju su trenutno upisani. Stoga su neki navodili najvišu planiranu razinu studija.

studenata preddiplomskih studija. U studenata diplomskih i integriranih studija uočili smo jedino razliku prema spolu: nešto više studentica namjerava upisati doktorski studij (njih 16%) nasuprot 11% studenata; studij ne namjerava nastaviti 35% studentica nasuprot 31% studenata; više studenata (njih 45%) nego studentica (njih 39%) ne zna hoće li nastaviti sa studijem. Zbog toga su tablicom 29. i daljnjim analizama obuhvaćeni planovi za nastavak studija samo studenata preddiplomskih studija.

Tablica 29. Planovi za nastavak studija prema institucionalnim karakteristikama u postocima
(%) – studenti preddiplomskih studija

	Ukupno	Studij			Status studenta			Visoka učilišta				
		Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni	Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta
Uzorak	1.638	966	537	135	803	408	422	138	166	212	544	101
Preddiplomski studij (prvostupnik)	3	3	3	1	5	2	1	3	3	6	3	1
Diplomski studij (magistar ili specijalist struke)	54	66	37	37	62	55	38	52	67	61	61	60
Poslijediplomski specijalistički studij	5	2	9	7	3	6	6	3	0	7	3	2
Poslijediplomski doktorski studij	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	2
Ne znam još	31	22	41	49	25	30	42	36	21	18	28	26
Ne namjerava nastaviti	7	6	10	5	4	7	13	5	8	7	5	9
Ukupno	100%											

Kad promatramo studente preddiplomskih studija koji planiraju nastaviti studij na diplomskoj razini (tablica 29.), izrazita je razlika između onih koji studiraju u statusu redovitih studenata bez plaćanja (njih 62% planira nastaviti studij na diplomskoj razini) te onih koji studiraju u statusu

izvanrednih studenata (njih 38% planira nastavak studija na diplomskoj razini). Među onima koji studiraju u statusu redovitih studenata s plaćanjem postoji 55% studenata koji planiraju nastavak studija na diplomskoj razini. Također, treba istaknuti kako studenti sveučilišnih studija u znatno većoj mjeri planiraju nastavak studija, uglavnom na diplomskom studiju (66%), u odnosu na studente javnih i privatnih stručnih studija (37%). Najveći broj studenata stručnih studija ne zna hoće li nastaviti studij.

Tablica 30. Planovi za nastavak studija prema socio-demografskim karakteristikama u postocima (%) – studenti preddiplomskih studija

	Ukupno	Obrazovanje roditelja			Završeno obrazovanje			Dob upisa		Roditelji		Posao		
		OŠ	SŠ	VŠ	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR	Manje od 21	21 i više	Da	Ne	Da (stalni posao)	Da (povremeno)	Ne
Uzorak	1.638	51	876	697	705	894	38	1.492	146	68	1.570	325	361	952
Preddiplomski studij (prvostupnik)	2,8	1	2	4	3	3	4	3	0	1	3	2	3	3
Diplomski studij (magistar ili specijalist struke)	54,0	27	51	60	61	47	70	56	31	14	56	41	60	56
Poslijediplomski specijalistički studij	4,7	0	5	4	3	6	6	4	8	14	4	8	3	4
Poslijediplomski doktorski studij	0,6	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1
Ne znam još	30,6	66	33	26	26	35	18	29	48	59	29	42	26	28
Ne namjerava nastaviti	7,2	5	9	6	5	9	1	7	14	12	7	6	7	7
Ukupno	100%													

Analizirajući planove za nastavak studija prema socio-demografskim karakteristikama studenata utvrdili smo da prethodno obrazovanje roditelja studenata preddiplomskih studija ima važan utjecaj na njihove planove vezane uz nastavak studija. Kao i u međunarodnom izvješću EUROSTUDENT, studenti visokoobrazovanih roditelja češće planiraju nastaviti studij na diplomskoj razini (njih 60%) u odnosu na studente čiji roditelji imaju završenu srednju školu (njih 51%). Razlika je još uočljivija u studenata čiji roditelji imaju završenu osnovnu školu kao najviši obrazovni stupanj (njih 27% namjerava nastaviti studij na diplomskoj razini). Sličnu razliku primjećujemo i kod završenoga prethodnoga srednjoškolskog obrazovanja studenata gdje upis na diplomsku razinu češće planiraju studenti sa završenom gimnazijom (61%) nego oni sa završenom strukovnom školom (47%). Studenti koji upisuju studij s 21 ili više godina rjeđe planiraju nastavak na diplomskoj razini od mlađih kolega (31% nasuprot 56%) te znatno češće ne namjeravaju nastaviti studij (14% nasuprot 7%). Studij na diplomskoj razini rjeđe od prosjeka namjeravaju nastaviti i stalno zaposleni studenti (41%). Također, izrazito je nizak udio studenata roditelja koji namjeravaju nastaviti studij na diplomskoj razini (14%).

Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika

S obzirom na to da visoki udio studenata sa završenom srednjom strukovnom školom procjenjuje društveni status svoje obitelji kao nizak, potrebno je raditi na uklanjanju njihovih financijskih prepreka za nastavak školovanja. Osim osiguravanja stipendija za studente po kriteriju socio-ekonomskog statusa, potrebno je razraditi i mogućnosti stipendiranja učenika završnih razreda srednjih škola iz ranjivih skupina za nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini. S obzirom na to da studenti koji plaćaju svoj preddiplomski studij znatno rjeđe planiraju upis na više razine studija, potrebno je razviti sustav stipendiranja koji bi u većoj mjeri obuhvatio one studente koji plaćaju školarinu, posebice izvanredne studente koji su posebno ranjiva skupina u ovom izvješću. Također, potrebno je daljnjim istraživanjima utvrditi koji su razlozi zbog

kojih studenti stručnih studija znatno rjeđe planiraju nastaviti studij na diplomskoj razini. Važno je istražiti je li njihova odluka o nenastavku studija motivirana potrebama tržišta rada ili financijskim preprekama. Ako je riječ o ovome posljednjem, potrebno je razviti mjere kojima bi se te prepreke smanjile ili uklonile.

Privremenom prekidu studija izloženiji su studenti koji društveni status svojih obitelji procjenjuju niskim, studenti roditelji, stalno zaposleni studenti, studenti koji plaćaju školarinu te posebno izvanredni studenti. Preporučujemo razvijanje programa stipendiranja posebno usmjerenih na ove skupine studenata s ciljem da im se omogući uspješan završetak studija. Osobito stalno zaposlenim studentima i studentima roditeljima trebalo bi omogućiti fleksibilnije studiranje kako bi lakše uskladili studijske obveze s poslom i obiteljskim obvezama. Sve ove mjere mogu povećati završnost studiranja za spomenute skupine studenata. Pritom, kada govorimo o prekidu studija, moramo imati na umu da su istraživanjem EUROSTUDENT obuhvaćeni samo trenutno upisani studenti tako da nemamo podatke o studentima koji su trajno prekinuli studij. Na temelju makropodataka DZS-a moguće je procijeniti da nešto manje od 40% hrvatskih studenata napušta visoko obrazovanje (Matković, 2009.), što predstavlja veliki problem za sustav visokog obrazovanja.

U odnosu na hrvatsko izvješće EUROSTUDENT iz 2010. godine (Farnell i dr., 2011.), rezultati ovog istraživanja pokazuju dodatni pad udjela studenata koji dolaze iz trogodišnjih srednjih strukovnih škola. Na problem vertikalne mobilnosti učenika iz trogodišnjih srednjih strukovnih škola upozoravaju Matković i dr. (2013.) koji ističu da se trenutni model dodatne četvrte godine srednjoškolskog školovanja za pristup visokom obrazovanju nije pokazao uspješnim pa je potrebno uvesti kvalitetno profesionalno savjetovanje i informiranje za učenike koji žele nastaviti obrazovanje na visokoškolskoj razini. Dodatno, Matković i dr. (2013., str. 33) preporučuju da se dodatna četvrta godina srednje strukovne škole²⁶ iskoristi isključivo za nadoknadu razlike

---

²⁶ Za one učenike koji su upisali trogodišnje strukovne škole.

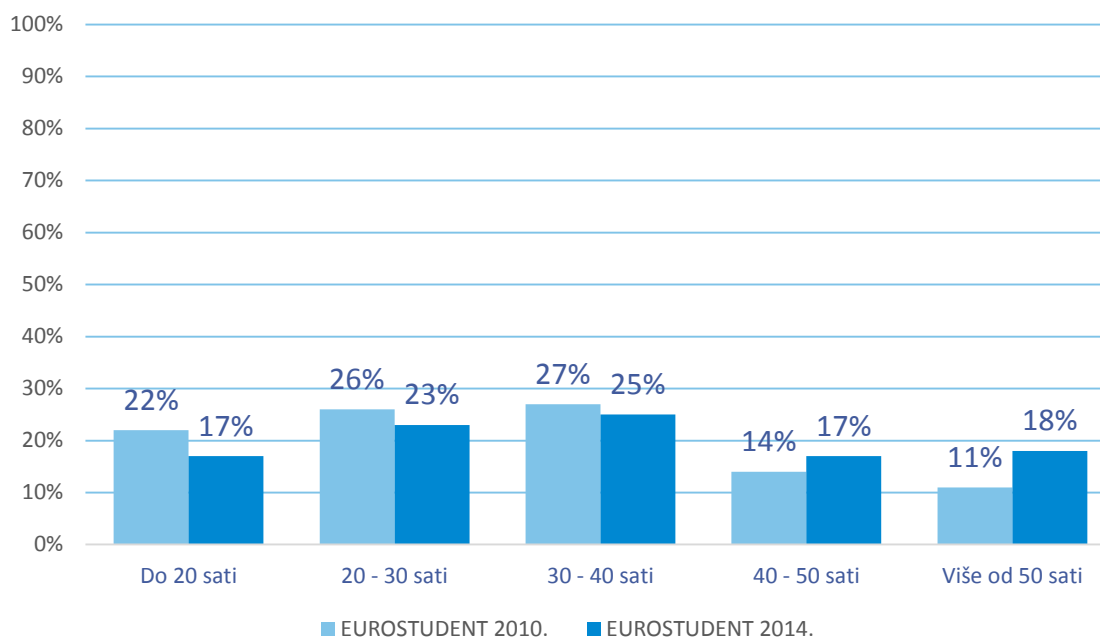
znanja potrebnog za svladavanje predmeta na državnoj maturi, a ne samo za dodatno stjecanje četverogodišnje srednjoškolske strukovne kvalifikacije i specifičnoga strukovnog znanja. Stjecanjem specifičnog znanja učenicima trogodišnjih srednjih strukovnih škola ne olakšava se pristup visokom obrazovanju jer to znanje ne utječe na uspjeh na državnoj maturi, koja je uglavnom potrebna za upis u visoko obrazovanje u Hrvatskoj. Stoga treba što prije razviti potrebnu nacionalnu regulativu za priznavanje i vrednovanje prethodnih oblika učenja koja bi trebala omogućiti alternativne pristupe visokom obrazovanju, posebno za skupine koje imaju otežan pristup visokom obrazovanju (stariji od 21 godine, osobe bez završene državne mature i dr.).

5.6. OPTEREĆENJE STUDIJEM, PLAĆENIM POSLOVIMA TE RASPOLAGANJE VREMENOM

Pitanje kako studenti upravljaju svojim vremenom te uspijevaju li uskladiti studijske obveze s ostalim životnim obvezama ključno je za uspješan završetak studija. Baveći se ovom temom u nastavku izvješća posebnu pažnju obratit ćemo na zaposlenje studenata tijekom studija te kako ono utječe na upravljanje vremenom studenata. Kao što smo već naveli u poglavlju o plaćenim poslovima tijekom studija, međunarodna istraživanja ne daju jednoznačan odgovor na pitanje kako rad tijekom studija utječe na tijek studija (Hauschildt i dr., 2015., str. 96 - 97). Ako je rad motiviran primjenom znanja stečenog na studiju te stjecanjem stručne prakse, on može pozitivno utjecati na tijek studija. S druge pak strane, on se može negativno odražavati na studij zbog ograničenog vremena koje studentima ostane na raspolaganju za ispunjavanje studijskih obveza. Studenti najčešće tijekom studija rade zbog financijskih razloga tj. s ciljem pokrivanja svih potrebnih troškova studiranja.

5.6.1. Intenzitet studijskih obveza

Slika 31. Intenzitet tjednih studijskih obveza u satima

Na osnovi broja sati koji su ispitanici naveli da provode učeći ili pohađajući nastavu kreirana je, kao i u prethodnom istraživanju EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), varijabla procjene intenziteta studijskih obveza. U analizu su bili uključeni samo oni studenti koji su odgovorili na ovo pitanje. Prema rezultatima iz slike 31. vidljivo je da najveći udio studenata (njih 60%) u studijskim obvezama provede više od 30 sati tjedno. Tek manje od petine studenata (njih 17%) provede manje od 20 sati tjedno u aktivnostima vezanima uz studij. Uspoređujući te podatke s prethodnim nacionalnim istraživanjem EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), može se vidjeti blagi pad broja studenata s nižim intenzitetom obveza (do 20 sati tjedno) te značajan porast broja studenata koji tjedno na studijske obveze izdvajaju više od 40 sati.

Tablica 31. Intenzitet tjednih studijskih obveza – prema institucionalnim karakteristikama i radnom statusu u postocima (%)

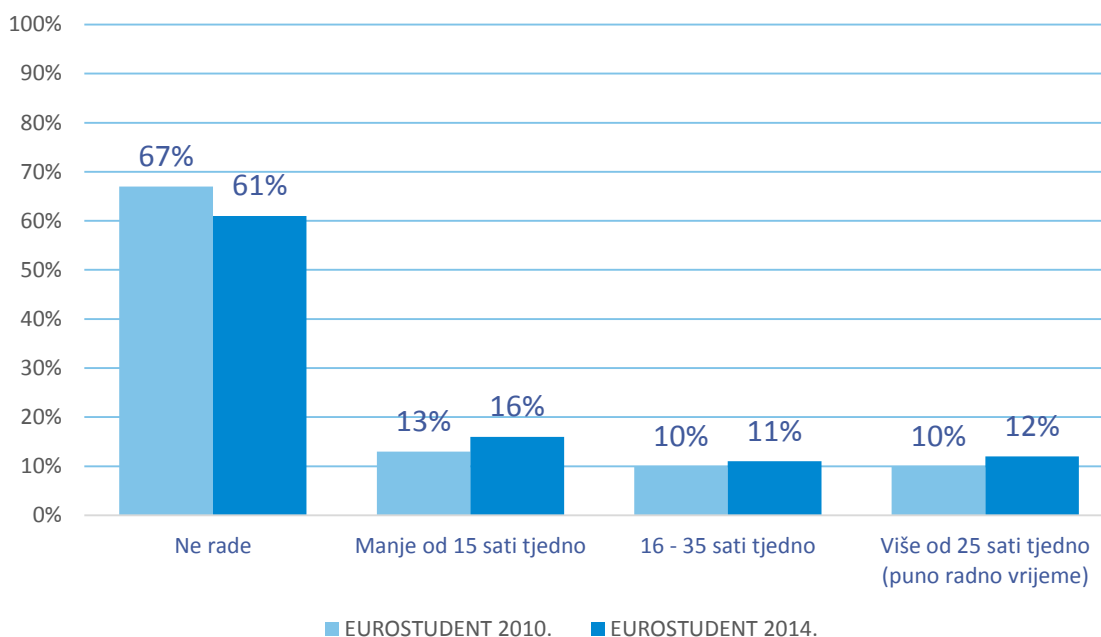
	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta			Posao		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni	Da (stalni posao)	Da (povremeno)	Ne
Uzorak	2.122	1.354	417	351	1.553	461	108	1.164	481	473	392	507	1.224
Do 20 sati	17	17	25	6	15	23	26	12	19	28	31	16	13
20 - 30 sati	23	23	24	17	21	25	32	21	19	28	39	20	18
30 - 40 sati	25	27	23	21	25	28	18	27	24	22	17	24	28
40 - 50 sati	17	16	13	25	19	12	13	18	18	15	7	18	20
Više od 50 sati	18	16	15	30	21	12	11	23	19	7	6	22	21
Ukupno	100%												

Studenti diplomskih studija procjenjuju intenzitet svojih studijskih obveza nešto manjim od studenata preddiplomskih studija - među njima su najzastupljeniji studenti koji na studijske obveze utroše do 20 sati tjedno. S druge strane, više od polovice studenata integriranih studija (55%) procjenjuje intenzitet svojih studijskih obveza kao izrazito visok (s više od 40 sati tjedno), dok njih tek 6% smatra da je intenzitet studijskih obveza izrazito nizak (do 20 sati tjedno). Očekivano, studenti sa stalnim zaposlenjem češće intenzitet studijskih obveza procjenjuju nižim od studenata koji ne rade.

Zanimljiv je nalaz da redoviti studenti koji studiraju bez plaćanja najrjeđe intenzitet svojih tjednih studijskih obveza procjenjuju izrazito niskim (do 20 sati tjedno), a češće izrazito visokim (iznad 50 sati). Istodobno, u izvanrednih studenata situacija je obrnuta: samo 7% izvanrednih studenata provodi više od 50 sati tjedno na studijskim obvezama. Uzevši u obzir da se ova dva studentska statusa najvećim dijelom razlikuju po nužnosti fizičke prisutnosti na nastavi, ovi podaci nisu iznenađujući. Važno je istaknuti da Hrvatska, prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015.), spada u grupu zemalja u kojima više od 60% studenata koji studiraju na programima s djelomičnim opterećenjem provodi više od 20 sati tjedno na obvezama vezanim uz studij. Konkretno, u Hrvatskoj je takvih studenata 72%. Toliki intenzitet ih po kriteriju opterećenja realno stavlja u vrlo sličnu poziciju sa studentima upisanim na programe s punim opterećenjem (tj. redovitim studentima), (Hauschildt i dr., 2015., str. 86). Usporedbe radi, čak 44% izvanrednih studenata u Hrvatskoj tjedno alokira više od 30 sati na studijske obveze, dok to isto čini 61% redovitih studenata s plaćanjem, odnosno 68% redovitih studenata bez plaćanja.

5.6.2. Intenzitet rada za vrijeme studija²⁷

Slika 32. Sati plaćenog rada

Kao i prilikom određivanja sati provedenih u učenju i pohađanju nastave, studente smo grupirali u skupine prema tome koliko sati u prosječnom tjednu provedu na plaćenom poslu. Iako najveći broj studenata tijekom prosječnog tjedna ne radi, udio studenata koji ne rade smanjio se u odnosu na prošlo izvješće EUROSTUDENT za Hrvatsku (u 2010. bilo je 67% studenata koji nisu radili nasuprot 61% u 2014. godini). Ako se promotre podaci iz slike 32. koji se odnose na sve studente obuhvaćene istraživanjem, vidljivo je da je ukupan udio studenata koji rade 39%, što je 6% više u odnosu na prethodno istraživanje EUROSTUDENT za Hrvatsku (Farnell i dr.,

²⁷ Razlike u postocima u grafovima i tablicama u ovom poglavlju te poglavlju '5.3. Plaćeni poslovi tijekom studija' proizlaze iz činjenice da nisu svi ispitanici odgovorili na pitanje o tjednom broju sati provedenom u plaćenom radu te su stoga isključeni iz ovog dijela analize. Također, u ovom poglavlju govorimo o opterećenju u prosječnom tjednu, što uzrokuje manja odstupanja. Općeniti nalazi se podudaraju, ali postoje odstupanja u postocima.

2011.). Udio studenata koji rade manje od 15 sati tjedno iznosi 16%, udio onih koji rade između 16 i 35 sati iznosi 11%, dok 12% studenata radi puno radno vrijeme odnosno više od 35 sati tjedno.

Tablica 32. Sati plaćenog rada – prema institucionalnim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.319	1.491	456	372	1.676	526	117	1.256	528	528
Ne rade	61	64	47	69	62	63	40	67	61	49
Manje od 15 sati tjedno	16	15	17	20	18	9	11	18	20	8
16 - 35 sati tjedno	11	10	16	6	10	11	12	12	12	6
Više od 35 sati tjedno (puno radno vrijeme)	12	11	20	5	9	16	37	3	8	37
Ukupno	100%									

Kada se promotri zaposlenje studenata prema institucionalnim karakteristikama (tablica 32.), vidljivo je da čak 53% studenata diplomskih studija radi: njih 20% više od 35 sati tjedno, njih 16% između 16 i 35 sati tjedno te njih 17% manje od 15 sati tjedno. Ovu pojavu možemo djelomice objasniti činjenicom da studenti diplomskih studija imaju nešto manji intenzitet studijskih obveza u odnosu na studente preddiplomskih studija te da se nalaze na pragu ulaska

na tržište rada, zbog čega im zaposlenje tijekom studija osigurava veće šanse za pronalazak stalnog posla nakon što diplomiraju.

Analizirajući intenzitet rada tijekom studija i status studenata izrazita je, no i očekivana, razlika između redovitih te izvanrednih studenata. Visoki udio od 37% izvanrednih studenata radi više od 35 sati tjedno (puno radno vrijeme). Nasuprot tome, nizak udio od samo 3% redovitih studenata koji ne plaćaju studij, odnosno 8% redovitih koji plaćaju studij, radi više od 35 sati tjedno. Međutim, zanimljivo je primijetiti da uz visoki udjel izvanrednih studenata koji rade istodobno gotovo polovica njih ne radi (49%), što ih ponovno kao skupinu približava redovitim studentima koji studiraju pod punim studijskim opterećenjem. S obzirom na to da bi izvanredni studij trebao omogućavati studij uz rad, nositelji obrazovnih politika trebali bi ispitati razloge ovakvih nalaza te razmisliti o reformi tog tipa studija.

Kada se studenti usporede prema vrsti studija koji pohađaju (tablica 32.), studenti stručnih studija (javnih i privatnih) češće rade puno radno vrijeme nego studenti sveučilišnih studija. To se uvelike može objasniti činjenicom da, prema podacima iz uzorka, na stručnim studijima studira veći udio studenata sa statusom izvanrednog studenta (44%) nego na sveučilišnim studijima (17%). Kao što smo vidjeli, izvanredni studenti znatno su češće zaposleni u punome radnom vremenu od ostalih studenata. Također, veća zaposlenost studenata stručnih studija jednim dijelom može se protumačiti i činjenicom da stručne studije češće upisuju studenti sa završenom strukovnom školom koji već imaju radnu kvalifikaciju, za razliku od studenata sa završenom gimnazijom. Međutim, time se ne može objasniti velika razlika u obavljanju posla s punim radnim vremenom između studenata javnih i privatnih stručnih studija. Na javnim stručnim studijima 16% studenata radi više od 35 sati tjedno (puno radno vrijeme), a na privatnim stručnim studijima čak 37% studenata radi više od 35 sati tjedno. Čak 60% studenata privatnih stručnih studija radi u nekom od navedenih opsega u tablici 32., dok je taj postotak na javnim stručnim studijima znatno manji i iznosi 36%. Možemo pretpostaviti da je barem dio te razlike objašnjiv većim financijskim teretom studija za studente privatnih stručnih studija čiji su

troškovi studija viši u odnosu na studente stručnih javnih studija. Dodatno objašnjenje moglo bi biti da privatne stručne studije biraju oni studenti koji češće imaju stalno zaposlenje pa imaju veće financijske mogućnosti za podmirivanje viših troškova studiranja.

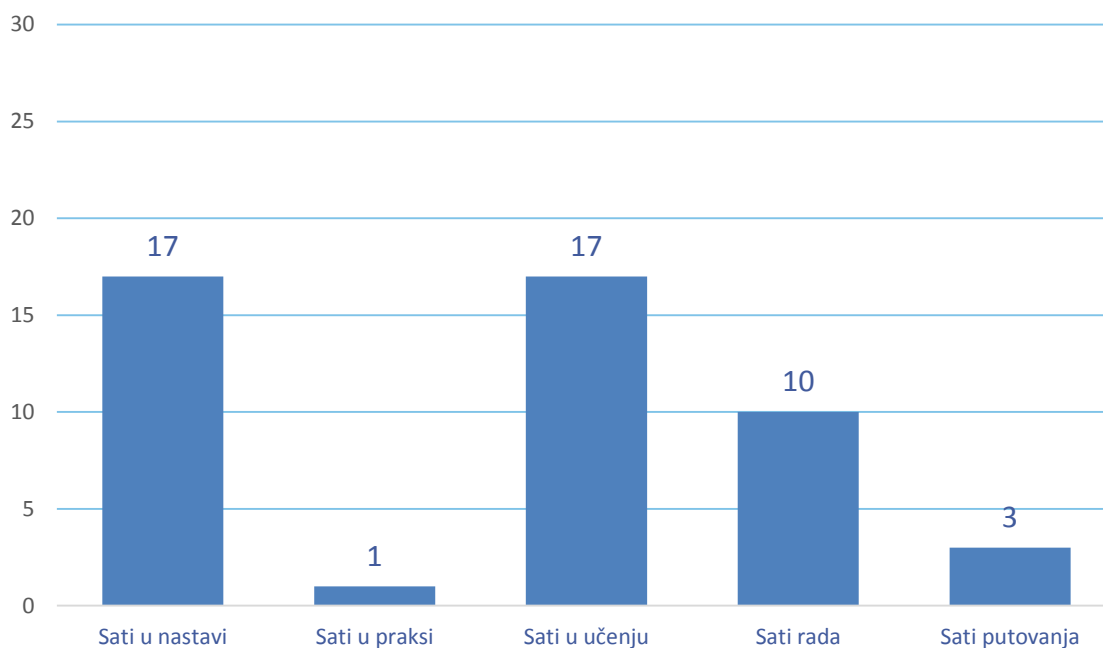
Tablica 33. Sati plaćenog rada - prema socio-demografskim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Obrazovanje roditelja				Završeno obrazovanje			Dob upisa		Roditelji	
		OŠ	SŠ	VŠ	Nepoznato	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR	Manje od 21	21 i više	Da	Ne
Uzorak	2.319	58	1.159	1.085	18	1.244	998	73	2.175	143	60	2.259
Ne rade	61	58	58	65	76	62	60	73	63	37	34	62
Manje od 15 sati tjedno	16	6	16	16	18	19	12	17	17	6	8	16
16 - 35 sati tjedno	11	11	12	10	5	10	11	8	11	10	1	11
Više od 35 sati tjedno (puno radno vrijeme)	12	25	14	9	0	9	17	3	10	47	56	11
Ukupno	100%											

Kada se promotri zaposlenje studenata prema socio-demografskim karakteristikama (tablica 33.), uočavamo da studenti niže obrazovanih roditelja te studenti sa završenom strukovnom srednjom školom učestalije rade 35 ili više sati tjedno (puno radno vrijeme). Isto vrijedi i za studente koji studij upisuju nakon 21 godine jer njih 47% radi puno radno vrijeme. Također, udio studenata roditelja koji rade puno radno vrijeme je visokih 56%.

5.6.3. Raspolaganje vremenom

Slika 33. Intenzitet i vrste tjednog opterećenja studenata u satima

Nakon što smo detaljnije analizirali opterećenje studijem i obavljanje plaćenog posla, sada ćemo istražiti kako ta dva segmenta utječu na ukupno vremensko opterećenje studenata te kako oni upravljaju svojim vremenom. Od ukupnog vremena koje studenti tjedno ulože u nastavu i obavljanje plaćenog posla, u prosjeku najviše vremena odlazi na učenje i pohađanje nastave (po 17 sati tjedno), dok prosječno 10 sati provode na poslu, 3 sata putujući na studij te 1 sat u praksi. Ovi podaci ne razlikuju se značajno od prošloga hrvatskog istraživanja EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011., str. 79 - 81).

Tablica 34. Tjedno vremensko opterećenje studenata u satima – prema institucionalnim karakteristikama

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta			Visoka učilišta				
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni	Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta
Uzorak	2.122	1.354	417	351	1.553	461	108	1164	481	473	227	223	294	881	118
Sati u nastavi	17	18	14	15	17	16	17	19	17	11	18	19	18	16	16
Sati u praksi	1	1	2	1	1	3	3	2	1	1	1	2	1	1	3
Sati u učenju	17	15	16	27	19	14	11	17	18	18	18	18	18	20	12
Sati rada	10	9	15	5	8	12	21	6	8	20	9	6	8	9	13
Sati putovanja	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3	2

Kao i u polovici zemalja međunarodnog izvješća EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 105), i u Hrvatskoj studenti diplomske razine studija provode manje vremena u nastavi (14 sati tjedno) od studenata preddiplomske razine (18 sati tjedno; tablica 34.). Već smo zaključili kako studenti diplomskih studija više vremena provode u obavljanju plaćenog posla (15 sati tjedno) u odnosu na studente preddiplomskih studija (9 sati tjedno). Studenti integriranih studija također provode manje vremena u nastavi (15 sati tjedno) od preddiplomaca, ali puno više vremena utroše na samostalno učenje (27 sati tjedno nasuprot 15 sati tjedno na preddiplomskoj razini). Također, oni u prosjeku provode najmanje vremena (5 sati tjedno) u plaćenom radu. Jedno od objašnjenja za tu pojavu jest zahtjevnost integriranih studija, no s druge strane, ovo istraživanje

pokazalo je da studenti integriranih studija češće dolaze iz obitelji visokoobrazovanih roditelja te češće društveni status svoje obitelji procjenjuju kao visok. Njihova raspodjela vremena jednim dijelom može proizlaziti iz boljega socio-ekonomskog položaja i manje potrebe za radom.

Kada promatramo koliko pojedine skupine studenata provode vremena u nastavi (tablica 34.), primjećujemo da izvanredni studenti provode gotovo dvostruko manje vremena u nastavi nego redoviti studenti. Redoviti studenti bez plaćanja u prosjeku najviše vremena provode na nastavi (19 sati tjedno). Kad promatramo utrošak vremena na učenje, značajna razlika je između studenata sveučilišnih studija koji u prosjeku provode 19 sati tjedno u učenju i studenata privatnih stručnih studija koji u prosjeku provode 11 sati tjedno u učenju. Studenti Sveučilišta u Zagrebu najviše vremena provode u učenju u odnosu na studente ostalih javnih sveučilišta. Količinu vremena u učenju ne treba tumačiti kao veću ili manju marljivost studenata, već jednostavno kao ograničen broj sati u tjednu za ovu svrhu zbog niza drugih obveza studenata (radna obveza, putovanje, praksa i sl.).

Tablica 35. Tjedno vremensko opterećenje studenata u satima – prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno	Obrazovanje roditelja			Samoprocjena društvenog položaja			Završeno obrazovanje		
		OŠ	SŠ	VŠ	Visoki	Srednji	Nizak	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR
Uzorak	2.122	52	1.057	998	600	901	609	1.157	900	61
Sati u nastavi	17	17	17	17	17	18	16	17	17	17
Sati u praksi	1	1	2	1	2	1	2	1	2	1
Sati u učenju	17	18	16	19	18	17	18	20	14	23
Sati rada	10	15	11	8	7	10	12	8	12	5
Sati putovanja	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2

Tablica 36. Tjedno vremensko opterećenje studenata u satima – prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno	Dob upisa		Roditelji		Posao		
		Manje od 21	21 i više	Da	Ne	Da (stalni posao)	Da (povremeno)	Ne
Uzorak	2.122	1.992	129	52	2.071	392	507	1.224
Sati u nastavi	17	17	15	11	17	12	17	18
Sati u praksi	1	1	3	2	1	1	2	1
Sati u učenju	17	18	13	16	18	13	18	18
Sati rada	10	9	27	30	9	35	14	0
Sati putovanja	3	3	3	6	3	4	3	3

Ako pogledamo izdvojeno studente koji rade za vrijeme studija, vidjet ćemo da stalno zaposleni provode značajno manje vremena u nastavi i učenju. Kada analiziramo količinu vremena koja se provodi u obavljanju plaćenog posla (tablica 34. i tablica 35.-36.), očekivano najviše vremena provode na poslu studenti s djecom (30 sati tjedno), studenti koji su studij upisali nakon 21. godine (27 sati tjedno), studenti stručnih privatnih studija (21 sat tjedno) i izvanredni studenti (20 sati tjedno). Utrošak vremena ovih skupina na obavljanje plaćenog posla je značajno viši od prosjeka koji iznosi 10 sati tjedno pa se time ove skupine ubrajaju u ranjive skupine studenata.

Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika

Uzimajući u obzir nalaz da izvanredni studenti imaju veliko opterećenje, i studijskim obvezama i obvezama vezanim uz obavljanje plaćenih poslova, predlažemo preispitivanje ovog modela studiranja. Među izvanrednim studentima koji rade najveći udio čine oni koji rade puno radno vrijeme, što upućuje na postojanje potrebe za tipom studija s djelomičnim opterećenjem koji bi omogućio studiranje zaposlenim osobama. Međutim, nalazi istraživanja pokazali su da trenutni studijski programi za izvanredne studente predviđaju preveliko studijsko opterećenje (čak 44% izvanrednih studenata na studijskim obvezama provodi više od 30 sati tjedno), a trebali bi biti sinonim za studije s djelomičnim opterećenjem. Sukladno tome, predlažemo reformu studijskih programa za izvanredne studente, namijenjenih studentima koji rade uz studij, a reforma bi imala cilj smanjiti tjedno studijsko opterećenje te omogućiti fleksibilniji način studiranja. Reformom te razvojem prilagođenijih studijskih programa s djelomičnim opterećenjem otvorila bi se i mogućnost studiranja za one koji se trenutno ne odlučuju na studij zbog prevelikoga studijskog opterećenja i nemogućnosti usklađivanja studija s radnim obvezama.

Analiza intenziteta obavljanja plaćenih poslova za vrijeme studija pokazala je da su studenti nižega socio-ekonomskog statusa (niže obrazovanje roditelja, niža procjena društvenog statusa obitelji) oni koji u većoj mjeri rade za vrijeme studija. Preporučujemo stoga povećanje

financijske pomoći tim studentima, ponajprije u obliku povećanja broja i iznosa stipendija koje se dodjeljuju prema socio-ekonomskim kriterijima. Takvom mjerom smanjila bi se potreba za plaćenim radom tih studenata, što bi im omogućilo da više vremena posvete studijskim obvezama. Ova mjera dovela bi te studente u ravnopravniji položaj sa studentima srednjega ili višega socio-ekonomskog statusa.

5.7. SAMOPROCJENA POJEDINIH ASPEKATA

STUDIJA I IZGLEDA NA TRŽIŠTU RADA

Visoko obrazovanje ima različite ciljeve i funkcije. Neki od njih su sveobuhvatna edukacija studenata u određenom području, pridonosenje osobnom razvoju studenata, omogućavanje da postanu aktivni i društveno angažirani građani te osiguravanje veće zapošljivosti studenata. Pritom bi kvaliteta studijskih programa trebala uvelike pridonijeti većoj zapošljivosti studenata. Iako je na temelju dostupnih podataka u ovom istraživanju teško zaključivati u kojoj mjeri kvaliteta studija izravno utječe na kasniji pronalazak zaposlenja, ovo poglavlje pruža nam uvid u studentsku procjenu oba navedena elementa – njihovo zadovoljstvo kvalitetom različitih aspekata studija te samoprocjenu njihovih kasnijih izgleda na tržištu rada. Ujedno, nalazi iz ovog dijela izvještaja, zajedno s preporukama za unapređivanje obrazovnih politika, upućuju na to koja bi daljnja istraživanja trebalo provesti u ovim područjima.

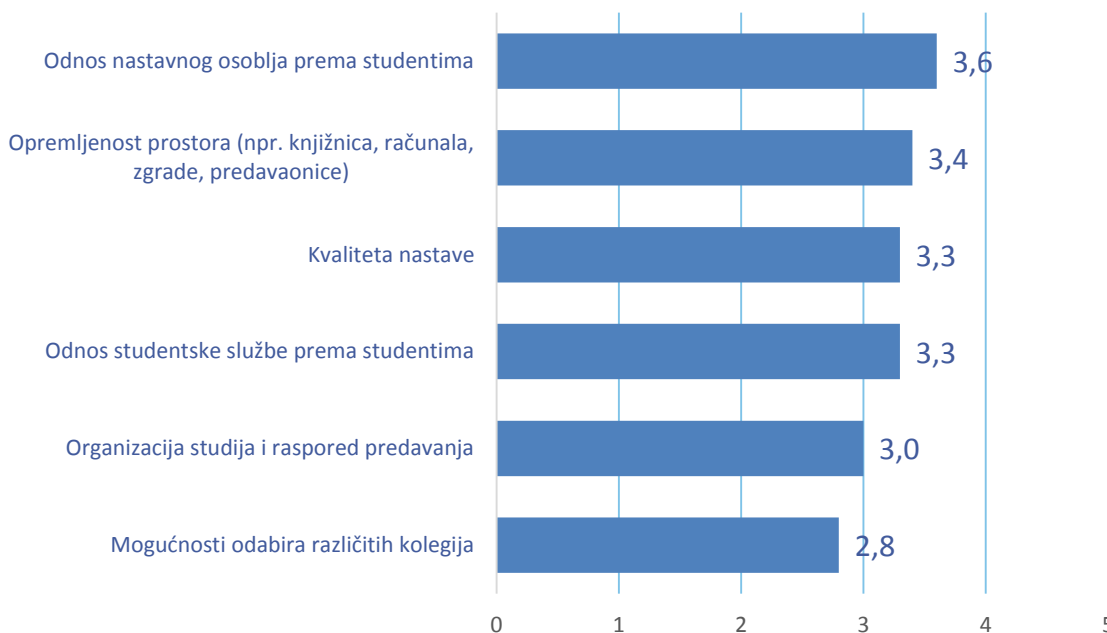
5.7.1. Zadovoljstvo studijem

Međunarodno izvješće EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 213 - 214) pruža nam mogućnost komparativne analize zadovoljstva studenata u Hrvatskoj i studenata u EUROSTUDENT zemljama po pitanju kvalitete studijskih programa koje pohađaju. Hrvatska ima jedan od najmanjih udjela studenata među EUROSTUDENT zemljama koji su odgovorili da su jako zadovoljni ili zadovoljni kvalitetom nastave, organizacijom i rasporedom studija, odnosom administrativnog osoblja prema studentima te opremljenošću prostora. Najviše razine zadovoljstva studijem izražavaju studenti u Estoniji, Irskoj, Češkoj, Armeniji i Finskoj, a najniže

razine zadovoljstva, uz studente u Hrvatskoj, izražavaju studenti iz Crne Gore, Austrije, Bosne i Hercegovine te Rumunjske.

Slika 34. U kojoj ste mjeri zadovoljni studijem koji pohađate s obzirom na sljedeće elemente?

(1 = uopće nisam zadovoljan/na, 5 = jako sam zadovoljan/na)

Slika 34. pruža uvid u kojoj su mjeri studenti u Hrvatskoj zadovoljni pojedinim aspektima studija, ocjenjujući svaki aspekt ocjenama od 1 do 5. Zadovoljstvo studenata u prosjeku se kreće oko srednje ocjene 3: u prosjeku blago pozitivno procjenjuju odnos nastavnog osoblja prema studentima dajući tom aspektu ukupnu ocjenu 3,6. Zatim slijedi opremljenost prostora (3,4), kvaliteta nastave (3,3) te odnos studentske službe prema studentima (3,3). Prosječnu srednju ocjenu (3) dobila je organizacija studija i raspored predavanja. Studenti su najmanje zadovoljni mogućnošću odabira različitih kolegija te su tom aspektu dodijelili prosječnu ocjenu 2,8.

Tablica 37. U kojoj ste mjeri zadovoljni studijem koji pohađate s obzirom na sljedeće elemente? (1 = uopće nisam zadovoljan/na, 5 = jako sam zadovoljan/na) – prema institucionalnim karakteristikama

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.547	1.634	526	386	1.789	605	153	1.320	573	646
Kvaliteta nastave	3,3	3,4	3,3	2,9	3,3	3,2	4,3	3,4	3,3	3,1
Organizacija studija i raspored predavanja	3,0	3,0	3,1	2,7	2,9	2,8	4,0	3,1	2,9	2,8
Mogućnost odabira različitih kolegija	2,8	2,9	2,9	2,3	2,8	2,7	3,5	2,9	2,8	2,7
Odnos studentske službe prema studentima	3,3	3,2	3,3	3,2	3,3	3,0	4,3	3,3	3,2	3,1
Odnos nastavnog osoblja prema studentima	3,6	3,7	3,7	3,2	3,6	3,4	4,4	3,8	3,6	3,3
Opremljenost prostora	3,4	3,5	3,4	3,1	3,3	3,3	4,3	3,4	3,5	3,3

Iako se ocjene različitih aspekata studija uglavnom kreću oko srednje ocjene 3, postoje manje razlike u ocjeni pojedinih aspekata među određenim skupinama studenata (tablica 37.). Studenti privatnih stručnih studija zadovoljniji su svim mjerenim aspektima studija u odnosu na studente javnih sveučilišnih studija, a posebice javnih stručnih studija. Kada se uspoređuju

studenti prema statusu na studiju, najmanje su zadovoljni izvanredni studenti. Prema razini studija, najmanje su zadovoljni studenti na integriranim studijima.

Tablica 38. U kojoj ste mjeri zadovoljni studijem koji pohađate s obzirom na sljedeće elemente? (1 = uopće nisam zadovoljan/na, 5 = jako sam zadovoljan/na) – prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno	Samoprocjena društvenog položaja				Spol		Ima li student teškoća?	
		Visoki	Srednji	Nizak	Bez odgovora	Ženski	Muški	Nema teškoća	Ima teškoća
Uzorak	2.547	710	1.084	736	16	1.433	1.114	2.188	359
Kvaliteta nastave	3,3	3,4	3,4	3,2	3,0	3,3	3,4	3,4	3,2
Organizacija studija i raspored predavanja	3,0	3,0	3,0	2,8	2,9	2,9	3,1	3,0	2,8
Mogućnost odabira različitih kolegija	2,8	2,8	2,9	2,6	3,3	2,8	2,9	2,8	2,6
Odnos studentske službe prema studentima	3,3	3,3	3,3	3,2	3,8	3,1	3,5	3,3	3,2
Odnos nastavnog osoblja prema studentima	3,6	3,7	3,7	3,5	4,1	3,6	3,7	3,7	3,6
Opremljenost prostora	3,4	3,5	3,4	3,2	3,9	3,3	3,5	3,4	3,2

Gledano kroz prosjek zadovoljstva svim aspektima studija (tablica 38.), manje su zadovoljni studenti koji društveni položaj svojih obitelji opisuju kao nizak, kao i studentice nasuprot muških kolega, koji su pak iznadprosječno zadovoljni skoro svim aspektima studija. Također, studenti

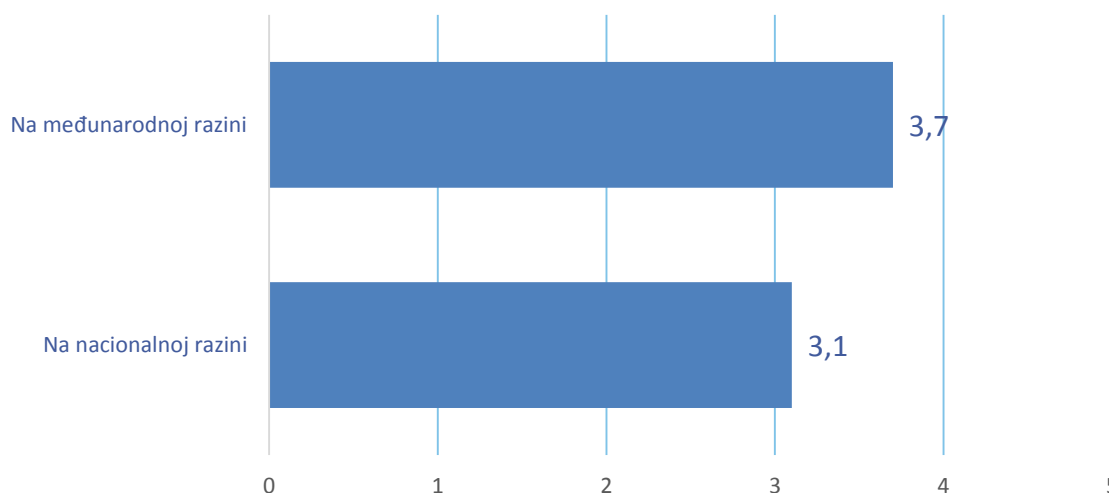
s teškoćama²⁸ izražavaju manje zadovoljstvo specifičnim aspektima, posebice kvalitetom nastave, organizacijom studija i rasporedom predavanja, mogućnošću odabira kolegija te opremljenošću prostora. U pogledu odnosa studentske službe prema studentima, veće zadovoljstvo iskazuju studenti koji imaju djecu te studenti koji su studij upisali nakon 21. godine. Ukupno gledano, ovi podaci pokazuju da zadovoljstvo studijem treba promatrati kao relativnu, a ne kao apsolutnu vrijednost – važno je uzeti u obzir da različite socio-demografske i institucionalne okolnosti utječu na iskustvo studiranja te zadovoljstvo studijem.

---

²⁸ Kategoriju studenata s teškoćama čine studenti koji su izjavili da imaju jednu ili više od ponuđenih teškoća: kronične bolesti, oštećenja vida ili sluha, poremećaj učenja, psihički poremećaji, teškoće pri kretanju, neke druge dugotrajne fizičke i/ili zdravstvene teškoće.

5.7.2. Procjena izgleda na tržištu rada

Slika 35. Kako biste ocijenili svoje izgleda na tržištu rada nakon završetka studija koji trenutno pohađate? (1 = jako su loši, 5 = jako su dobri)

Prema rezultatima ovog istraživanja (slika 35.), studenti u Hrvatskoj procjenjuju da su im izgledi za zapošljavanjem nakon završetka studija bolji na međunarodnom tržištu rada (3,7) nego na nacionalnoj razini (3,1). Prema međunarodnom izvješću EUROSTUDENT (Hauschildt i dr., 2015., str. 215 - 216), Hrvatska time pripada manjoj grupi zemalja u kojima studenti iskazuju veći optimizam za zaposlenjem na međunarodnom nego na nacionalnom tržištu rada. Najveći optimizam u pogledu svojih izgleda za zaposlenje, i na međunarodnoj i na nacionalnoj razini, iskazuju studenti iz Irske, Malte, Danske i Finske, a najveći pesimizam studenti iz Rumunjske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Slovačke. Hrvatska pripada skupini zemalja u kojima više od trećine studenata procjenjuje svoje izgleda na nacionalnom tržištu rada lošim ili jako lošim – tu su osim Hrvatske, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija, Slovenija i Rumunjska.

Tablica 39. Kako biste ocijenili svoje izgleda na tržištu rada nakon završetka studija koji trenutno pohađate? (1 = jako su loši, 5 = jako su dobri) – prema institucionalnim karakteristikama

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
Uzorak	2.550	1.637	526	386	1.789	608	153	1.322	574	646
Na nacionalnoj razini	3,1	3,1	2,9	3,5	3,1	2,9	3,9	3,2	3,2	2,9
Na međunarodnoj razini	3,7	3,8	3,5	3,4	3,7	3,6	4,1	3,7	3,7	3,6

Iako među pojedinim skupinama studenata postoje statistički značajne razlike u procjeni izgleda na tržištu rada, one su još uvijek vrlo male pa ih zato treba interpretirati s oprezom te provesti daljnja istraživanja koja bi se ciljano bavila ovom problematikom. Nalazi ovog istraživanja pokazuju da su studenti preddiplomskih studija optimističniji od studenata diplomskih studija u svojim izgledima za zaposlenje kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom tržištu rada. S druge strane, studenti integriranih studija procjenjuju svoje izgleda za zapošljavanje na nacionalnom tržištu rada većima od onih na međunarodnoj razini. Gledano prema vrsti studija, studenti privatnih stručnih studija smatraju svoje izgleda, i na nacionalnoj i na međunarodnoj razini, iznadprosječno dobrima. Studenti javnih stručnih studija, zajedno s izvanrednim studentima, čine najpesimističnije skupine što se tiče procjene izgleda za zaposlenje na nacionalnom tržištu rada (s ocjenom 2,9).

Tablica 40. Kako biste ocijenili svoje izgledе na tržištu rada nakon završetka studija koji trenutno pohađate? – (1 = jako su loši, 5 = jako su dobri) – prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno	Obrazovanje roditelja			Samoprocjena društvenog položaja			Završeno obrazovanje		
		OŠ	SŠ	VŠ	Visoki	Srednji	Nizak	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR
Uzorak	2.550	65	1287	1.176	712	1.086	736	1.321	1.146	79
Na nacionalnoj razini	3,1	2,8	3,0	3,2	3,4	3,1	2,9	3,2	3,0	3,0
Na međunarodnoj razini	3,7	3,8	3,6	3,7	3,8	3,7	3,5	3,7	3,6	3,5

Tablica 41. Kako biste ocijenili svoje izgledе na tržištu rada nakon završetka studija koji trenutno pohađate? – (1 = jako su loši, 5 = jako su dobri) – prema socio-demografskim karakteristikama

	Ukupno	Spol		Dob upisa		Roditelji		Ima li student teškoća?	
		Muški	Ženski	Manje od 21	21 i više	Da	Ne	Nema teškoća	Ima teškoća
Uzorak	2.550	1.433	1.117	2.359	189	88	2462	2.191	359
Na nacionalnoj razini	3,1	2,9	3,3	3,1	2,7	3,0	3,1	3,1	2,9
Na međunarodnoj razini	3,7	3,6	3,7	3,6	4,0	4,0	3,7	3,7	3,6

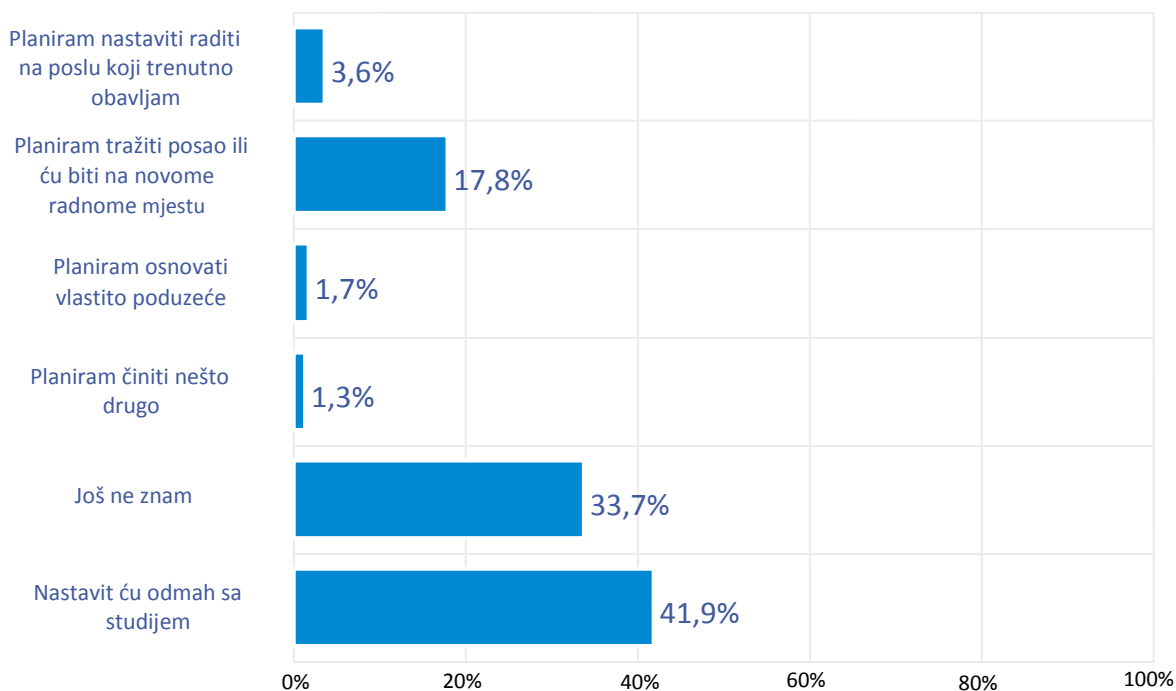
Analizirajući različite skupine prema socio-demografskim karakteristikama (tablica 40. i 41.), studenti manje obrazovanih roditelja i oni koji svoj društveni položaj procjenjuju niskim ocijenili su njihove izgleda za zaposlenje na nacionalnom tržištu rada lošim. S druge pak strane, studenti visokoobrazovanih roditelja i oni koji smatraju svoj društveni položaj višim ocijenili su njihove izgleda za zaposlenje na nacionalnom tržištu nešto višim ocjenama. Studenti sa završenom strukovnom školom, studenti muškarci, studenti koji su upisali studij nakon 21. godine te studenti s teškoćama također procjenjuju da imaju loše izgleda na nacionalnom tržištu rada. Svoje izgleda na međunarodnom tržištu rada nakon završetka studija ocjenjuju dobrim studenti koji su studij upisali s 21 godinom i više te studenti roditelji. Međutim, pri analizi ovih podataka treba voditi računa da je riječ ponajprije o samoprocjeni izgleda na tržištu rada. Ovi nalazi mogu nam dati uvid u potencijalnu ranjivost nekih skupina, no mogu biti i posljedica pogrešne samopercepcije ili pretjerane optimističnosti/pesimističnosti studenata. Kao što smo istaknuli, potrebno je napraviti dodatna istraživanja kako bismo dobili pouzdane nalaze o izgledima studenata na tržištu rada.²⁹

---

²⁹ Detaljniji opis predloženih istraživanja nalazi se u Preporukama za unapređivanje obrazovnih politika na kraju ovog potpoglavlja.

5.7.3. Planovi nakon završetka studija

Slika 36. Čime se planirate baviti tijekom godine dana nakon završetka studija koji trenutno pohađate?

Na pitanje čime se planiraju baviti tijekom godine dana nakon završetka studija koji trenutno pohađaju, najveći udio studenata odgovara da će nastaviti sa studiranjem: njih 41,9%. Oko trećine studenata još ne zna što će raditi, dok 17,8% planira tražiti posao. Međutim, ovi podaci uključuju studente svih razina studija. S obzirom na to da studenti preddiplomskih studija čine većinu studenata, nije iznenađujuće da najveći broj svih studenata planira odmah nastaviti sa studijem. Da bismo dobili točniji uvid u planove pojedinih podskupina, potrebno je napraviti dodatne analize pa se njima bavimo u nastavku ovog poglavlja.

Tablica 42. Čime se planirate baviti tijekom godine dana nakon završetka studija koji trenutno pohađate? – prema institucionalnim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta		
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni
	2.551	1.638	526	386	1.790	608	153	1.323	574	646
Planiram nastaviti raditi na poslu koji trenutno obavljam	3,6	2	8	3	3	7	2	2	2	8
Planiram tražiti posao ili ću biti na novome radnome mjestu	17,8	9	35	30	19	15	13	16	20	19
Planiram osnovati vlastito poduzeće	1,7	1	2	3	2	2	1	1	2	4
Planiram činiti nešto drugo	1,3	1	2	2	1	1	1	2	1	1
Još ne znam	33,7	29	41	43	31	38	44	31	33	40
Nastavit ću odmah sa studijem	41,9	57	12	19	44	37	40	48	43	28
Ukupno	100%									

Kada planove studenata pogledamo s obzirom na institucionalne karakteristike studenata (tablica 42.), očekivano nalazimo da su studenti diplomskih (njih 35%) i integriranih studija (njih 30%) skloniji traženju posla nakon završetka studija, dok većina studenata preddiplomskih studija planira nastavak studiranja (njih 57%). Bez obzira na to studiraju li studenti na sveučilišnim ili stručnim studijima, najveći broj (no, ne i većina) namjerava nastaviti sa studijem.

Ako se analiziraju planovi studenata prema njihovu statusu, ponovno se izdvajaju izvanredni studenti od kojih samo 28% planira odmah nastaviti sa studijem, a visokih 40% još ne zna čime se planira baviti nakon završetka studija. Veći udio redovitih studenata bez plaćanja školarine planira odmah nastaviti studij (njih 48%), što je nešto više od redovitih studenata koji plaćaju školarinu (njih 43%), a pogotovo od izvanrednih studenata koji svi plaćaju školarinu (njih 28% namjerava nastaviti studij). Neplaćanje školarina ovdje možda predstavlja jedan od razloga koji utječe na odluku o nastavku studija.

Uspoređujući planove studenata prema njihovim socio-demografskim karakteristikama uglavnom nismo pronašli značajne razlike među pojedinim podskupinama pa su one izostavljene iz tabličnog prikaza. Jedina pronađena razlika je u studenata čiji roditelji imaju završenu najviše osnovnu školu - oni skoro dvostruko rjeđe od prosjeka namjeravaju odmah nastaviti sa studijem (21% nasuprot 41,9%), a čak 59% tih studenata ne zna čime će se baviti nakon završetka studija.

Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika

Dugotrajna ekonomska kriza i visoka nezaposlenost u Hrvatskoj zasigurno predstavljaju jedan od uzroka zbog kojih hrvatski studenti svoje izglede na međunarodnom tržištu rada procjenjuju boljima nego na nacionalnom tržištu rada. Međutim, ne smijemo isključiti mogućnost da komparativno niska procjena izgleda na tržištu rada može odražavati i slabu prilagođenost studijskih programa zahtjevima tržišta rada. Na temelju rezultata istraživanja EUROSTUDENT ne možemo sa sigurnošću odrediti moguće uzroke. Zbog toga preporučujemo uvođenje sustavnoga longitudinalnog praćenja karijernih odabira i zapošljavanja studenata nakon izlaska iz sustava visokog obrazovanja na razini pojedinoga visokog učilišta. Podaci prikupljeni na taj način pridonijeli bi boljem razumijevanju zahtjeva tržišta rada, ali i razumijevanju relevantnosti postojećih studijskih programa na tržištu rada. Time bi se također stvorila osnova za kvalitetno

formuliranje preporuka za daljnji razvoj pojedinih studijskih programa, kao i obrazovnih politika u tom području na nacionalnoj razini.

Najveći udio studenata planira odmah nakon diplome nastaviti sa studijem, pogotovo među preddiplomskim studentima. Međutim, primjetno je da skupine koje plaćaju neki oblik školarina u manjoj mjeri planiraju nastaviti studij na višoj razini bez prekida u odnosu na skupine koje ne plaćaju školarine. S obzirom na to da studenti koji plaćaju neki oblik školarina u manjoj mjeri primaju stipendije, potrebno je revidirati programe stipendiranja iz javnih izvora kako bi u većoj mjeri obuhvatili studente koji plaćaju školarine, a posebice izvanredne studente.

5.8. MEĐUNARODNA MOBILNOST

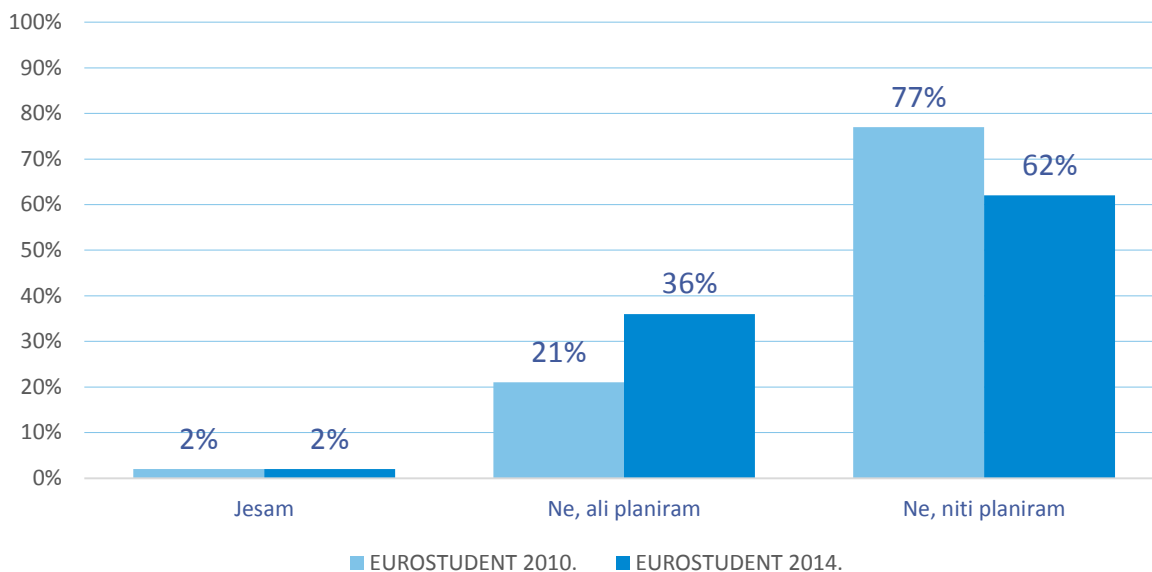
Važnost međunarodne mobilnosti studenata prepoznata je kao jedno od važnih područja razvoja europskih javnih politika u visokom obrazovanju. Ta važnost dolazi do izražaja u Strategiji mobilnosti do 2020. za Europski prostor visokog obrazovanja (EHEA, 2012.), usvojenoj na Ministarskoj konferenciji u Bukureštu. Njome je predviđeno da bi do 2020. godine najmanje 20% studenata koji su diplomirali na području Europskog prostora visokog obrazovanja trebali imati iskustvo studiranja ili stručne prakse u nekoj drugoj zemlji od matične.³⁰ Važnost mobilnosti potvrđena je i mnogobrojnim međunarodnim istraživanjima koja upućuju na pozitivan utjecaj međunarodne mobilnosti studenata na osobni razvoj te na veće izglede u zapošljavanju nakon završetka studija (European Commission, 2014.). Hrvatska Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije navodi među ciljevima za visoko obrazovanje do 2020. godine postizanje odlazne mobilnosti studenata od 10% i dolazne mobilnosti od 5% studenata, što uključuje i semestralnu mobilnost i mobilnost za stjecanje cjelovite kvalifikacije (Strategija, 2015., str. 179). Istodobno, primijećeno je da socio-ekonomske okolnosti, a osobito prethodno obrazovanje roditelja, utječu na sklonost međunarodnoj mobilnosti pojedinih skupina studenata (Hauschildt i dr., 2015., str. 186). Ti nalazi potvrđeni su i među hrvatskim studentima obuhvaćenim prethodnim nacionalnim istraživanjem EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.). U ovom poglavlju poseban naglasak bit će na planovima studenata za provođenjem određenog razdoblja studija u inozemstvu te preprekama za njihovu realizaciju. Pojam međunarodna

---

³⁰ Navedeni cilj od 20% od ukupnog broja diplomiranih na području Europskog prostora visokog obrazovanja odnosi se na cilj koji vrijedi za cjelokupni Europski prostor visokog obrazovanja, a ne na nacionalne ciljeve za svaku pojedinu zemlju koja se nalazi u sastavu Europskog prostora visokog obrazovanja. Dodatno, važno je istaknuti da se navedeni cilj odnosi na dvije vrste mobilnosti: (1) *credit mobility* - razdoblje studija ili stručne prakse u inozemstvu nakon kojeg se student vraća na matično visoko učilište na kojemu prima diplomu; (2) *degree mobility* - mobilnost u svrhu stjecanja visokoškolske kvalifikacije u inozemstvu (studenti provode jednu razinu studija izvan matične države).

mobilitet studenata u ovom istraživanju stoga se odnosi na provođenje određenog razdoblja studija u inozemstvu.

Slika 37. Jeste li ikad studirali u inozemstvu tijekom trajanja Vašega studijskog programa u Hrvatskoj?

Od studenata obuhvaćenih ovim istraživanjem, njih 2% provelo je određeno razdoblje studija u inozemstvu (Slika 37.). U taj broj nisu uključeni boravci na ljetnim školama, stručnim praksama, tečajevima jezika i istraživački posjeti. U odnosu na prethodno istraživanje EUROSSTUDENT u Hrvatskoj iz 2010. godine (Farnell i dr., 2011.), udio studenata obuhvaćenih ovim istraživanjem koji su proveli određeno razdoblje studija u inozemstvu nije se promijenio. Međutim, podatak o udjelu studenata koji su proveli određeno razdoblje studija u inozemstvu ne odražava nužno njihov udio u ukupnoj populaciji studenata u Hrvatskoj. Zbog relativno malog broja studenata koji su proveli određeno razdoblje studija u inozemstvu u ukupnoj studentskoj populaciji, bilo je teško istraživanjem obuhvatiti njihov reprezentativan broj. S obzirom na izrazito mali broj ispitanika koji su dali potvrđan odgovor na ovo pitanje, daljnje analize razlika između pojedinih grupa studenata koji su sudjelovali u međunarodnoj mobilnosti nisu moguće. Zbog toga će u

nastavku poglavlja pozornost biti usmjerena na razlike između studenata koji planiraju te onih koji ne planiraju provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu.

Podaci o planovima za provođenje određenog razdoblja studija u inozemstvu omogućuju procjenu potencijala studentske populacije za upis na studij u inozemstvu. Pri tome treba imati na umu činjenicu da se svi planovi studenata neće nužno ostvariti. Međutim, ovaj podatak o planovima za provođenje određenog razdoblja studija u inozemstvu odražava trenutno neostvoreni potencijal međunarodne studentske mobilnosti pa usporedba različitih grupa studenata koji namjeravaju ili ne namjeravaju provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu može poslužiti kao smjernica za razvoj javnih politika (Hauschildt i dr., 2015.). Od studenata obuhvaćenih ovim istraživanjem, njih 36% planira provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu, što je osjetno povećanje u odnosu na prethodno nacionalno istraživanje EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.) kada je 21% studenata to planiralo.

Tablica 43. Jeste li ikad studirali u inozemstvu tijekom trajanja Vašega studijskog programa u Hrvatskoj? – prema institucionalnim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Razina studija			Studij			Status studenta			Visoka učilišta				
		Studenti preddiplomskih studija	Studenti diplomskih studija	Studenti integriranih studija	Sveučilišni (javni)	Stručni (javni)	Stručni (privatni)	Redoviti (bez plaćanja)	Redoviti (s plaćanjem)	Izvanredni	Sveučilište u Osijeku	Sveučilište u Rijeci	Sveučilište u Splitu	Sveučilište u Zagrebu	Ostala javna sveučilišta
Uzorak	2.551	1.638	526	386	1.790	608	153	1.323	574	646	265	264	334	999	135
Jesam	2	1	4	3	3	0	2	2	2	2	0	2	2	3	4
Ne, ali planiram	36	38	25	42	40	24	33	39	42	25	28	41	39	40	37
Ne, niti planiram	62	61	71	55	57	76	65	59	56	73	71	57	59	57	59
Ukupno	100%														

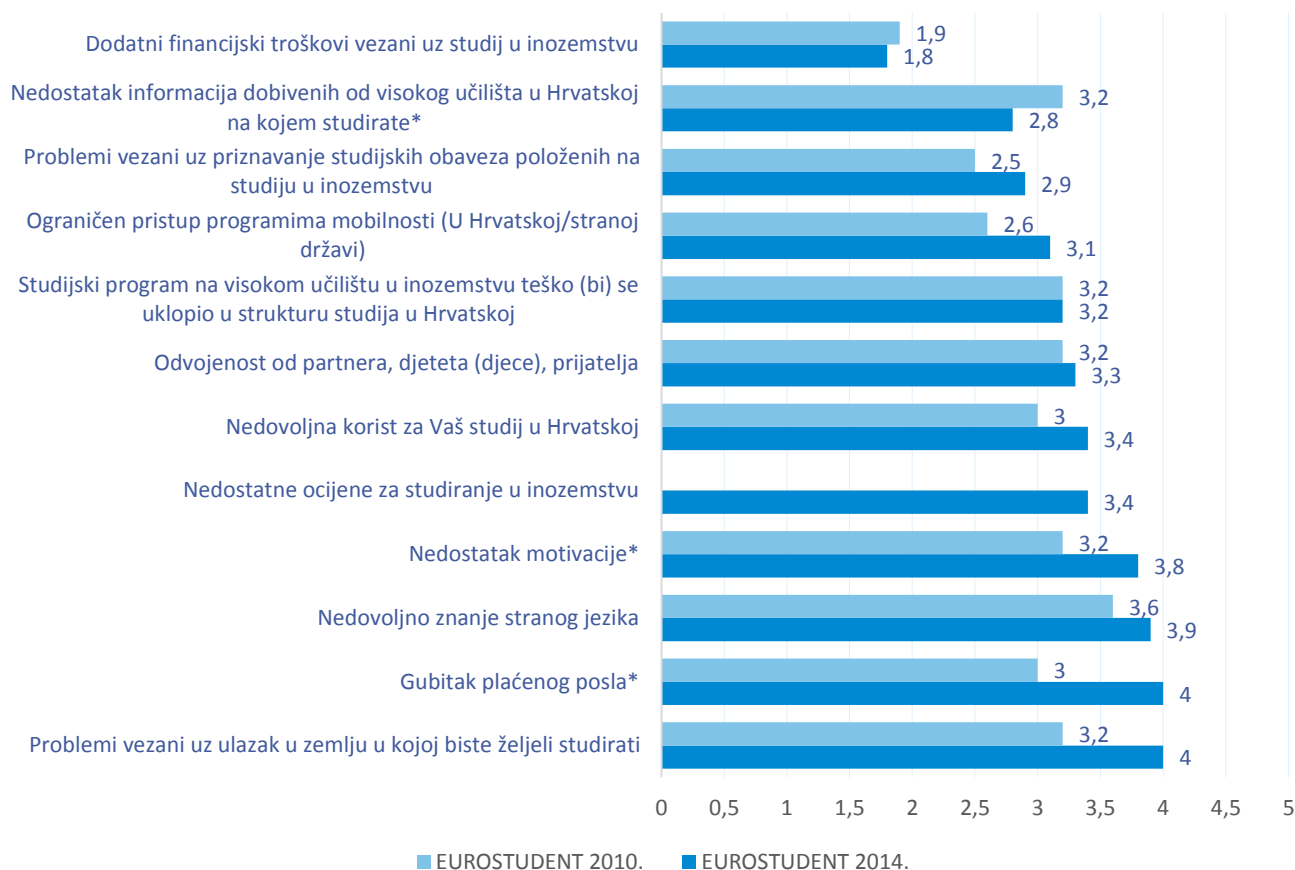
Ako promotrimo studente prema njihovim institucionalnim karakteristikama (Tablica 43.), primjetno je da studenti sveučilišnih studija u većoj mjeri imaju namjeru dio studija provesti u inozemstvu u odnosu na studente na stručnim studijima (posebice u odnosu na studente na javnim stručnim studijima). Izvanredni studenti rjeđe planiraju provesti dio studija u inozemstvu u odnosu na redovite studente. Ovaj podatak može se djelomično objasniti činjenicom da izvanredne studente većinom čine stariji studenti, studenti s djecom te stalno zaposleni koji su manje fleksibilni vezano uz odlazak u inozemstvo zbog svojih životnih okolnosti. Među najvećim javnim sveučilištima ističe se Sveučilište u Zagrebu čiji studenti češće planiraju provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu. Istodobno, čak 71% studenata Sveučilišta u Osijeku ne planira provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu.

Tablica 44. Jeste li ikad studirali u inozemstvu tijekom trajanja Vašega studijskog programa u Hrvatskoj? – prema socio-demografskim karakteristikama u postocima (%)

	Ukupno	Obrazovanje roditelja				Završeno obrazovanje			Roditelji	
		OŠ	SŠ	VŠ	Nepoznato	Gimnazija	Strukovna škola	Izvan HR	Da	Ne
Uzorak	2.551	65	1.288	1.177	21	1.322	1.146	79	88	2.463
Jesam	2	0	1	3	0	3	1	3	0	2
Ne, ali planiram	36	15	32	41	42	43	27	46	10	37
Ne, niti planiram	62	85	67	56	58	54	72	51	90	61
Ukupno		100%								

Međunarodno izvješće EUROSTUDENT (Hauschildt i dr. 2015., str. 192) navodi postojanje društvene selektivnosti u pristupu i planovima za međunarodnu mobilnost studenata - u pravilu djeca visokoobrazovanih roditelja češće studiraju te češće planiraju studij u inozemstvu. Podaci ovog izvješća slijede isti obrazac (Tablica 44.) - studenti s najmanje jednim visokoobrazovanim roditeljem značajno su češće proveli ili pak namjeravaju provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu (41%) nego studenti čiji roditelji imaju završeno srednjoškolsko (32%) ili osnovnoškolsko obrazovanje (15%). Prethodno obrazovanje studenata također utječe na planiranje međunarodne studentske mobilnosti - studenti sa završenom gimnazijom značajno češće planiraju provesti određeno razdoblje studija u inozemstvu (njih 43%) nego oni sa završenom strukovnom školom (njih 27%). Očekivano, čak 90% studenata s djecom ne planira studirati u inozemstvu. Ostale socio-demografske karakteristike ispitanika nisu se pokazale kao značajan prediktor planova za međunarodnu mobilnost studenata.

Slika 38. U kojoj mjeri Vam sljedeće okolnosti predstavljaju ili su predstavljale prepreku za studiranje u inozemstvu? (1 = velika prepreka , 5 = nema prepreke)³¹

Kao i u prethodnome nacionalnom istraživanju EUROSTUDENT (Farnell i dr., 2011.), dodatni financijski troškovi koje iziskuje studiranje u inozemstvu percipirani su kao najveća prepreka za studiranje u inozemstvu. Situacija je istovjetna i na međunarodnoj EUROSTUDENT razini: većina zemalja obuhvaćenih istraživanjem EUROSTUDENT također navodi financijske troškove kao najveću prepreku međunarodnoj studentskoj mobilnosti (Hauschildt i dr., 2015.).

³¹ Zvezdicom su označeni ponuđeni odgovori koji su sadržajno slični odgovorima u prethodnome nacionalnom istraživanju EUROSTUDENT, no nisu istovjetni.

U Hrvatskoj su, nakon financijskog opterećenja, kao najveća prepreka ocijenjeni problemi vezani uz priznavanje kolegija položenih na studiju u inozemstvu, zatim ograničen pristup programima međunarodne studentske mobilnosti te nedostatak informacija o međunarodnoj studentskoj mobilnosti na matičnim visokim učilištima. Ovi rezultati upućuju na nedostatak institucionalne potpore visokih učilišta koja bi studentima olakšala međunarodnu mobilnost te lošu prilagođenost visokih učilišta zahtjevima koje nameće takva mobilnost, ponajprije u pogledu informiranja te priznavanja studijskih obveza položenih u sklopu studija na inozemnim visokim učilištima.

Preporuke za unapređivanje obrazovnih politika

Kao što je istaknuto u uvodnom dijelu ovog poglavlja, vrlo je važno biti oprezan u donošenju zaključaka i preporuka vezanih uz međunarodnu mobilnost studenata jer je istraživanje obuhvatilo premalen broj studenata koji su sudjelovali u takvoj mobilnosti da bismo mogli govoriti o njihovoj reprezentativnosti. Udio studenata koje je obuhvatilo ovo istraživanje provedeno u akademskoj godini 2013./2014. odnosno onih koji su proveli određeno razdoblje studija u inozemstvu vjerojatno je nešto veći od 2%.³² Pristupanjem 2011. godine Programu za cjeloživotno učenje Europske unije, Hrvatska je punopravno pristupila i sektorskom programu ERASMUS namijenjenom studiranju i studentskoj stručnoj praksi te stručnoj praksi i usavršavanju nastavnog i nenastavnog osoblja na visokim učilištima. Od tada Hrvatska bilježi izrazit rast međunarodne mobilnosti studenata uz pomoć ERASMUS-a, dok prilikom

---

³² Podatak kojim raspolaže Agencija za mobilnost i programe Europske unije samo za program Erasmus za razdoblje od 2009./2010. do 2012./2013. godine je 2,8% studenata koji su proveli određeno razdoblje studija u inozemstvu (u odnosu prema diplomiranim studentima u 2012./2013. godini).

prethodnoga hrvatskog istraživanja EUROSTUDENT iz 2010. godine još uvijek nije sudjelovala u ovom programu.

S obzirom na to da studentima iz Hrvatske najveću prepreku međunarodnoj mobilnosti predstavljaju dodatni financijski troškovi koje iziskuje studiranje u inozemstvu, važno je razmotriti preporuku iz međunarodnog izvješća EUROSTUDENT iz 2015. godine te iz Strategije mobilnosti do 2020. godine za Europski prostor visokog obrazovanja (EHEA, 2012.) koji preporučuju povećanje javnih financijskih potpora za međunarodnu mobilnost studenata te bolje informiranje studenata o mogućnostima financiranja provođenja određenog razdoblja studija u inozemstvu. Usporedno s navedenim, potrebno je unaprijediti institucionalne politike na razini visokih učilišta koje će omogućiti veću međunarodnu mobilnost studenata. Potrebno je unaprijediti kriterije za pristup programima međunarodne studentske mobilnosti ako je naglasak u njima stavljen na kriterij izvrsnosti tj. uspjeha u studiju. Moramo imati u vidu da je uspjeh na studiju vrlo često ovisan o socio-ekonomskim čimbenicima kao što su obrazovanje i visina primanja roditelja studenata, obavljaju li studenti plaćeni posao tijekom studija, žive li u istome mjestu u kojem studiraju itd. Budući da bi sve skupine studenata trebale imati jednake mogućnosti za provođenje određenog razdoblja studija u inozemstvu, potrebno je razmisliti o alternativnim kriterijima (osim ili umjesto kriterija izvrsnosti) za pristup programima međunarodne studentske mobilnosti.

Također, nalazi ovog istraživanja pokazali su da su studenti među značajnijim preprekama za studiranje u inozemstvu naveli i nepriznavanje studijskih obveza izvršenih u inozemstvu na hrvatskim visokim učilištima te nedostatak informacija o međunarodnoj studentskoj mobilnosti koje visoka učilišta pružaju studentima. Visoka učilišta trebala bi slijediti dobru praksu uspostavljenu u programima međunarodne studentske mobilnosti Europske unije (poput programa ERASMUS) koji jasno definiraju u kojem opsegu bi visoko učilište trebalo priznati studijske obveze izvršene u inozemstvu. Također, u priznavanju studijskih obveza izvršenih u inozemstvu trebalo bi se voditi procjenama studijskog opterećenja iskazanim u ECTS bodovima

te priznavati ECTS bodove dodijeljene od inozemnih visokih učilišta. Uz to, nužno je pružiti detaljnije i pravodobne informacije studentima o mogućnostima te uvjetima pod kojima mogu sudjelovati u programima međunarodne studentske mobilnosti, kao i o dostupnim oblicima financijske pomoći za takvu mobilnost.

DODACI

A. VAŽNE NAPOMENE ZA INTERPRETACIJU REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Sveučilišni i stručni studiji

Na visokim učilištima u Hrvatskoj izvode se sveučilišni i stručni studiji, čime se sustav visokog obrazovanja kategorizira kao „binarni“ sustav. Međutim, specifičnost hrvatskog sustava visokog obrazovanja jest da se stručni studiji izvode ne samo na veleučilištima i visokim školama (koje mogu isključivo izvoditi stručne studije), nego i na sveučilištima (koja mogu izvoditi obje vrste studijskih programa). Drugim riječima, postoji binarni sustav studijskih programa i binarni sustav visokih učilišta, ali oba sustava nisu u svim segmentima povezana. Dodatna činjenica jest da među veleučilištima i visokim školama postoje ne samo javna visoka učilišta, nego i mnogobrojna privatna visoka učilišta.

Na razini analize studentske populacije u Hrvatskoj, ove činjenice onemogućuju jednoznačnu usporedbu profila studenata sveučilišta sa studentima veleučilišta i visokih škola (zbog studenata stručnih studija na sveučilištima), ali i znatno otežavaju identificiranje „tipičnog profila“ studenata stručnih studija zbog znatne heterogenosti ove populacije. Iz metodološke perspektive, temeljna usporedba studentske populacije, uzimajući u obzir binarni sustav, stoga mora biti po ključu vrste studija (sveučilišni ili stručni studiji), a ne po vrsti institucije.

Privatna visoka učilišta

Kao što je naglašeno u poglavlju o metodologiji istraživanja, u originalnom uzorku istraživanja EUROSTUDENT bili su podzastupljeni studenti s privatnih učilišta. Iako nije bilo u potpunosti moguće otkloniti ovu podzastupljenost utežavanjem, sama veličina ovog poduzorka dovoljno je velika za pouzdane analize profila ovih studenata.

Troškovi i prihodi studenata

Kao i u većini istraživanja u kojima treba navesti troškove i/ili prihode, svakako je potrebno imati na umu kako dio ispitanika ne želi dati tu informaciju o sebi. Također je važno napomenuti kako dio studenata koji su ovisni o drugima (roditeljima) nemaju preciznu sliku o tome koliko zapravo troše svaki mjesec ili koliko ovise o obiteljskim prihodima svakog mjeseca. Stoga, na temelju prikupljenih podataka u ovom istraživanju nije moguće precizno utvrditi pojavnost pojedinih troškova i/ili prihoda. No, kako su razlike između podataka prikupljenih 2010. i 2014. godine neznatne ili veoma male, ta konzistentnost sugerira nam da financijski podaci prikazani u ovom poglavlju ipak mogu poslužiti kao referentni okvir za procjenu razmjera i strukture troškova te prihoda studenata.

Također, treba naglasiti da prihodi i troškovi studenata prikazani u ovom izvješću nisu izravno usporedivi. Glavni razlog je u tome što značajan dio troškova koje studenti iskazuju često snose i plaćaju izravno njihove obitelji (npr. smještaj, hrana, odjeća, školarine itd.), dok se pitanje o prihodima odnosi isključivo na novčana sredstva koje studenti dobivaju ili zarađuju tijekom studija. Stoga su u pravilu tako iskazani prihodi manji od rashoda evidentiranih ovim istraživanjem.

Ni prihode ni rashode nije opravdano promatrati kao pokazatelj materijalnog statusa studenata, već oni proizlaze iz sučeljavanja troškova studiranja i studijskog života karakterističnih za studentski status s jedne strane te mogućnosti studenata da mobiliziraju dovoljno resursa (najčešće svojim radom ili u sklopu obitelji) da te troškove zadovolje. Oni studenti koji doista nisu mogli zadovoljiti troškove studiranja svojim prihodima morali su napustiti studij te nisu više

u studentskoj populaciji pa tako nisu ni obuhvaćeni ovim istraživanjem. S druge strane, razina prihoda koju studenti iskazuju dostatna je za zadovoljavanje trenutnih troškova, ali ne znači da ti studenti ili njihovi roditelji ne bi mogli mobilizirati veću količinu resursa da postoje takve potrebe. Dakle, visoka razina prihoda ne upućuje na imućnost, već ponajprije na visoku razinu troškova.

S obzirom na to da su troškovi školarine u pravilu semestralni, u nacionalnom izvješću troškovi se prikazuju kao semestralni troškovi, koji su izračunati na način da su uzeti u obzir životni troškovi nastali tijekom pet mjeseci te su tome pridodani i troškovi školarine i ostali troškovi studija. S druge strane, u izvješću se prikazuju prihodi kao mjesečni prihodi. Ove dvije mjere nisu izravno usporedive zbog navedenih razloga.

Školarine i ostali studijski troškovi

U nacionalnom izvješću EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014. koristi se termin „školarine“ u mnogobrojnim analizama i grafovima. Treba naglasiti da se, za razliku od prošlog nacionalnog izvješća EUROSTUDENT, ovaj termin odnosi isključivo na školarine koje studenti plaćaju visokim učilištima. Pojam „ostala davanja“ obuhvaća, pak, preostale kategorije troškova vezane uz studij, a to su:

- upisnine
- prijavnice
- drugi troškovi za ispite i administrativna davanja
- davanja vezana uz studij (socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti)
- materijali za nastavu (knjige, fotokopiranje, DVD-ovi, terenska nastava)
- ostali redoviti troškovi vezani uz studij (dodatno obrazovanje, instrukcije, vježbe itd.).

Na nekim mjestima u izvješću neke od navedenih kategorija posebno su izdvojene (školarine i materijali za nastavu), a druge agregirane na sljedeći način:

- upisnine (upisnine, prijavnice, drugi troškovi za ispite i administrativna davanja)

- druga davanja (davanja vezna uz studij - socijalna davanja, članarine za studentske aktivnosti)
- ostalo (ostali redoviti troškovi vezani uz studij - dodatno obrazovanje, instrukcije, vježbe itd.).

Postoci u grafovima i tablicama

U nacionalnom izvješću EUROSTUDENT V za Hrvatsku za 2014. godinu postoci su u tablicama i grafičkim prikazima zaokruženi na cijele brojeve vodeći računa o tome da svota bude 100%. Međutim, u izvješću iz 2011. godine to nije bio slučaj te stoga u nekim grafovima u kojima se uspoređuju podaci dvaju istraživanja svota ne iznosi 100%. To je posljedica metode zaokruživanja decimalnih brojeva na cijele brojeve korištene u prošlom izvješću. U tablicama i grafovima koje prikazuju isključivo podatke iz izvješća za 2014. godinu svota postotaka je veća od 100% jedino kada je postojala mogućnost unošenja višestrukih odgovora.

Spol

Osim ako nije drukčije naznačeno, termin muškog spola „studenti“ u ovom izvješću koristi se za oba spola, dakle njime su obuhvaćeni i studenti i studentice.

B. UPITNIK EUROSTUDENT

U ovom dodatku prilažemo primjerak cjelokupnog upitnika na koji su odgovarali studenti koji su pristupili istraživanju.

1. Trenutni položaj studenata

1.0. Studirate li u ovom semestru?

- da, na visokom učilištu u Hrvatskoj
- da, na visokom učilištu u inozemstvu

1.1. Na kojoj razini i vrsti studija trenutno studirate?

Ako u isto vrijeme studirate na više studija, molimo da se Vaši odgovori odnose na Vaš glavni studijski program te da govorite o tom istom studijskom programu tijekom ispunjavanja cijelog upitnika.

- sveučilišni preddiplomski studij – sveučilišni prvostupnik
- stručni preddiplomski studij – stručni prvostupnik
- kratki stručni studij (u trajanju kraćem od tri godine) - stručni pristupnik
- sveučilišni diplomski studij – magistar struke
- specijalistički diplomski stručni studij - stručni specijalist
- integrirana prva i druga razina na sveučilišnome studiju
- predbolonjski studij

1.2. Koji je Vaš trenutni status na studiju?

- redoviti student (bez plaćanja školarine)
- redoviti student (s plaćanjem školarine)
- izvanredni student
- ostalo

1.3. Navodi li se Vaš studij službeno kao studij učenja na daljinu (nastava se ne provodi u učionici, većina kolegija se provodi isključivo e-učenjem itd.)?

- da
- ne

1.4. a) Navedite grad ili mjesto visokog učilišta na kojem pohađate studij.

- Ime grada/mjesta:

1.4. b) Navedite naziv visokog učilišta na kojem pohađate studij.

- Naziv visokog učilišta:

1.4. c) Navedite sastavnicu sveučilišta na kojem pohađate studij (naziv fakulteta, akademije).

- Ime sastavnice:

1.5. a) Unesite naziv studijskog programa koji trenutno pohađate.

Ako studirate dvopredmetni studij, unesite nazive oba programa, odijeljene oznakom točkom sa zarezom (npr. anglistika; germanistika).

- Ime programa:

1.5. b) Koliko ste ECTS bodova do sada ostvarili na studiju koji pohađate?

Unesite bodove samo za kolegije za koje ste ispunili sve obveze odnosno položili ispite (dakle, ne za odslušane kolegije, već položene). Pitanje se odnosi samo na stupanj koji trenutno studirate (npr. položili ste 12 kolegija na diplomskom studiju i skupili ukupno 78 ECTS bodova).

- Broj bodova:

1.6. Planirate li nastaviti studirati nakon završetka studija koji trenutno pohađate?

- da, neposredno (u roku od najviše godine dana) nakon završetka studija koji trenutno pohađam
- da, ali ne u roku od godine dana nakon završetka studija koji trenutno pohađam
- ne, uopće ne namjeravam nastaviti studirati
- još ne znam

1.7. Na kojoj razini studija namjeravate nastaviti studirati?

- preddiplomski studij (prvostupnik)
- diplomski studij (magistar ili specijalist struke)
- poslijediplomski specijalistički studij
- poslijediplomski doktorski studij
- ne znam još
- neki drugi studij (navedite koji):

1.8. Gdje namjeravate nastaviti studirati?

- u Hrvatskoj
- u inozemstvu
- još ne znam

1.9. Čime se planirate baviti tijekom godine dana nakon završetka studija koji trenutno pohađate?

- planiram nastaviti raditi na poslu koji trenutno obavljam
- planiram tražiti novi posao ili ću biti na novome radnome mjestu
- planiram osnovati vlastito poduzeće (samostalno obavljanje djelatnosti)
- planiram činiti nešto drugo
- još ne znam

1.10. Koji je glavni jezik na kojem se izvodi Vaš studij?

- hrvatski
- engleski
- neki drugi jezik (navedite):

1.11. U kojoj ste mjeri zadovoljni studijem koji pohađate s obzirom na sljedeće elemente?

Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = uopće nisam zadovoljan/na, 5 = jako sam zadovoljan/na).

	Uopće nisam zadovoljan/na	2	3	4	Jako sam zadovoljan/na
kvaliteta nastave	☐	☐	☐	☐	☐
Organizacija studija i raspored predavanja	☐	☐	☐	☐	☐
Mogućnost odabira različitih kolegija	☐	☐	☐	☐	☐
Odnos studentske službe prema studentima	☐	☐	☐	☐	☐
Odnos nastavnog osoblja prema studentima	☐	☐	☐	☐	☐
Opremljenost prostora (npr. knjižnica, računala, zgrade, predavaonice)	☐	☐	☐	☐	☐

1.12. Kako biste ocijenili svoje izgledе na tržištu rada nakon završetka studija koji trenutno pohađate?

Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = jako su loši, 5 = jako su dobri ili ne mogu ocijeniti).

	Jako su loši	2	3	4	Jako su dobri	Ne mogu ocijeniti
Na nacionalnoj razini	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Na međunarodnoj razini	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Prethodno završeno obrazovanje i upis studija

2.1. Koju ste srednju školu završili?

- gimnaziju
- srednju strukovnu školu u trajanju od četiri godine (tehničku, ekonomsku ili sličnu)
- srednju strukovnu školu u trajanju od pet godina (npr. medicinsku)
- srednju strukovnu školu u trajanju od tri godine
- srednju strukovnu školu u trajanju od tri godine i dodatno (razlikovno) obrazovanje do četiri godine srednje škole
- srednju školu u sustavu obrazovanja odraslih
- umjetničku školu (primijenjene umjetnosti, glazbenu, likovnu)
- kvalifikaciju stečenu izvan granica Hrvatske
- ostalo:

2.2. Gdje ste završili školu/obrazovanje (županija završetka srednje škole)?*

- Ime županije:
- U inozemstvu (navedite gdje):

2.3. Kada ste završili srednju školu/obrazovanje?

Ako ste završili više srednjih škola ili završili trogodišnje srednje obrazovanje, a zatim obrazovanje odraslih ili razlikovnu godinu, upišite godinu i mjesec kada ste završili prvi program.

- Mjesec: _____
- Godina: _____

2.4. Na temelju kojih kvalifikacija, položenih ispita ili uvjeta ste upisali prvi studij?

- završenoga redovitoga srednjoškolskoga obrazovnog programa u Hrvatskoj
- završenoga razlikovnog obrazovanja nakon završenoga trogodišnjega srednjoškolskoga obrazovnog programa
- završenoga srednjoškolskoga programa u sklopu sustava obrazovanja odraslih
- završenoga redovitoga srednjoškolskoga obrazovnog programa u inozemstvu
- položene državne mature
- položenoga prijemnog ispita
- postignutih posebnih uspjeha tijekom ranijeg školovanja (natjecanja iz pojedinih predmeta, sportova ili umjetnosti)

2.5. Kada ste stekli uvjete na temelju kojih ste upisali prvi studij?

Ako ste u pitanju 2.4. naveli više stečenih kvalifikacija, položenih ispita ili veći broj udovoljenih uvjeta, molimo da ovdje datirate samo posljednju kvalifikaciju, ispit ili uvjet.

- Mjesec: _____
- Godina: _____

2.6. Kada ste prvi put upisali studijski program?

- Mjesec: _____
- Godina: _____

2.7. Kada ste započeli studirati na Vašem sadašnjem studiju?

- Mjesec: _____
- Godina: _____

2.8. Jeste li ikada, nakon prvog upisa studija, prekinuli studij na najmanje godinu dana?

Prekidom studija smatramo razdoblje u kojem niste polagali ispite ni pohađali nastavu, bez obzira na to jeste li formalno pauzirali tijekom svoga studentskog statusa. Možete navesti više odgovora.

- da, prekinuo/la sam studij u razdoblju pristupa visokome obrazovanju, a prije nego što sam diplomirao/la prvi put
- da, u razdoblju između diplomiranja i ponovnog pristupa visokom obrazovanju (ovo uključuje i pauzu između prve i druge razine bolonjskih studija)
- ne, nisam prekinuo/la studij nakon pristupa visokom obrazovanju

2.9. Jeste li imali plaćeni posao prije nego što ste prvi put pristupili visokome obrazovanju?

Pitanje se ne odnosi na eventualno služenje vojnog roka ili civilne službe, nego na naukovanje, stručno osposobljavanje ili pripravništvo, ali samo ako ste bili plaćeni za takav rad.

- da, u trajanju od najmanje godinu dana i od najmanje 20 sati tjedno
- da, na manje od godinu dana ili manje od 20 sati tjedno
- ne

3. Životni uvjeti

3.1. S kime živite tijekom semestra (radnim danima)?

Možete navesti više odgovora.

- s roditeljima
- s ostalom rodbinom
- s vjenčanim/om ili nevjenčanim/om suprugom
- s djetetom/djecom (vašom ili vaše supruge/supruga)
- s nekom drugom osobom (osobama) koja/e nije/su spomenuta/e
- živim sam/a

3.2. Živate li u studentskome domu ili iznajmljenom prostoru?

- da, u studentskome domu
- da, u iznajmljenome stanu/kući/sobi i slično
- ne

3.3. Koliko ste zadovoljni svojim smještajem?

Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = uopće nisam zadovoljan/na, 5 = jako sam zadovoljan/na).

	Uopće nisam				Jako sam
	zadovoljan/na	2	3	4	zadovoljan/na
Smještaj:	☐	☐	☐	☐	☐

3.4. a) Kojim se prijevoznim sredstvom/sredstvima često koristite prilikom putovanja od Vašeg mjesta stanovanja do visokog učilišta u ovom semestru?

Možete navesti više odgovora.

- pješice
- bicikl
- automobil/motocikl ili slično
- javni prijevoz
- ostalo

3.4. b) Kojim se prijevoznim sredstvom najčešće koristite prilikom putovanja od Vašeg mjesta stanovanja do visokog učilišta u ovom semestru?

- pješice
- bicikl
- automobil/motocikl ili slično
- javni prijevoz
- ostalo

3.5. Koliko Vam je u prosjeku svakog dana potrebno vremena da biste stigli od Vašeg doma do Vašega visokog učilišta?

Dom označava mjesto Vašeg stanovanja u ovom semestru (radni dani).

- U prosjeku _____ minuta (u jednom smjeru).

3.6. U ovom semestru koliki Vam je prosječni mjesečni novčani iznos na raspolaganju iz navedenih izvora?

Molimo Vas da naznačite prosječan novčani iznos kojim mjesečno raspolazete u kunama bez obzira na to kada ste stekli ta sredstva. Ostavite polje praznim ako nemate navedenu vrstu prihoda.

Prosječan mjesečni
iznos

Novčana potpora od obitelji ili partnera/ice

Prihod od trenutnoga radnog mjesta

Prihod od prethodnoga radnog mjesta

Stipendija koju dodjeljuje ministarstvo ili nacionalna
zaklada/nacionalni fond

Stipendija koju dodjeljuje općina, grad, županija ili visoko učilište

Stipendija koju dodjeljuje visoko učilište

Stipendija koju dodjeljuje tvrtka, zaklada, udruga ili druga
ustanova

Studentski kredit koji daje/administrira općina, grad ili županija

Studentski kredit koji daje komercijalna banka

Ostali prihodi iz javnih izvora (mirovine, dječji doplatak i sl.)

Prosječan mjesečni
iznos

Ostali prihodi iz privatnih izvora

Ukupan prosječni mjesečni iznos iz svih izvora

3.7. a) Koji su Vaši prosječni mjesečni životni troškovi za sljedeće potrebe u ovom semestru i odakle ih pokrivate?

Ako nemate troškova određene vrste, ostavite polja praznim ili unesite nula kuna u oba stupca. Molimo Vas da navedete samo redovite troškove, koji ne uključuju kupovinu trajnih dobara (bijela tehnika, automobil i sl.), putovanja radi odlaska na odmor i sl.

Plaćam iz	Troškove
vlastitih	plaća netko
sredstava	drugi

Ukupni trošak smještaja (stanarina, uključujući režije)

Hrana

Prijevoz

Troškovi zdravstvene skrbi (npr. zdravstveno osiguranje)

Komunikacija (telefon, Internet itd.)

Plaćam iz vlastitih sredstava	Troškove plaća netko drugi
-------------------------------------	----------------------------------

Skrb za djecu

Otplata duga (osim hipoteke)

Društvene i rekreacijske aktivnosti

Ostali redoviti životni troškovi (odjeća, toaletni
pribor, duhanski proizvodi, kućni ljubimci,
osiguranje (osim zdravstvenog osiguranja)

Ukupan prosječni mjesečni iznos iz svih izvora

3.7. b) Koji su Vaši prosječni semestralni troškovi studija za sljedeće potrebe u ovom semestru?

Ako nemate troškova određene vrste, unesite nula kuna u oba stupca. Molimo Vas da navedete samo redovite troškove koji ne uključuju kupovinu trajnih dobara (bijela tehnika, automobil i sl.), putovanja radi odlaska na odmor i sl.

Plaćam iz vlastitih sredstava   Plaća netko drugi

Skolarina

Upisnine, prijavnice i drugi

troškovi za ispite,

administrativni troškovi

Druga davanja za studij:

socijalna davanja, članarine

za studentske aktivnosti

Materijali za nastavu (knjige,

fotokopiranje, DVD-ovi,

terenska nastava)

Ostali redoviti troškovi vezani

uz studij (instrukcije, dodatno

obrazovanje)

3.8. Koliko su trenutno ozbiljne Vaše financijske teškoće?

Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = vrlo su ozbiljne, 5 = nemam financijskih teškoća).

	Vrlo su ozbiljne	2	3	4	Nemam financijskih teškoća
Financijske teškoće:	☐	☐	☐	☐	☐

3.9. Jeste li imali neki plaćeni posao tijekom ovog semestra?*

- da, stalno sam radio/la tijekom ovog semestra
- da, povremeno sam radio/la tijekom ovog semestra
- ne, nisam radio/la u ovome semestru

3.10. U kojoj se mjeri sljedeće tvrdnje odnose na Vas?

Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = niti najmanje, 5 = u potpunosti).

	Niti najmanje	2	3	4	U potpunosti
Radim kako bih pokrio/la svoje životne troškove	☐	☐	☐	☐	☐
Radim kako bih poboljšao/la svoj životni standard	☐	☐	☐	☐	☐
Radim kako bih stekao/la iskustvo na tržištu rada	☐	☐	☐	☐	☐

	Niti najmanje	2	3	4	U potpunosti
Radim jer imam dovoljno slobodnog vremena	☐	☐	☐	☐	☐

3.11. Koliko je Vaš posao usko povezan sa sadržajem Vašeg studija?

Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = nije uopće, 5 = vrlo je usko povezan).

	Nije uopće povezan	2	3	4	Vrlo je usko povezan
Povezanost posao/studij:	☐	☐	☐	☐	☐

3.12. Što od navedenoga najbolje opisuje situaciju u kojoj se trenutno nalazite?

- ponajprije sam student
- ponajprije radim, a uz to studiram
- ponajprije sam zaokupljen/na drugim obvezama/aktivnostima (npr. briga o djeci), a uz to studiram

3.13. Koliko ste sati tjedno, u prosjeku, proveli u ovom semestru radeći svoj plaćeni posao?

- plaćeni poslovi _____ sati/tjedan

3.14. Koliko sati tjedno, u prosjeku, provodite na nastavi i u samostalnom učenju?

Pokušajte se prisjetiti aktivnosti dan po dan i navedite broj sati posvećenih tim aktivnostima za svaki dan u tjednu, uključujući vikend. Ostavite polje prazno ako taj dan u prosjeku ne trošite vrijeme na navedenu aktivnost.

PON UT SRI ČET PET SUB NED

- Nastava (predavanja, seminari laboratoriji, testovi itd.)
- Samostalno učenje (priprema za nastavu, učenje, pisanje zadaće)

3.15. Gledajući Vaše radno opterećenje s obzirom na vrijeme koje provodite u aktivnostima vezanim uz studij (nastava + samostalno učenje) i na obavljanje plaćenih poslova, u kojoj ste mjeri zadovoljni svojim opterećenjem?

Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = želio/željela bih utrošiti manje vremena, 5 = želio/željela bih utrošiti više vremena).

	Želio/željela bih utrošiti manje vremena	2	3	4	Želio/željela bih utrošiti više vremena
Za aktivnosti vezane uz studij	☐	☐	☐	☐	☐
Za plaćene poslove	☐	☐	☐	☐	☐

Želio/željela
bih utrošiti
manje
vremena

2

3

4

Želio/željela
bih utrošiti
više
vremena

Za ispunjavanje
mojih aktivnosti
vezanih uz studij
i plaćene
poslove

4. Međunarodna mobilnost

4.1. Jeste li ikad studirali u inozemstvu tijekom trajanja Vašega studijskog programa u Hrvatskoj?

Pitanje se odnosi isključivo na razdoblje studiranja koje ste samo privremeno proveli na visokom učilištu u inozemstvu dok ste još bili upisani na studijskom programu u Hrvatskoj. Pitanje se ne odnosi na cjelovite studijske programe koje ste pohađali u inozemstvu.

- jesam
- ne, ali planiram
- ne, niti planiram

4.2. Na kojoj ste razini studija proveli razdoblje studija u inozemstvu?

Možete navesti više odgovora.

- kratki stručni studij (u trajanju kraćem od tri godine) - stručni pristupnik
- stručni preddiplomski studij – stručni prvostupnik
- sveučilišni preddiplomski studij – sveučilišni prvostupnik
- specijalistički diplomski stručni studij – stručni specijalist
- sveučilišni diplomski studij – magistar struke
- ostalo (upišite):

4.3. U kojoj ste državi studirali i koliko dugo?

Ako ste tijekom studija boravili u inozemstvu više od jedanput, navedite informacije o Vašem posljednjem boravku u inozemstvu. Trajanje izrazite u mjesecima.

- država:
- trajanje u mjesecima:

4.4. Je li Vam visoko učilište u Republici Hrvatskoj priznalo bodove (ECTS, potvrde) koje ste stekli tijekom studiranja u inozemstvu?

Ako ste tijekom studija boravili u inozemstvu više od jedanput, navedite informacije o Vašem posljednjem boravku u inozemstvu.

- da, svi stečeni ECTS bodovi su mi priznati
- da, stečeni ECTS bodovi su mi djelomično priznati
- ne, nijedan stečeni ECTS bod nije mi priznat
- još (uvijek) ne znam
- nisam stekao/stekla niti jedan ECTS bod tijekom studiranja u inozemstvu

4.5. U sklopu kojeg od navedenih programa je bio organiziran Vaš boravak u inozemstvu tijekom studija?

Ako ste tijekom studija boravili u inozemstvu više od jedanput, navedite informacije o Vašem posljednjem boravku u inozemstvu.

- Erasmus
- CEEPUS
- bilateralni program akademske mobilnosti
- niti jedan program
- neki drugi program (navedite koji):

4.6. a) Koje ste od sljedećih izvora koristili za financiranje Vašeg boravka u inozemstvu tijekom studija?

Ako ste tijekom studija boravili u inozemstvu više od jedanput, navedite informacije o Vašem posljednjem boravku u inozemstvu. Uzmite u obzir sve troškove Vašeg boravka u inozemstvu tijekom studija uključujući npr. putne troškove do mjesta studiranja u inozemstvu i troškove/školarine/upisnine na visoko učilište u inozemstvu. Označite sve izvore financiranja koje ste koristili (možete navesti više odgovora).

- pomoć roditelja/obitelji/partnera
- vlastiti prihod od prethodnih poslova ili vlastita ušteđevina
- prihod od obavljanja plaćenog posla tijekom studija u inozemstvu
- stipendija/studentски kredit iz države u kojoj ste proveli svoje razdoblje mobilnosti
- stipendija iz Republike Hrvatske koju ste primali neovisno o boravku u inozemstvu
- stipendija iz Republike Hrvatske koju ste primili specifično za boravak u inozemstvu
- studentski kredit koji daje/administrira općina, grad ili županija
- studentski kredit komercijalne banke
- potpora u sklopu programa Europske unije (npr. Erasmus)
- financiranje od privatne tvrtke, udruge ili zaklade

- drugo

4.6. b) Navedite glavni izvor financiranja Vašeg boravka u inozemstvu tijekom studija?

Ako ste tijekom studija boravili u inozemstvu više od jedanput, navedite informacije o Vašem posljednjem boravku u inozemstvu. Označite Vaš glavni izvor financiranja.

- pomoć roditelja/obitelji/partnera
- vlastiti prihod od prethodnih poslova ili vlastita uštedevina
- prihod od obavljanja plaćenog posla tijekom studija u inozemstvu
- stipendija/studentски kredit iz države u kojoj ste proveli svoje razdoblje mobilnosti
- stipendija iz Republike Hrvatske koju ste primali neovisno o boravku u inozemstvu
- stipendija iz Republike Hrvatske koju ste primili specifično za boravak u inozemstvu
- studentski kredit koji daje/administrira općina, grad ili županija
- studentski kredit komercijalne banke
- potpora u sklopu programa Europske unije (npr. Erasmus)
- financiranje od privatne tvrtke, udruge ili zaklade
- drugo

4.7. U koju državu planirate otputovati radi privremenog studiranja u inozemstvu?

Pitanje se odnosi isključivo na razdoblje studiranja koje ste samo privremeno proveli na visokom učilištu u inozemstvu dok ste još bili upisani na studijskom programu u Hrvatskoj.

- još uvijek ne znam
- država (upišite): _____

4.8. U sklopu kojeg od navedenih programa planirate provesti razdoblje studija u inozemstvu?

Pitanje se odnosi isključivo na razdoblje studiranja koje ste samo privremeno proveli na visokom učilištu u inozemstvu dok ste još bili upisani na studijskom programu u Hrvatskoj.

- Erasmus
- CEEPUS
- bilateralni program akademske mobilnosti
- niti jedan program
- neki drugi program (navedite koji):

4.9. U kojoj mjeri Vam sljedeće okolnosti predstavljaju ili su predstavljale prepreku za studiranje u inozemstvu?

Ako ste tijekom studija boravili u inozemstvu, molimo Vas da razmotrite u kojoj su mjeri sljedeće okolnosti predstavljale ozbiljnu prepreku planiranju i ostvarenju Vašeg boravka u inozemstvu. Ako (još uvijek) tijekom studija niste boravili u inozemstvu, molimo Vas da razmotrite u kojoj Vam mjeri sljedeće okolnosti trenutno onemogućavaju boravak u inozemstvu. Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = nema prepreke, 5 = velika prepreka).

	Nema prepreke	2	3	4	Velika prepreka
Nedovoljno znanje stranoga jezika	☐	☐	☐	☐	☐
Nedostatak informacija dobivenih od visokog učilišta u Hrvatskoj na kojem studirate	☐	☐	☐	☐	☐

	Nema prepreke	2	3	4	Velika prepreka
Odvojenost od partnera, djeteta (djece), prijatelja	☐	☐	☐	☐	☐
Dodatni financijski troškovi vezani uz studij u inozemstvu	☐	☐	☐	☐	☐
Gubitak plaćenog posla	☐	☐	☐	☐	☐
Nedostatak motivacije	☐	☐	☐	☐	☐
Nedovoljna korist za Vaš studij u Hrvatskoj	☐	☐	☐	☐	☐
Studijski program na visokom učilištu u inozemstvu teško (bi) se uklopio u strukturu studija na Vašem visokom učilištu u Hrvatskoj	☐	☐	☐	☐	☐
Problemi vezani uz priznavanje studijskih obveza položenih na studiju u inozemstvu	☐	☐	☐	☐	☐
Problemi vezani uz ulazak u zemlju u kojoj biste željeli studirati (viza, dozvola boravka)	☐	☐	☐	☐	☐
Nedostatne ocjene za studiranje u inozemstvu	☐	☐	☐	☐	☐

	Nema prepreke	2	3	4	Velika prepreka
Ograničen pristup programima mobilnosti (u Hrvatskoj/stranoj državi)	☐	☐	☐	☐	☐

4.10. Jeste li tijekom studija ikada bili u inozemstvu zbog nekih drugih aktivnosti vezanih uz studij?

Ako ste tijekom studija boravili u inozemstvu više od jedanput radi neke aktivnosti, navedite informacije o Vašem posljednjem boravku u inozemstvu.

DA   NE

- istraživanje/terenska nastava
- stručna praksa/stažiranje
- ljetna/zimska škola
- tečaj jezika
- ostalo

4.11. Molimo da ispunite sljedeću tablicu, po pojedinoj aktivnosti, podacima vezanima uz posljednje razdoblje koje ste proveli u inozemstvu tijekom studija.

Ostavite polja prazna ako nemate podatke za pojedinu aktivnost.

	Trajanje u mjesecima	Zemlja	Je li bila riječ o dijelu Vašega studijskog programa? (da/ne)	Jeste li stekli ECTS bodove u sklopu programa? (da/ne)
istraživanje/ terenska nastava				
stručna praksa /stažiranje				
ljetna/zimska škola				
tečaj jezika				
ostalo				

5. Osobni podaci

5.1. Kada ste rođeni?

- mjesec:
- godina:

5.2. Kojeg ste spola?

- žensko
- muško

5.3. U kojoj ste zemlji Vi i vaši roditelji (ili osobe koje su Vas odgojile) rođeni?

Pitanje se odnosi na sadašnji naziv države.

	Država
Vi	
Vaša majka	
Vaš otac	

5.4. Kako procjenjujete svoje znanje jezika u govoru i pismu?

Molimo Vas da procijenite svoju razinu znanja odgovarajućeg/ih jezika. Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = bez znanja, 5 = vrlo dobro) ili ga označite kao materinski jezik.

	Bez znanja	2	3	4	Vrlo dobro	Materinski jezik
hrvatski	☐	☐	☐	☐	☐	☐
engleski	☐	☐	☐	☐	☐	☐
talijanski	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Bez znanja	2	3	4	Vrlo dobro	Materinski jezik
njemački	☐	☐	☐	☐	☐	☐
francuski	☐	☐	☐	☐	☐	☐
španjolski	☐	☐	☐	☐	☐	☐

5.5. Imate li djece i ako imate, koliko?

- ne
- da, imam (upišite broj djece):

5.6. Koliko godina ima Vaše najmlađe dijete?

_____ godina

5.7. Molimo da naznačite ako imate neki oblik invaliditeta, dugotrajne zdravstvene teškoće ili funkcionalna ograničenja.

Moguće je navesti više odgovora.

- da, kronične bolesti
- da, psihičke poremećaje
- da, teškoće pri kretanju
- da, oštećenje vida ili sluha
- da, poremećaji učenja (ADHD, disleksija, disgrafija, socijalna anksioznost)
- da, neke druge dugotrajne fizičke i/ili zdravstvene teškoće
- ne
- da, neki drugi fizički i/ili zdravstveni problemi (navedite koji):

5.8. Općenito govoreći, u kojoj mjeri spomenute teškoće čine prepreku Vašem studiranju?

Odaberite na ljestvici od 1 do 5 (1 = uopće ne čini, 5 = velika je prepreka).

	Uopće ne čini prepreku	2	3	4	Velika je prepreka
Spomenute teškoće	☐	☐	☐	☐	☐

5.9. Općenito govoreći, kakva je kvaliteta javne ili institucionalne potpore koju primete tijekom Vašeg studiranja, a s obzirom na Vaše teškoće?

Odaberite na ljestvici od 0 do 5 (0 = potpora mi nije potrebna, 1 = uopće nije kvalitetna, 5 = jako kvalitetna).

	Potpora mi nije potrebna/ ne želim nikakvu potporu	Uopće nije kvalitetna	2	3	4	Jako je kvalitetna
Kvaliteta potpore	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Obitelj

Ovaj dio upitnika postavlja određena pitanja o obitelji iz koje potječete. Pitanja su vezana uz Vašu majku i oca ili osobe koje su Vas odgojile.

6.1. Koja je najviša razina obrazovanja koju su stekli Vaš otac i majka?

	Otac	Majka
• nezavršena osnovna škola		
• završena osnovna škola		
• kvalificirani (radnik) – KV		
• srednja stručna sprema – SSS		
• visokokvalificirani (radnik) – VKV		
• viša stručna sprema – VŠS		
• visoka stručna sprema – VSS		
• završen magisterij ili doktorat znanosti		
• ne znam		

6.2. Koje je sadašnje ili posljednje zanimanje Vašeg oca i majke?

Molimo Vas da klasificirate posao u skladu s jednom od sljedećih kategorija profesija.

	Otac	Majka
• menadžeri, dužnosnici, zakonodavci		
• stručnjaci ili znanstvenici		
• inženjeri, tehničari i srodna zanimanja		
• uredski i šalterski referenti		
• uslužna i trgovačka zanimanja		
• poljoprivredni, šumski radnici, lovno-uzgojni i ribari		

- zanimanja u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji
- rukovatelji strojevima, vozilima i sastavljači proizvoda
- jednostavna zanimanja/kućna ispomoć i sl.
- oružane snage/vojska
- nikad nije bio/la aktivan/na na tržištu rada (npr. kućanica)
- ne znam

6.3. Koji je trenutni radni status vaših roditelja?

Otac   Majka

- zaposlen/a kao zaposlenik kod poslodavca
- samozaposlen/a, u vlastitom obrtu, poduzeću ili imanju
- nezaposlen: ne radi, ali traži posao
- u mirovini
- nije aktivan/na na tržištu rada (npr. kućanske obveze)
- preminuo/la

6.4. Za neke ljude smatra se da imaju visok društveni položaj, a za neke nizak.

Vezano uz Vaš obiteljski položaj, gdje biste na sljedećoj ljestvici smjestili svoje roditelje ako je na vrhu označen visok, a na dnu nizak položaj u društvu? Odaberite na ljestvici od 1 do 10 (1 = nizak društveni položaj, 10 = visok društveni položaj).

	Nizak	2	3	4	5	6	7	8	9	Visok
Društveni položaj	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. Na koji način ste saznali za ovu anketu?

Na koji način ste saznali za ovu anketu i/ili čuli za EUROSTUDENT?

Možete navesti više odgovora.

- visoko učilište (obavijest na internetskoj stranici, e-mail obavijest)
- studomat ili drugi sustav prijave
- na podlošku u studentskoj menzi
- nastavno osoblje visokog učilišta
- studentska organizacija
- prijatelji (Facebook, usmeno)
- mediji
- drugo

C. POPIS PARTNERA U PROVOĐENJU

ISTRAŽIVANJA EUROSTUDENT V U HRVATSKOJ

NARUČITELJ

- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske

VODITELJ IZRADE IZVJEŠĆA

- Institut za razvoj obrazovanja

SAVJETODAVNI ODBOR ZA PRAĆENJE PROVEDBE ISTRAŽIVANJA

- prof. dr. sc. Snježana Prijić Samaržija, Rektorski zbor
- Vladimira Ivanković Bradić, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
- Tomislav Vodička, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji

- mr. sc. Irena Petrušić, Agencija za znanost i visoko obrazovanje
- prof. dr. sc. Žarko Nožica, Vijeće veleučilišta i visokih škola
- Dino Bičvić, Hrvatski studentski zbor
- Morana Makovec, Ministarstvo socijalne politike i mladih

OBRADA PODATAKA

- Ipsos Puls

PARTNERI

- Sveučilišni računski centar – SRCe
- Aretis d.o.o.
- Hrvatska nacionalna jedinica mreže Eurydice (EurydiceHr)
- Projekt EUROSTUDENT (www.eurostudent.eu)

PARTNERI U PROMOCIJI

- AEGEE Zagreb
- BEST Zagreb
- eSTUDENT
- Hrvatski studentski zbor
- IAESTE Croatia
- Klub studenata Fakulteta političkih znanosti
- Mreža mladih Hrvatske
- Portal MojFaks
- Portal Srednja.hr
- Portal Studentski.hr
- Radio Student
- Studenti za studente Split
- Televizija Student

- Udruga studenata sociologije Anomija
- Vijeće studenata veleučilišta i visokih škola Republike Hrvatske

STRUČNI SAVJETNICI

- Thomas Farnell
- Luka Juroš
- doc. dr. sc. Teo Matković

FINANCIRANJE

Ovo istraživanje financira se uz potporu Europske komisije. Publikacija odražava isključivo stajališta autora publikacije i Komisija se ne može smatrati odgovornom za uporabu informacija koje se u njoj nalaze.

D. POPIS KRATICA

Kratika	Puno ime
ACCESS	Projekt „ACCESS: Prema pravednom i transparentnom pristupu visokom obrazovanju u Hrvatskoj“
DZS	Državni zavod za statistiku
EHEA	Europski prostor visokog obrazovanja (<i>European Higher Education Area</i>)
MZOS	Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH
ECTS	Europski sustav prikupljanja i prenošenja bodova (<i>European Credit Transfer System</i>)
E-Quality	Projekt „E-Quality: Povezivanje kvalitete i socijalne uključenosti u visokom obrazovanju u Hrvatskoj“
PISA	Međunarodni program procjene učeničkih postignuća (<i>Programme for International Student Assessment</i>)
OECD	Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
PL4SD	Projekt „PL4SD: Peer Learning for the Social Dimension“

E. POPIS LITERATURE

BFUG Working Group on the Social Dimension and Lifelong Learning [BFUG]. (2015). Report of the 2012-2015 BFUG Working Group on the Social Dimension and Lifelong Learning to the BFUG. Yerevan, 14-15 May 2015. Dostupno na: <http://bologna-yerevan2015.ehea.info/files/Report%20of%20the%202012-2015%20BFUG%20WG%20on%20the%20Social%20Dimension%20and%20Lifelong%20Learning%20to%20the%20BFUG.pdf>

Bergen Communiqué. (2005). The European Higher Education Area - Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Dostupno na: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Bergen_Communique1.pdf

Berlin Communiqué. (2003). Realising the European Higher Education Area. Communiqué of the Conference of Ministers Responsible for Higher Education. Dostupno na: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Berlin_Communique1.pdf

Bucharest Communiqué. (2012). Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. Dostupno na: <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%281%29.pdf>

Doolan, K., Košutić, I. i Barada, V. (2015). Institucijski poticaji i prepreke za uspjeh u studiju: perspektiva studenata/ica (Izvešće o nalazima istraživanja). Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske [DZS] (2010.). Studenti u akademskoj godini 2008./2009. Zagreb: DZS. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/SI-1388.pdf> (pristupljeno 2. 6. 2015.)

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske [DZS] (2011). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema spolu i starosti. Zagreb: DZS. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf (pristupljeno 16. 6. 2015.)

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske [DZS] (2014). Studenti u akademskoj godini 2012./2013. Zagreb: DZS. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/SI-1523.pdf (pristupljeno 2. 6. 2015.)

European Commission. (2014). The Erasmus Impact Study: Effects of Mobility on the Skills and Employability of Students and the Internationalisation of Higher Education Institutions. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na: http://ec.europa.eu/education/library/study/2014/erasmus-impact_en.pdf

European Higher Education Area [EHEA]. (2012). Mobility Strategy 2020 for the European Higher Education Area [Strategija mobilnosti do 2020. godine za Europski prostor visokog obrazovanja]. Bucharest, 26 - 27 April 2012. Dostupno na: <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/2012%20EHEA%20Mobility%20Strategy.pdf>

European Higher Education Area [EHEA]. (2015). Strategy for the Development of the Social Dimension and Lifelong Learning in the European Higher Education Area to 2020: Widening Participation for Equity and Growth. Yerevan, 14-15 May 2015. Dostupno na: http://bologna-yerevan2015.ehea.info/files/Widening%20Participation%20for%20Equity%20and%20Growth_%20A%20Strategy%20for%20the%20Development%20of%20the%20SD%20and%20LLL%20in%20the%20EHEA%20to%202020.pdf

Farnell, T., Doolan, K., Matković, T. i Cvitan, M. (2011.). Socijalna i ekonomska slika studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Farnell, T. i Kovač, V. (2010.). Uklanjanje nepravednosti u visokom obrazovanju: prema politici 'proširivanja sudjelovanja' u Hrvatskoj. Revija za socijalnu politiku, 17 (2): 257 - 275.

File, J., Farnell, T., Doolan, K., Lesjak, D. i Šćukanec, N. (2013). Financiranje visokog obrazovanja i socijalna dimenzija u Hrvatskoj: analiza i preporuke. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Hauschildt, K., Gwosc, C., Netz, N. i Mishra, S. (2015). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of Indicators, EUROSTUDENT V 2012-2015. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag GmbH & Co. KG.

Hazl, V., Crnković Pozaić, S., Meštrović, B. i Taylor, A. (2011). Položaj žena na hrvatskom tržištu rada: sažetak studije. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje. Dostupno na: http://www.hzz.hr/UserDocsImages/Polo%C5%BEaj%20%C5%BEena%20na%20tr%C5%BEi%C5%A1tu%20rada_Sa%C5%BEetak%20studije.pdf

Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2014). Postani student u Hrvatskoj. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje. Dostupno na:

https://www.azvo.hr/images/stories/publikacije/Postati_student_u_Hrvatskoj.pdf

Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué. (2009). The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the New Decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Dostupno na:

http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf

London Communiqué. (2007). Towards the European Higher Education Area: Responding to Challenges in a Globalised World. Dostupno na:

http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf

Matković, T., Lukić, N., Buković, N. i Doolan, K. (2013). Destination uncertain? Trends, Perspectives and Challenges in Strengthening Vocational Education for Social Inclusion and Social Cohesion. Luxemburg: European Training Foundation.

Matković, T., Tomić, I. i Vehovec, M. (2010). Efikasnost nasuprot dostupnosti? O povezanosti troškova i ishoda studiranja u Hrvatskoj. Revija za socijalnu politiku, 17 (2): 215 - 237.

OECD. (2010). Education at a Glance 2010: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2011). Education at a Glance 2011: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2013). PISA 2012 Results: Excellence Through Equity: Giving Every Student the Chance to Succeed (Volume II). Paris: PISA, OECD Publishing. Dostupno na:

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264201132-e>

Orr, D., Gwośc, C. i Netz, N. (2011). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of indicators. Final report. Eurostudent IV 2008 - 2011. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag. Dostupno na: http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/eurostudent/EUROSTUDENT_IV.pdf

Orr, D., Schnitzer, K. i Frackmann, E. (2008). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of indicators. Final report. Eurostudent IV 2005–2008. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag. Dostupno na:

http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/Synopsis_of_Indicators_EIII.pdf

Orr, D. i Szabo, M. (2015). Peer Learning for the Social Dimension: Country Review in Croatia – Final Report. Vienna: Institute of Advanced Studies. Dostupno na:

http://www.pl4sd.eu/images/Country_Reviews/CR_Final_Report_Croatia.pdf

Prague Communiqué. (2001). Towards the European Higher Education Area. Communiqué of the Meeting of European Ministers in Charge of Higher Education. Dostupno na: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/PRAGUE_COMMUNIQUE.pdf

Puzić, S., Doolan, K. i Dolenc, D. (2006). Socijalna dimenzija „Bolonjskog procesa” i (ne)jednakost šansi visokog obrazovanja: neka hrvatska iskustva. Sociologija sela, 44, 172 - 173 (2 - 3): 221 - 243. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/93828>

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije RH [Strategija]. (2014). Zagreb: Hrvatski sabor.

Šćukanec, N. (2013). Overview of Higher Education and Research Systems in the Western Balkans: Country Report - Croatia. Dostupno na: http://www.herdata.org/public/HE_and_Research_in_Croatia_FINAL.pdf

Šćukanec, N. (2015). Smjernice za jačanje pravednosti i socijalne uključenosti na visokim učilištima. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Šćukanec, N., Doolan, K., Thomas, L., Košutić, I. i Barada, V. (2015). Unapređivanje kvalitete u visokom obrazovanju kroz jačanje pravednosti i socijalne uključenosti. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Yerevan Communiqué. (2015). EHEA Ministerial Conference. Dostupno na: http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/112705.pdf